

KAMENI SPOMENICI
HRVATSKOGA NARODNOGA MUZEJA U ZAGREBU.

OPISAO IH Dr. **JOSIP BRUNŠMID.** .

(Nastavak iz Vjesnika VII str. 209—240 i VIII str. 37—106).

---

190. Ulomak ploče sa nadgrobnim napisom. Iskopan početkom g. 1902. prigodom rigolovanja u Volkmannovom vrtu u Mitrovici, Srijemska ulica br. 89. Poslao Ignjat Jung.

Visina 0'22, širina 0'23, debljina 0'023. Žućkasto smeđi mramor.

Samo na donjem kraju se je sačuvao komadić staroga ruba.

..... νεπ ..... | .. ... μων
 δομ ..... | ..... μα τοῦτο ..... | .....
 [μη]τῆρ ἡμῶν .....

Kasnije carsko doba rimsko.

190

191. Ulomak ploče sa nadgrobnim napisima na obje strane. Negda u zbirki V. Solitra u Spljetu (valjda iz Solina).

Visina 0'17, širina 0'18, debljina 0'017 m. Bijeli mramor.

A

B

191

Naokolo oblomljen.

U napisu ima pomiješanih grčkih i latinskih slova. Na strani A u 1. retku je **RENE** sa latinskim R; u 2. retku **WKY**, što bi se možda smjelo nadopuniti, sa τ]ϕ κυ[ρίω]; u 3. retku **NNE**.

Strana B možda je grčkim slovima pisan latinski napis. U 1. retku **PIBO** u 2. **BIBENT** u 3. **KVNI** (?).

Linije pojedinih redaka su izvučene.

Rimsko carsko doba.

CIL III. 2671. — S. Ljubić Inscr. mus. Zagr. str. 31 br. 64.

192. Ulomak ploče sa nadgrobnim napisom. Nađen u šljunku iz Torrente u Senju. Darovao Dr. Adolf Scherzer, kotarski lječnik u Senju 1905.

Vis. i šir. 0'07, deblj. 0'023. Bijeli mramor.

U 1. retku je **Ev**, a iza toga kao da je kraj vodoravnoga poteza od T; u 2. retku **γρ . . .** Čini se, da je sačuvan gornji lijevi ugao spomenika sa početkom prvih dvaju redaka.

192

*

D. Kamenje s latinskim napisima.

1. Zavjetni spomenici.

193. Žrtvenik, posvećen velikim bogovima od nekoga Aurellja Secundina. Iz Topuskoga.

Vis. 0'62, šir. 0'37, dublj. 0'26. Pješčenjak.

Žrtvenik obična oblika sa oznakom akroterija u uglovima gornjega nastavka, od kojega lijevi dio manjka. Na donjoj strani kamena četverouglasta izdubina, načinjena u svrhu učvršćenja na nekom podnožju. Druga velika luknja provedena je koso odozdol na desno te izilazi na donjem profilu desne uže strane.

Na 0'32 visokom i 0'275 širokom srednjem dijelu spomenika ponešto isprani napis: *D i b u s | m a i o r i b u s | A u r e l i u s | S e c u n d i n u s | v (o t u m) s (o l v i t) l (i b e n s) m (e r i t o)*. — U 4. retku krajno je S zapisano ispod retka, pa donjom polovicom zahvaća u slijedeći redak. Interpunkcije su metnute na koncu 1. r. i u 5. r. iza svakoga slova. — *Dii maiores* dvanaest je velikih bogova.

CIL III 3939 (= cf. Eph. ep. II p. 413 n. 824, — CIL III Suppl. p. 1742). — S. Ljubić u Viestniku II 1880 str. 8 br. 5. — Sr. S. Frankfurter u Arch. epigr. Mitt. IX 1885 str. 143.

193

194. Žrtvenik, posvećen Fortuni Casuals od tesserarija Marka Aelija Balbina. Iz Osijeka.

Vis. 0'47, šir. 0'31, dubljina, 0'28. Pješčenjak.

Otučen i ožuljan na gornjoj strani i na desnom dijelu o 195 visokoga i o 26 širokoga napisova lica; oštećena zdjelica i vrč na desnoj užoj strani spomenika.

Na lijevoj užoj strani: na d. okrenut stojeći krilati grif, koji meće d. prednju nogu na jedan kotač. Na d. strani: zdjelica sa (otučenom) ispupčinom po srijedi i sa ručicom, koja završuje ovnovskom glavom, te na l. okrenut vrč sa vertikalnom ručicom.

Napis glasi: *Fortuna[e] | Casual(i) M(arcus) | Ael(ius) Balbin[us], | te[s]s[e]rar(ius) | v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)*. — *Casualis* kao božičin pridjevak inače nije s nijednoga drugoga spomenika poznat. *Tesserarius* je podčasnik, koji raznosi parole.

CIL III 10265 (= Eph ep. II p. 358 n. 580). — S. Ljubić *Inscr. quae Zagrabiae in museo nat. ass. p. 5. n. 12.* — W. Kubitschek u *Arch. epigr. Mitt.* III 1879 str. 158. — Dr. J. Brunšmid u *Vjesniku n. s. IV str. 40 br. 5* (sa sl. 24–26 na str. 39).

195

195. **Žrtvenik posvećen Herkulu.** Iz Čakovca (*Metulum*) kod Josipdola.

Vis. 0'88, šir. 0'39, dublj. 0'33. Visina napisova lica 0'43, širina 0'39m. Vapnenjak.

Manjka donji lijevi dio, a otučen je kamen na prednjem desnom dijelu gore.

Napis, zapisan 0'058 visokim slovima, glasi:

Herc(uli) | Aug(usto) | v(otum) l(ibens) s(olvit). — Iza svake riječi metnute su točke. Dedicant nije dao zabilježiti svoga imena.

196. **Žrtvenik, posvećen Herkulu od Marka Aurelija Cassija, konzularskoga beneficijarija.** Iskopan u svibnju 1878. u Varaždinskim Toplicama u dvorištu udove Jelice Piplikovice k. br. 59. Darovao tamošnji providnik prvostolnog kaptola zagrebačkoga

Vis. 0'67, šir. 0'66, dublj. 0'34. Pješčenjak
Manjka donji dio kamena; otučen gornji dio sa profilovanim partijama i mjestimice površina 0'455 širokoga napisova lica.

Herculi | Aug(usto) sac(rum). M(arcus) Au[r]el(ius) | Cassius, | b(ene)fficiarius) co(n)sularis) | . . . . . — Napis je pisan 0'065 visokim pravilnim slovima; u pojedinim recima gore i dole su izvučeni potezi. Točke su metnute iza *Aug u l. r.*, *a u 3.* i *5.* iza obadvije rieči.

Kultus Herakla bio je po toplicama veoma običajan. Sudeć po ovom napisu, bila je u Varaždinskim Toplicama postaja konzularskih beneficarija, u

196

službi pokrajinskog namjesnika stojećih podčasnika, koji bi se poradi javne sigurnosti smještali po važnijim točkama glavnih cesta, osobito u takovim mjestima, gdje bi se odvajala koja vicinalna cestovna pruga. Kada bi svoju sa velikom odgovornošću skopčanu privremenu službu obavili i dobili zamjenu, običavali su na tom svom službovnom mjestu dizati zavjetne žrtvenike sa napisima u čast raznih božanstva a ponajčešće u čast Jupitrovu.

CIL III 10890. — S. Ljubić u Viestniku hrv. arh. dr. I 1879 str. 42 br. 7. — W. Kubitschek u Arch. epigr. Mitt. III 1879 str. 164 br. 1. — I Bojničić u Arch. epigr. Mitt. III 1879 str. 177. br. 1.

197. Žrtvenik, posvećen 13. kolovoza nepoznate godine Herkulu od Gaja Ingenuja Rufinijana, Gajeva sina, iz Quirinskoga tribusa, vječnika (decurio) septimijske kolonije Siscije, gradskoga blagajnika i predstojnika vatrogasne zadruga, i od Ingenuje Rufine sa svojtom. Iz Siska.

Vis. 0'995, šir. 0'39, dublj. 0'325. Bijeli mramor.

Otučeni profili gore, dole sprijeda i lijevo, i reljef na lijevoj užoj strani.

197

Žrtvenik sa oznakom (sada otučenih) akroterija na sva četiri gornja ugla. Služio je kao baza za veću figuru sa okruglim podnožjem od 0'24 promjera, na koje upućuje plitak kolobar na gornjoj strani kamena. U sredini ima veća 0'08 duboka rupa sa uljevenim olovom, ali je sve to — kako je sada — novo, jer je

tu do prije 12 godina bila usadena jedna (sada skinuta) figura iz Solina. U sva četiri ugla su veće četverouglaste izdubine, u koje je u staro doba nešto učvršćeno bilo, možda stupići kakove aedicule, u kojoj je stajala Herkulova figura.

Napis i reljefi na užim stranama nalaze se u širokim profilovanim okvirima, koji su na gornjoj strani dvostruko zavijeni. Na d. užoj strani je neznatno na l. okrenuta mlada muška figura sa lijepo uređenom dugom kosom, koja joj silazi do ramena. Odjevena je u kratak chiton sa rukavima, kojemu gore povučeni prekit prikriva pojas, kojim je pasan. U lijevoj ruci drži veliku plitku zdjelu ili tanjur, na kojem se nalazi nekakovo jelo (dvije ribe?); u spuštenoj l. ruci ima nekakov smotan rubac ili ubrus.

Figuri na l. užoj strani samo se raspoznaju konture. Ipak se vidi, da je i ona bila muška, da je bila okrenuta nešto na desno, da je imala na l. ruci veću zdjelu, a u spuštenoj desnici možda vrč. Obje figure stoje na jače izbočenim letvičastim podnožjima.

Sprijeđa je na gornjem nastavku zapisan malim slovima datum: [i d]i b(u s) Au[g(ustis)], kada je valjda spomenik podignut ili posvećen bio. Dalje slijedi napis Herculi | G(aius) Ingeni[us] G(aii) fil(ius) Quir(ina tribu) | Rufinianus, | dec(urio) col(oniae) S(eptimiae) S(iscianorum) | Aug(ustae), quaest(or) | r(ei)p(ublicae), praef(ectus) c(ollegii) c(entonariorum) | et Ingeni[a] Rufina | cum suis d(ederunt) d(edicaverunt). — Ligatione su u 1. r. li, u 3. r. ir, u 4. r. us. Interpunkcija ima na mnogim mjestima: gore iza idib.; u 2. r. u slovu C i pogrješno iza zadnjega I; u 3. r. iza C. i fil.; u 5. r. iza dec., col. i prvoga S; u 6. r. u slovu G; u 7. r. iza svake rieči i u oba slova C; u 8. r. iza et, u 9. r. iza prvoga i valjda iza zadnjega slova; u 10. r. valjda iza cum.

Dedikanti su valjda bili brat i sestra, kada uz isto gentilno ime imaju i slična cognomina Rufinijanu se svidilo istaknuti, kako je on obavljao više funkcija u gradskoj upravi: bio je član gradskoga vijeća, blagajnik gradske općine sisačke i predstojnik jednomu dijelu vatrogasne zadruge. Kako nema sumnje, da je on bio gradski pripadnik, a kako se spominje kao njegova tribus Quirina, to se može iz ovoga spomenika izvesti zaključak, da je i Siscia (kao što i Sirmium) spadala na quirinsku tribus.

Spomenik spominje, da je Siscia bila kolonija. Čini se, da je ona kolonijalno pravo dobila od Vespasijana (a potvrđuje to i činjenica, da je tribus Quirina flavijevskih careva podjedno i tribus Siscije), možda onda, kada je odavle stalni logor vojnički bio premješten na Dunav. Po Pliniju (III 148), koji ju navodi među kolonijama, ustvrdio je Cuntz (Jahrb. Suppl. XVII 517), da ju je osnovao kao koloniju Oktavijan g. 34 pr. Kr. zajedno sa Emonom (Ljubljana), ali za to ne samo da nema nikakvih dokaza, nego se tomu protivi sve što inače o Sisciji znademo. Flavijskim imenom se Siscia nazivlje na mnogim ranijim spomenicima iz Rima (CIL VI 2644 Sex. Julius Sex. f. Flavia Augurinus Siscia, bf. pr. pr. coh. VII. pr. 7 Appi; 2689 C. Valerius C. f. Flavia Spectatus Siscia, mil. coh. VIII pr. 7 Voconi; 3180 Ael. Lucio, eq. sing. Aug. tur. L. Proculii... dom. Fl. Siscia; 32523 b 19 T. Flavius T. f. Fl. Provincialis Siscia; 32624 c II M. Aur M. f. Fl.

Ualentinu(s) Sisci. , d 24 M. Aur M f. Fl. Firmus Siscia; 32628 (= 2397), 6 M. Aurel. M. f. Fl. Nero Siscia, 7 L. Marius L. f. Fl. Candidus Siscia), nadalje na jednom iz Altenburga kod Beča (Carnuntum. CIL III 4471... parentes domu Fl. Sisc. fecerunt), na jednom iz Ó-Szönya kod Komorana (Brigetio. CIL III 11029 L. Lucanio Fla. Festo Sisc., mil. leg. XIII g) i na jednom iz Vieil-Arzewa u Mauretaniji Caesariensis (Portus Magnus. CIL VIII 9761 P. Crescentinio Fl. Saturnino Siscie, mili. leg. XI C. 7 Ulpi Victoris). Iz samoga Siska, gdje do sada nije nađeno mnogo napisa, koji bi bili stariji od vremena cara Septimija Severa, dosele nema takova svjedočanstva. Jedinomu naime napisu (CIL III 3951), na kojem se grad navodno nazivlje Colonia Flavia Siscia, nije na odlučnom mjestu tekst sigurno ustanovljen, a čini se, da to na kamenu, koji kao da se je izgubio, nije ni napisano bilo. — Što se na jednom spomeniku iz Rima (CIL VI 32533 b II L. Ann. . . . . lus Ael. Siscia) Sisciji daje aelijski pridjevak, biti će valjda pogriješka, ali bi se to eventualno dalo protumačiti prisutnošću cara Hadrijana u Pannoniji.

Češće se na sačuvanim kamenim spomenicima Siscia nazivlje colonia Septimia Siscia (CIL III 3973 i 3976) i colonia Septimia Siscia Augusta (CIL III 4193 i ovdje), a to dokazuje, da je morao car Septimius Severus nešto znatnijega za grad učiniti, što je dalo povoda, da se kolonija njegovim gentilnim imenom prozove. — Republica se Sisak osim na ovom mjestu nazivlje još i na sisačkom spomeniku CIL III 10850, koji se dalje dole priopćuje. — Kao quaestor reipublicae imao je Faustinianus upravu gradske blagajne preko sebe. — Collegium centonariorum, tako valjda nazvan po pokrovcima (centones), kojima su njegovi članovi vatru gasili, sačinjavao je na mnogim mjestima u zajednici sa kolegijima fabrorum i dendrophorum vatrogasnu četvu. Osim centonarija (u ovom spomeniku) u Sisku su sigurno postojali i dendrophori, od kojih se jedan spominje na jednom nadgrobnom spomeniku (CIL III 10858), dočim za fabre još nema svjedočanstva.

Povod, zašto je ovaj žrtvenik sa nastavljenim kipom Herkulu posvećen bio, nije naveden, ali se je to učinilo na dan (13. kolovoza), za koji se iz Allifanskih fasti (CIL I² p. 217) znade, da je u Herkulovu kultu bio svečan dan.

CIL III 10836 (= Eph. ep. p. 414 n. 838). — S. Ljubić Inscr. p. 5 n. II.

198. Malen žrtvenik, posvećen Herkulu od nekoga Lucija Spurija Restutiana. Nađen 7. kolovoza 1879. u Sisku blizu kolodvora. Darovao Benjamin Zeininger, posjednik u Zagrebu.

Vis 0 20, šir. 0 145, dublj. 0 095. Napisovo lice 0 115 vis. i šr. Bijeli mramor.

Odbijena oba desna prednja ugla i lijevi stražnji gore; otučeni profili sprijeda.

Hercuteni. | Aŕug(u's to) sacrum. |

L(ucius) Spurius | Restutianus. — Interpunkcije u obliku plitko zarezanih listića u 2. retku iza Aug. i u 3. r. iza L.

Upada u oči neobičan dativ bogova imena u 1. retku.

Spomenik je služio kao baza figure, koja je sa tri čavla bila učvršćena u 12 mm širokom plitkom žlijebu kružna nacrt; na jednom mjestu se još vidi željezni čavao zaljeven olovom, a na drugom samo olovo, dočim je na trećem oboje ispalo

CIL III 10837. — S. Ljubić u Viestniku II 1880 str. 74 br. 10. — S. Frankfurter u Arch. epigr. Mitt. IX 1885 str. 252 br. 346.

199. Ulomak srednjega dijela maloga žrtvenika, posvećena Herkulu od nekoga Flavija (?) Diogena. Iz Mitrovice; darovao opat Pajo Miler 1894.

Vis. 0·07, šir 0·12, deblj. 0·095. Vapnenjak.

Herculi | (?) Fl(avius) Diog(enes). Slovo E je pisano kao I bez horizontalnih poteza, koji manjkaju i kod FL na početku 2. retka. Kod ova potonja dva slova bez dvojbe se neće imati čitati Ti(berius).

CIL III 15136. — J. Brunšmid u Vjesniku hrv. arh. dr. N. s. I str. 165 br. II (sa sl. 120).

200. Žrtvenik, posvećen Junoni regini od nekoga Mod(erata). Iz Siska.

Vis. 0·65, šir. 0·30, dublj. 0·205 m. Pješčenjak.

Na gornjem profilovanom dijelu tanka ploča sa četiri mala akroterija u uglovima. Odbijen desni stražnji ugao dole

Na 0·395 visokom i 0·23 širokom srednjem dijelu napis sa 0·04 visokim slovima: Iunoni | Regin(a)e | Mod(eratus) v(otum) | l(ibens) m(erito) s(olvit). — Donja polovica napisova lica ostala je neispisana. Po karakteru slova napis neće biti stariji od III. stoljeća. Od dedikantova imena ili su samo zapisana prva tri slova njegova skraćena cognomen-a ili su to (što je manje vjerojatno) početna slova njegovih tria nomina. Interpunkcija kao da ima na koncu 1. r., u 3. r. iza O (dvojbeno), D i V, u 4. r. iza M.

CIL III 10838 (= Eph ep. II p. 415 n. 839). — S. Ljubić Inscr. p. 3 n. 6.

201. Ulomak srednjega dijela žrtvenika, posvećena Jupitru od beneficijarja konzularskoga Julija Sextilija iz 14. legije gemine. Negda bio uzidan u Maratovića mlinici u Brlogu, u neposrednoj blizini »Velike Crkvine« vlaškopolske.

Vis. 0·255, šir. 0·215, dublj. 0·195. Vapnenjak

Manjkaju: gornji nastavak do neznatnih ostataka profila, donji dio sa najmanje jednim retkom i pol od napisa. Ljubić je napis tako priopćio, kao

199

200

201

da ga je potpuna vidio, ali od njega priopćene mjere dokazuju, da on to nije bio. Jedino lijevo kao da je odbijen komad od 2 cm visine, kada se je kamen iz zida vadio, ali se ni s time ne bi došlo ni do gornjega ruba od Ljubića priopćena šestoga retka.

I(o vi) o(ptimo) m(aximo) | lul(ius) Sexti|lius, b(eneficiarius) co(n)s(ularis) | ex leg(ione) (decimaquarta) | Gem(ina) | [v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)]. — Interpunkcije su iza svake riječi; samo iza XIII i gem nisu se sačuvala. Beneficijarijska postaja u Brlogu nalazila se na glavnoj cesti, koja je vodila iz Senije (Senj) u Arupium (Prozor), a odvajala se tu valjda druga pruga preko Drenova Klanca i Brinja na Kapelu u Sisak. — Četrnaesta legija gemina od konca I. stoljeća je bila u Gornjoj Pannoniji, gdje joj je glavni logor bio Carnuntum (Deutsch Altenburg kod Beča). Okolica današnjega Brloga spadala je rimskoj Dalmaciji, u kojoj počam od flavijevskih careva nije više nijedna legija stajala, pa su se u slučajevima potrebe vojnici uzimali iz susjednih zaposjednutih pokrajina.

CIL III 10050. — S. Ljubić u Vjestniku IV 1882 str. 17 (sa krivom oznakom lokaliteta „Crkvinje“, gdje je moglo biti govora samo o Velikoj Crkvi na teritoriju vlaško-poljskom i Maloj Crkvi na teritoriju kompoljskom, koje jedna do druge leže). — S. Frankfurter u Arch. epigr. Mitt. VIII 1884 str. 164 br. 248. — Dr. K. Patsch Die Lika in röm. Zeit. Col. 91. (sa sl. 38).

202. Gornji dio Jupiteru posvećena žrtvenika. Iz Čakovca (Metulum) kod Josipdola (kot. Ogulin). Kupljen g. 1900. od Mate Božičevića.

202

Vis. 0'34, šir. 0'55, dublj. 0'35. Vapnenjak.

Sačuvani gornji dio spomenika, na kojem je na desnom uglu i ostrag profil odbijen prelomljen je na dva komada, a na njem se nalazi samo prvi redak dosta isprana napisa: I(o vi) o(ptimo) m(aximo) | . . .

Točke iza I i O.

CIL III 15095 — Spomenuo J Božičević u Vjesniku N. s. IV str. 219.

203 Žrtvenik, posvećen Jupiteru i mjesnom Geniju municipija Metula od Aurelija Maxima, centurijona druge legije adlatrix u doba jednoga konzulata cara Dioklecijana. Navodno iz Čakovca (Metulum) kod Josipdola iz blizine kuće Gračaninove; ležao dugo vremena pred pragom kuće Rade Popovića u Munjavi k. br. 17. Kupljen 1883

Vis. 0'75, šir. 0'525, dublj. 0'23. Tvrd vapnenjak sivkaste boje.

Manjka donji dio sa svršetkom napisa; gornji profil sav otklesan; otučen komad na rubu desno dole. Napis je, kako se je mnogo godina dan na dan preko njega prelazilo, bio veoma izlizan, ali su se slova valjda većinom dobro raspoznavala, pa netko nije znao pametnijega posla, nego ih je — djelomice i krivo — retušovao.

Na l. užoj strani na d. okrenut vrč sa visokom vertikalnom ručkom; na d. strani kao da nikada nije ništa bilo,

Napis glasi: I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et Gen[ti]o loci m(unicipii) Met(ulensium) | Aur(elius) Maximus, (centurio) leg(ionis) (secundae) adiutricis votum posuit libens numin[i] maiestatiq[ue] eiu[s] | im(p(eratore)) d(omino) n(ostro) Diocle[ti]ano] . . . . . U spoju je pisano: u 1. i 2. r. et, u 3. r. Aur. i mu, u 4. r. ad i tr., a ovdje je i slovo l upisano u šupljinu slova C. Interpunkcije su metnute: u 1. r. iza I, O i M, u 2. r. iza loci i m, u 3. r. iza prve dvije riječi, u 6. r. iza prve riječi, a u 8. r. iza imp. i dn Onaj, koji je napis retušovao, nije u 3. r. kod ligature Aur. izrazio zavojčicu na slovu R, a na koncu retka nije zarezao slova L od leg, kojemu se vidi trag. U 4. retku u riječi adiutricis imao je kamen ligaturu od A i D, gdje je novo urezano AT, a na koncu riječi bilo je malo l upisano u C, iza kojega je slijedilo i sada još jasno S, preko kojega je osobito duboko urezano novo l. U 7. je retku bilo QV EIV[s] mjesto novo urezanoga q. eiius.

Spomenik je vanredno važan zbog toga, što se iz njega doznaje, da je kod Čakovca ogulinskoga negda stajao japodski glavni grad Metulum, poznat poradi svoje opsade, kod koje je i sam Oktavijan učestovao i ranjen bio (Appian. De rebus illyricis c. 19—21). Za čudo

smještao je ovamo (na Carevo polje) Metulum već M. Sladović (Povjesti biskupijah senjske i modruške. Trst 1856 str 6), u čijoj se knjigi o prilikama Gornje Krajine u rimsko doba inače jako malo ispravna može naći. Ne može se ustanoviti, je li on to našao kod kojega drugoga pisca i gdje. Nije li možda on ili tko drugi čitao ovaj napis, dok je još bio čitljiviji i dobro mu pogodio smisao drugoga retka? Ispravno tumačenje toga mjesta uslijedilo je u ostalom prije, nego što sam na Slado-

203

viševe »Povjesti« naišao. Iz čakovačkog spomenika doznaje se još i to, da je Metulum u III. stoljeću imao municipalno pravo, a iz njega i drugih, da je tu bila postaja za pripadnike raznih legija iz Pannonije i Donje Moesije, koji su tu u posebnoj nekoj misiji pojedince prolazno boravili a na polazku iz zahvalnosti mjesnom geniju i drugim božanstvima podigli zavjetne žrtvenike. Aurelius Maximus, koji je ovaj spomenik podigao, nazivlje se sam centurijonom druge legije adiutrix, koja je sigurno već od sredine II. stoljeća stajala u Starom Budimu (Aquincum). Bio je on sigurno kao beneficiarius štacionovan u Metulu, pa je, završiv to svoje službovanje, poradi osobitih zasluga bio promaknut na čast centurijonsku.

CIL III 10060 (cf. p. 2670 s. v. Metulum). — S. Ljubić u Viestniku IV 1882 str. 15. — S. Frankfurter u Arch. epigr. Mitt. VIII 1884 str. 166 br. 255.

204. **Žrtvenik, posvećen Jupitru i mjesnom Geniju od Aurelija Salvijana, centurijona trinaeste legije Gemine.** Nađen pri obnavljanju župne crkve u Oštarijama kod Ogulina, kamo je sigurno bio donešen iz Čakovca (Metulum). Dar iz g. 1900.

Vis. 0'585, šir. 0'315, dublj. 0'205. Tvrd vapnenjak sivkaste boje.

204

Manjka donji dio; gornji je profil otklesan, kada se kamen priređivao u građevne svrhe.

Napis, zapisan od nevješte ruke lošim, u tvrdi kamen plitko urezanim slovima, nije svuda jednako čitljiv: I(ovi) o(p)tim(o) m(axim)o | et Genio loci | Aur(elius) Salvianus, |(centurio) leg(ionis) (decimae tertiae) gem(inae) | c(o)hortis (secundae) (h)a(status?) | ANNSV/S..... Interpukcije u obliku šiljatih lissova u 1. r. iza prva dva slova i u 5. r. iza sva tri slova.

Napis spada valjda u drugu polovinu trećega stoljeća, kada su i pripadnici drugih nekih legija u Metulu dizali mjesnom Geniju u svezi bilo s Jupitrom (C. III 10060) bilo s carevim božanskim bićem (C. III 3021) spomenike, kojim su ispunjali u svoje vrijeme učinjene zavjete za slučaj, da će povjerenu im zadaću u stanovitom nekom sa odgovornošću skopčanom poslu sretno izvršiti. U ovim slučajevima

ne nazivlju se ti ljudi namjesnikovim beneficijarijima, nego u dva slučaja centurijonima, a u jednom slučaju jedan speculatorom. Nema sumnje, da su to bili beneficiariji, koji su na koncu toga svoga službovanja bili promaknuti. Čudno je, da su se u drugoj polovini trećega stoljeća u takove svrhe rabili ljudi iz legija, kojima je logor bio veoma daleko od sjeveroistočnoga dijela rimske Dalmacije, gdje je Metulum ležao. Legio XIII gemina, u kojoj je Aurelius Salvianus služio, negda je doduše imala svoj logor razmjerno dosta blizu Metula; ona je naime od nešto iza g. 50 bila u Pannoniji, pa je do g. 84. stajala u Optuju (Poetovio), a zatim sve do Trajanova vremena u Beču (Vindobona.) Pošav onda na vojnu u Daciju ostala je XIII. legija tamo sve dotle, dok Rimljani ne napustiše tu pokrajinu, pa je onda prešla na desnu obalu Dunava u novu pokrajinu Dacia Ripensis. Na nikakov način ovdje priopćeni napis ne može potjecati iz onoga vremena, kada je XIII. legija bila još u Pannoniji, a da li je Salvianus u Metulum komandovan u ono doba, kada je legija još bila u Daciji ili kasnije, ne da se doduše sigurno reći, ali je potonje obzirom na strašno loši oblik slova dosta vjerojatno. Za jednoga podčasnika druge jedne legije (XI), koja je u Donjoj Moesiji u logoru bila, znade se, da je u Metulu imao slična posla u doba cara Gordijana III., a jedan centurio druge legije adiutrix (logor Aquincum Stari Budim) u Dioklecijanovo vrijeme.

Zadnja dva napisova retka teško se čitaju i nadopunjuju. Za 5. je redak

moguće, da se ima čitati c(ohortis) (secundae) (h)a(status?). Što oni fragmentarni i isprani potezi u 6. retku imadu da znače, tomu se ne mogu domisliti, pa sam ih samo izrazio uz oznaku vjerojatnih dopunjaka slova. Običajna zavjetna formula to nije, a neće biti ni pobliza oznaka datuma.

205 **Sunčani sat (solarium), posvećen Jupiteru i Solu, koji čuva cara »našega«.** Nalazio se mnogo godina pred crkvom u Josipdolu, kamo je valjda bio donešen iz obližnjega Čakovca (Metulum). Darovao Gjuro Stipetić, okružni predstojnik u Ogulinu 1882.

Vis. 0.69, šir. 0.63, dublj. 0.41. Tvrd vapnenjak.

Kamen ima oblik četverostrana bridnjaka, s kojega se je ostrag gore veći komad otklesao. Dole završuje okruglo odjelanim a napred sploštenim 0.49 širokim i 0.10 visokim podstavkom, koji se je negda možda umetao u odgovarajuću udubinu nekoga podnožja ili nastavio na stup na kojem je ura bila smještena. Dole se nalazi 0.05 duboka četverouglasta izdubina za čavao, kojim se je na podnožje pričvrstio.

Na prednjoj je strani kamena izdubljena skoro sasna okrugla udubina, kojoj vertikalni promjer iznosi 0.50, dočim je horizontalni samo za 5 mm dulji. Dubljina udubine iznosi pri gornjem kraju 0.063, za 0.37 dalje dole 0.071, a odavle se naglo uspinje do lica kamena. Po sredini je urezan odozgor do dole vertikalni potez, koji je imao da označi podnevnu liniju; na svakoj strani nalaze se po četiri daljnja poteza za odgovarajuće četiri ure prije i poslije podne. Ura se je dakle mogla rabiti od 8 sati prije podne do 4 sata poslije podne. Nisu na njoj zarežani potezi za zimsku i ljetnu suncostaju, niti ekvatorijalna linija između njih, koji bi imali presjecati poteze za pojedine ure. Točan sat to stoga nije mogao biti, jer nije bio udešen prema geografskoj širini mjesta, u kojem je imao da služi.

205

Na gornjem licu kamena ima 25 mm duboka obla izdubina, u kojoj

je bilo sigurno uljevenim olovom učvršćeno sada manjkajuće kovno kazalo. Da se tako lako ne makne iz svoga položaja, bilo je osim toga učvršćeno još i u mnogo plićej rupi dalje napred, koja je s onom prvom žlijebom spojena. Da u opće može pokazivati, moralo je to kazalo biti podulje i koso dole svinuto.

Od napisa prvi je redak zapisan u gornjim uglovima kamena, drugi sa nešto većim slovima na 0.09 visokoj izbočenoj letvici, treći na izravnanom prednjem dijelu okrugloga donjega nastavka. U 2. r. je drugo I znatno veće od ostalih slova; jedno mnogo manje O zapisano je iza slova T, a drugo je upisano

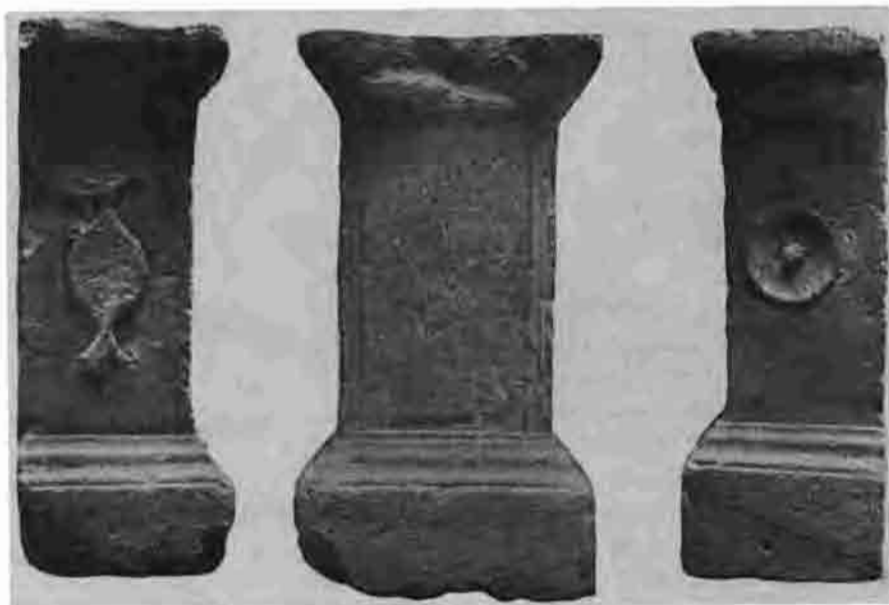
u šupljinu slova C. Slova er pisana su u spoju. Točke su metnute u 1. r. iza svakoga slova, u 2. r. iza Soli, a u 3. r. iza obje riječi. Povrh zadnjega slova N metnut je vodoravan potez. Karakter slova upućuje od prilike na prvu polovinu drugoga stoljeća.

Napis glasi: I(ovi) o(ptimo) m(aximo), | Soli invicto conser(va-
tori) | Aug(usti) n(ostri).

CIL III 3020 (= 10057 = Eph. ep. II p. 412 n. 820). — M. Sabljar kod Neugebaur-a Die Südslaven str. 230. — I. Kukuljević Panonija rimska u Radu jugosl. akad. 23 str. 132. — S. Ljubić u Viestniku IV 1882 str. 54 (sr. n. m. str. 14). — S. Frankfurter u Arch. epigr. Mitt. VIII 1884 str. 166 (sa pogrešnim nacrtom ure, u kojoj ima samo pet mjesto deset poteza). — Obično se je sa ovim napisom objelodanjivao još i drugi sa spomenika, na kojem je ura u Josipdolu stajala, ali taj ne stoji s ovim spomenikom ni u kakvoj svezi.

206. **Žrtvenik, posvećen Jupitru od nekoga Aurelija Vindicijana i njegove svojte.** Iskopan možda u Topuskom, odakle je bio odnešen u crkvicu sv. Spasa u obližnjim Gredanima. Darovao Mile Popović, paroh u Topuskom.

Vis. 1·05, šir. 0·57, dublj. 0·39. Pješčenjak.

206

Žrtvenik obična oblika, na kojem je otučen gornji nastavak i prednji profil gore. Na l. uđoj strani vrč sa (otučenom) ručicom, na d. uđoj strani zdjela sa velikom izbočinom po srijedi. Na srednjem, sa okvirom 0·65 visokim i 0·415 širokom dijelu zapisan je 70 mm visokim slovima napis: I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | Senam . . . sac(rum). | Aur(elius) Vindic(i)anus | co(n) suis | v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito). — Kod svakoga su retka gore i dole zaparane linije. Ispod zadnjega retka plitko je manjim slovima urezano VINDIC I/IO. Ta črkarija, u kojoj se pokušalo med ostalim opetovati ime Vindicijanovo, potjecat će valjda još iz staroga doba, ali ne stoji sa spomenikom ni u kakvoj

svezi. Interpunkcija ima: u 3. r. iza A u r., u 5. r. iza co., u 6. r. iza svakoga slova izim zadnjega, gdje ga valjda nije bilo i osim toga pogrješno na početku retka. — Pridjevak Jupitrov nije poznat i neda se nadopuniti; svakako se ne smije pretpostavljati pogrješka niti pomišljati na pjesnički pridjevak $\sigma\eta\mu\acute{\alpha}\nu\tau\omega\rho$.

CIL III 10833. — S. Ljubić u Viestniku II 1880 str. 6 br. 1. — S. Frankfurter u Arch epigr. Mitt. IX 1885 str. 144 br. 342

207. Žrtvenik, posvećen Jupitru od Gaja Julija Flava, konzularskoga beneficijarja, kada je po drugi put bio (u Sisku) u štaciji. Iz Siska

Vis. 0'82, šir. 0'42, dublj. 0'43 Vapnenjak.

Žrtvenik obična oblika sa oznakom akroterija u uglovima gornjega nastavka, koji ima oblik kusošiljnika U 0'40 visokom i 0'30 širokom napisovom licu tri velike naravne škulje i više manjih, što je sve negda sigurno bilo zamazano cementom ili kakovom sličnom tvari.

Napis glasi: I(ovi) o(ptimo) m(aximo) C(aius) Iulius Flav(us?), b(ene)f(iciarius) | co(n)s(ularis) iter(um) | stat(ionem) hab(ens) | v(otum) s(olvit). — U 3. retku ima iza slova V tragova ligaturi od V i S povrh velike škulje, iz koje je ispao maz, što se je tamo negda nalazio. Slovo H u 5. retku nema prječke. Točke iza prva dva slova u 1. r., iza

prvoga i zadnjega u 2. r., iza stat u 5. r. i valjda iza cos u 4. r. —

207

Ovaj i mnogo drugih spomenika javlja nam, da je i u Sisku bila štacija konzularskih beneficijarija, a i to, da je koji podčastnik mogao i više već jedanput za takovu izvanrednu službu biti upotrijebljen i u istoj štaciji.

CIL III 3949 (cf. Eph. ep. II p. 413 n. 828 = CIL III p. 1742). — S. Ljubić Inscr. str. 1 br. 1.

208. Žrtvenik, posvećen Jupitru od Gaja Livija Moderata, konzularskoga beneficijarija. Iz Siska; negda bio u dvorištu sisačkoga grada (Steinbüchel Collectanea); kasnije ga našao u Topolovcu Drag. Jagić, kojemu je vlasnik seljak rekao, da je kamen donešen iz Budaševa.

Vis. 0'735, šir. 0'49, dublj. 0'41. Dimenzije napisova lica 0'415 × 0'35. Vapnenjak.

208

207

Žrtvenik gore završuje malim zabatom, kraj kojega je sa svake strane jedan po srijedi svezan valjak, urešen na prednjoj strani četverolistom rozetom. Na gornjem licu kamena nalaze se sprijeda i ostrag po tri četverouglaste izdubine, u koje je negda bio učvršćen neki valjda figuralni nastavak.

208

Na d. užoj strani na kruglji stojeći napred okrenuti orao raširenih krila; na l. strani munja. Napis je pisan lijepim pravilnim slovima, a glasi: I(o vi) o(ptimo) m(aximo) | C(aius) Livius | Moderatus, | b(ene)f(iciarius) co(n)s(ularis) | v(otum) s(olvit).

209

CIL III 3950 = 10839 (= Eph. ep. II p. 414 n. 829 et IV p. 138 n. 471). — S. Ljubić u Viestniku I 1879 str. 66, br. 1. — S. Frankfurter u Arch. epigr. Mitt. IX 1885 str. 250.

209. Gornja polovina žrtvenika, posvećena Jupiteru i Junoni od nepoznate osobe, a za zdravlje svoje i nekih osoba, koje su nešto u nekakovu svrhu doprinjele. Iskopana 27. kolovoza 1900. u Sisku kod iskopavanja pivnice ispod novo prigradenih prostorija gostione »Mali Kaptol« u dubljini od 15 m. Darovao Ignjat Golenko, gostioničar u Sisku 1900.

Vis. 0'43, šir. 0'40, dublj. 0'28. Vapnenjak.

Žrtvenik obična oblika sa oznakom akroterija u prednjim uglovima gornjega nastavka, na kojem ostrag gore ima veća udubina za učvršćenje baze figuralnoga nastavka. Od 0'31 širokoga napisova lica preostala je samo gornja polovina sa napisom: I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et | Iunoni sac(rum) | pro salute sua | et collatorum | . . . . . U 1. r. su slova et u spoju, u 3. r. te i ua, u 4. r. et i um. Interpunkcije su u prva dva retka iza svake riječi, u 3. r. iza pro; kod riječi salute u 3. r. i u 4. r. kod et metnuta je točka na kraj srednjega vodoravnoga poteza slova E.

CIL III 15179. — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku N. s. V str. 122.

210. Žrtvenik, posvećen Jupiteru, Junoni, Solu i mjesnom Geniju od nekoga Aurelija Antiocijana. Valjda iz Siska prenešen na Odru. Darovao sudac Lovas iz Odre

Vis. 0'65, šir. 0'36, dublj. 0'21. Vapnenjak.

Kamen je bio negdje uzidan, pa mu je u tu svrhu otklesan gornji profil; manjka profilovano podnožje. U 0'46 visokom napisovom licu ima većih i manjih naravnih školja.

Napis glasi: I(ovi) o(ptimo) m(aximo) c(onservatori), | I(unoni) o(ptimae) o(mnipotenti), Soli, | Genio loci | Aur(elius) Antio(cianus) | v(otum) p(osuit). Drugi je redak ovako već Ljubić nadopunio, a kako mi se čini, to je nadopunjenje veoma vjerojatno. Optima i omnipotens su jedina dva pridjevka, što počimlju slovom O, koji se Junoni u latinskim pjesnicima daju (Sr. J. B. Carter Epitheta deorum p. 49). U svezi sa Jupiterom spominje božicu u Sisku i prediduci napis. U 3. r. zapisano je malo I u šupljinu slova C. U 4. r. su slova Ant. u spoju pisana. Interpunkcije su iza prva tri slova I. i 2. r.; u 4. r. iza Aur. i u 6. r. iza v; na ostalim se mjestima nemogu konstatovati.

CIL III 10841 (= Eph. ep. II p. 416 n. 843). — S. Ljubić Inscr. p. 2 br. 3. — Fr. Cumont Textes et mon. fig. rel. aux myst. de Mithra II p. 149 n. 387.

210

211. Žrtvenik, posvećen Jupiteru i Cereri od beneficijarilja Gaja Veratija Hispana i Tita Flavija Campestra. Iz Siska.

Vis. 0'92, šir. 0'54, dublj. 0'31. Pješčenjak.

Otučeni gornji uglovi osim desnoga prednjega, prednji i desni gornji profil, lijevi donji ugao napisova lica; kamen preko sredine prelomljen; manjka profilovano podnožje.

Žrtvenik obična oblika sa plastički izraženim akroterijima u uglovima gornjega nastavka. Na jedinom sačuvanom desnom uglu sprijeda još se vidi jedna rozeta. Na gornjem licu kamena ovalna plitka udubina (0'26 × 0'21) za ulijevanje žrtve. Na l. užoj strani munja sa po dvije strijele u cikcaku gore i dole; na desnoj napred okrenut orao raširenih krila sa glavom okrenutom na l.,

koji stoji na munji. Ostrag i to bliže strani sa munjom zaljevena je velika jedna luknja u kamenu olovom, koje se još tamo nalazi.

Napis glasi: I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | et Cereri | C(aius) Vera-
tius | Hispanus | et T(itus) Fl(avius) Campester, b(ene)ff(iciarii) |
[? co(n)s(ularis)] pr[o? . . . . U 6. r. iza imena Campester kamen je otučen.

211

Čini se, da je tu bilo napisano [BF]BF u spoju. Mommsen pomišlja na formulu [o]b b(ene)ff(iciatum), ali označuje tu svoju konjekturnu posve nesigurnom Domaszewski po analogiji iz CILX410 uzima [s]p(e) b(ene)ff(iciatus). U 7. retku ima na početku mjesta za tri slova manje veličine [? cos.], a iza toga je gornja pola od dva slova sa vertikalnim potezom i zavojem, možda od riječi

pr[o]. — Interpunkcije u 1. i 2. r. iza svake riječi, u 3. r. iza C, u 5. r. iza et, T, i Fl. — Čini se, da je Cererin hram bio u Novom Sisku neposredno uz Kupu, gdje su na temeljima rimske zgrade Marko Postić i njegov unuk Pavao g. 1803. sagradili bili veliko skladište žita, koje je prije nekoliko godina porušeno

CIL III 10842 (= Ep h. ep. II p. 415 n. 84r. — Cf. CIL III. p. 2187). — S Ljubici Inscr. p. 2 n. 4.

212. Žrtvenik, posvećen Jupitru i mjesnom Geniju za zdravlje Gaja Heja Capltona, njegove supruge Caecilije Rufine i njihove svojte. Iz Siska.

Vis. 0·73, šir. 0·34, dublj. 0·24. Pješčenjak.

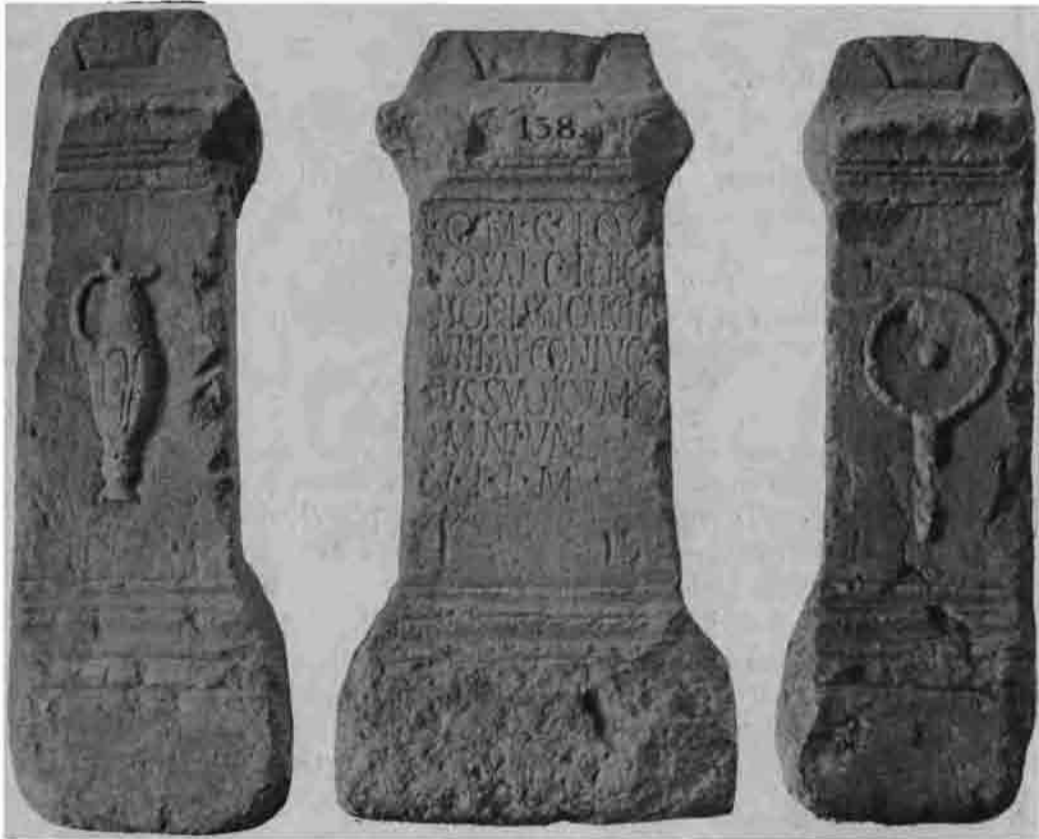
Otučeni dijelovi zaglavnoga vijenca i podnoška.

Žrtvenik obična oblika sa akroterijima u uglovima gornjega nastavka, koji je ponešto zašiljen. Na lijevoj užoj strani isklesan je u reljefu na desno okrenut vrč sa vertikalnom ručicom, sa poklopcem i sa listolikim uresima na tijelu; na desnoj je užoj strani zdjela sa šiljato završujućim oduljim drškom i sa pupčastom izbočinom po srijedi.

Na prednjoj strani 0·35 visokoga i 0·235 širokoga srednjega dijela zapisan je 30 mm visokim kasnijim slovima zavjetni napis: I(ovi) o(ptimo) m(aximo), G(enio) loc[i] | pro sal(ute) C(aii) (H)ei Ca[[p]i]tonis et Caecil(iae) | Rufinae, coniug(is) | [e]ius suorumq(ue) | omnium | v(otum) l(ibentes?) l(aeti?) m(erito). — U 2. retku se je mjesto Iei valjda bilo naumilo pisati Hei sa H i E u ligaturi. Dva vertikalna poteza ispod napisa su ozljede novijega vremena. Interpunkcije su: u 1. r. iza svakoga od prva četiri i u 7. r. iza prva

tri slova; u 2. r. iza prve tri riječi, u 3. r. iza Capitonis, u 4. r. iza Rufinae i coniug., u 5. r. iza suorum.

CIL III 3952.

212

213 **Žrtvenik, posvećen Jupiteru od nekoga Lucilija Sexta.** Naden g. 1896 u kamenolomu Stjepana Spička u Crnoj vodi (opć. Sesvete) ispod Zagrebačke gore, po prilici 1 m duboko u zemlji među hrpom drugoga netesanoga kamena.

Vis. 0 89, šir. 0 37, dublj. 0 25. Pješčenjak.

Žrtvenik obična oblika sa oznakom akroterija u uglovima gornjega nastavka

Na 0 39 vis i 0 30 šir. napisovom licu zapisano je: I(o vi) o(p tim o), m(ax im o) | L u c[i] l i u s | S e x t u s | v(o - t u m) s(o l v i t) l(i b e n s) m(e r i t o). Na koncu 2. r. pripisano je mnogo manje slovo S. Interpunkcije su metnute u 1. i 4. r. iza svakoga slova.

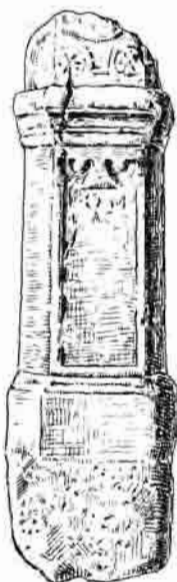
CIL III 15182. — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku N. s. III str. 201 (sa sl. 98).

218

214. **Žrtvenik, posvećen Jupiteru.** Iz Polja kod Krapine, gdje je do g. 1904. a svega više od 50 godina bio uzidan u podkućnicu Imbre Malarića k. br. 9. Navodno je kamen donešen s brijeга u Mihaljkovu Jarku.

Vis. 1'80, šir. 0'50, dublj. 0'43. Pješčenjak.

214

Otučen gornji ugao desno; mjestimice okrhan okvir oko napisova lica. Površina kamena trpila je od atmosferskih upliva.

Žrtvenik je valjda imao da dobije oblik šesterouglasta stupa sa profilima, ali su samo prednje tri strane pravilnije odjelane, dočim je stražnji dio ostao neizrađen. U prednjim uglovima gornjega nastavka su plastički izvedena akroterija, urešena rozetama; tragovi treće rozete (ili zvijezde?) raspoznaju se u liku polumjesečasta oblika gore izmed njih. Ispod donjega profila nalazi se surovo odjelan nastavak, kojim se je kamen imao u zemlju usaditi.

Oko napisova lica (vis. sa okvirom 0'71, šir. 0'31) nalazi se okvir, s kojega se odozgor spušta veća trouglasta izbočina sa dvije manje jajolike na stranama. Od veoma isprana napisa jedva se raspoznaju neka slova prvih dvaju redaka: I(o v i) o(p t i m o) m(a x i m o) | [s] a c[r(u m)]. Dalje bi bilo mjesta za još 7 redaka, ali se čini, da tu nije nikada ništa zapisano bilo.

Spomenuo Dr. J. Brunšmid u Vjesniku N. s. III. str. 203.

215. **Žrtvenik, posvećen Jupiteru od Tita Accija, konzularskoga beneficijarja.** Iskopan g. 1895. u Mihaljkovu Jarku, južno od Krapine, pri oranju na zemljištu Verone Šimunić, u neposrednoj blizini njezine kuće. Kupljen od Barice Krsnik 1895.

215

Visina 1'34, šir. 0'56, dublj. 0'31. Pješčenjak.

Žrtvenik obična oblika bez oznake akroterija na gornjem nastavku. Dimenzije napisova lica 0'52×0'465.

I(o v i) o(p t i m o) m(a x i m o) | T(itus) Accius Se|verus, | b(ene)f(iciarius) co(n)s(ularis) | v(o-tum) s(olvit) l(ībens) m(erito). — Interpunkcije: u 1. r. iza I i O, u 2. r. iza T i Accius, u 4. r. iza B i u 5. r. iza prva tri slova. Ispod napisa nalazi se na donjem kraju napisova lica zašiljenim dijelom koso gore okrenut list, za koji se ne može reći, zašto je tu. Nevjerojatno je, da bi taj znak imao zastupati znak beneficijarijske štacije, koji je sastojao od štapa sa nastavkom, koji sjeća na šiljak koplja.

Ovaj i spomenik br. 216, koji je zajedno s njime naden, dokazuje, da je u Mihaljkovu Jarku, koje je mjesto ležalo na rimskoj cesti iz Optuja (Poetovio) kroz dolinu Male Krapine i dalje prema Savi, bila postaja konzularskih

beneficijarija. Kod Mihaljkova Jarka odvajala se možda pobočna cesta preko Radoboja na Očuru u dolinu Bednje.

CIL III 15187. — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku N. s. III str. 202–3 (sa sl. 99). — Odanle prešampao Dr. Stj. Ortner Povjest Krapine str. 61–63 (sa sl. na str. 63).

216. Žrtvenik posvećen g. 189. Jupiteru od Marka Ulpija Placidina, konzularskoga beneficijarija. Iskopan g. 1895. u Mihaljkovu Jarku, južno od Krapine, pri oranju na zemljištu Verone Šimunić u neposrednoj blizini njezine kuće. Kupljeno od Barice Krsnik 1895

Vis. 156, šir. 063, dublj. 0345. Pješčenjak.

Površina 071 visokoga i 053 širokoga napisova lica veoma istrošena.

Zavjetni žrtvenik obična oblika sa oznakom akroterija na uglovima gornjega nastavka.

I(o vi) o(p tim o) m(ax im o) | M(arcus) Ulp(ius) | Placidinu[s], | b(ene)fic(iarius) co(n)s(ularis) | (duo- bus) Silanis | co(n)s(ulibus) | v(o tum) s(olvit) l(i- bens) m(erito). — Od interpunkcija sada su još vidljive one u 2. r. iza M i Ulp, u 4. r. iza bfi u 7. r. iza svakoga slova; potonje imaju oblik šiljastih listova. Dva konzula Silana, što se tu spominju, naime D uilius(?) Silanus i Q. Servilius Silanus bijahu redoviti konzuli g 189

216

CIL III 15188. — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku N. s. III. str. 203 (sa sl. 100 na str. 202). — Odanle prešampao Dr. Stj. Ortner Povjest Krapine str. 61–63 (sa sl. na str. 63).

217. Žrtvenik, posvećen Jupiteru od Septimija Valensa, upravitelja oružane neke druge kohorte. Iskopan početkom g. 1879. na ulici pred kućom Ilije Živkovića u Banoštru k. br. 38 (kotar Ilok). Darovao Dr. J. Brunšmid.

Vis. 049, šir. 027, dublj. 020. Pješčenjak.

Na tri strane gornjega nastavka vijenac od plitko urezana lišća.

Lice napisa vis. 018, šir. 020. — I(o vi) o(p tim o) m(ax im o) | Sep(timius) Valen[s], | c(ust os) a(rmoru(m) coh(ortis) (secundae) | v(o tum) p(osuit) l(i bens) m(erito). — Interpunkcije se još raspoznaju u 2. r. iza Sep, u 3. r. iza c. i a., u 4. r. iza v. Custos armorum je podčasnik, kojemu je na brigi bilo skladište sa oružjem, Vojni odjel, u kojem je dedikant služio, mogla bi možda biti cohors II Alpinorum equitata, od koje se u susjednom Čereviću nalazi nadgrobni spomenik jednoga vojnika, koji je bio rodom iz Dalmacije (CIL III 3261).

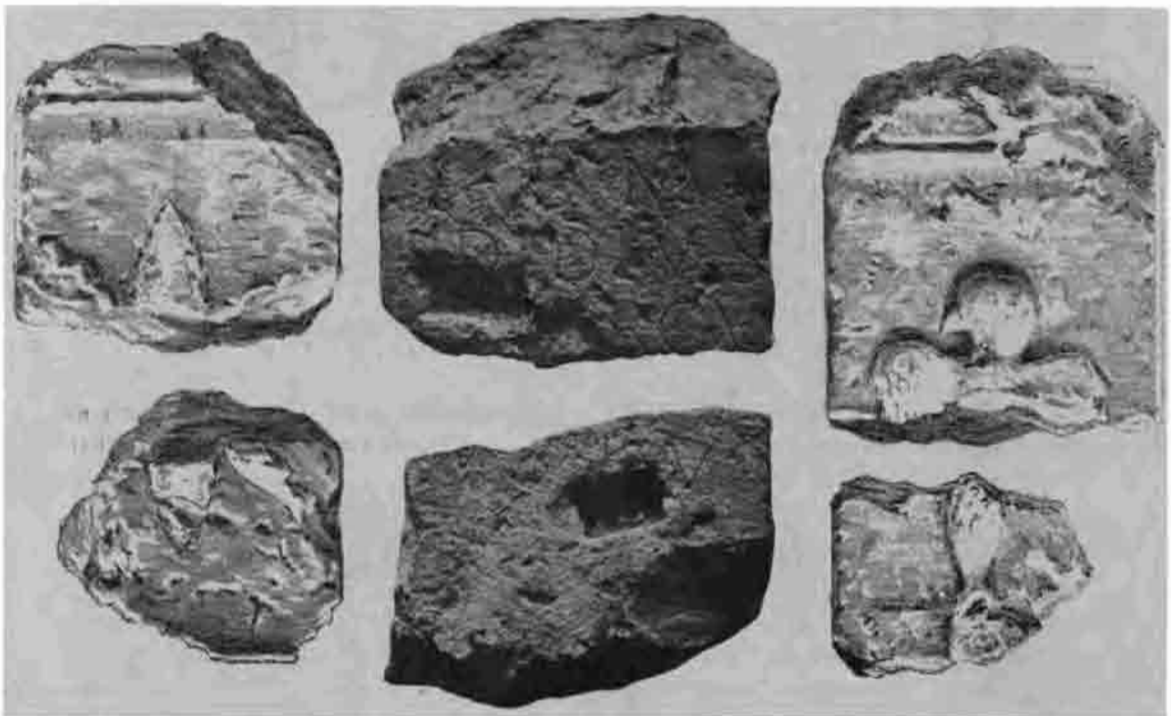
217

CIL III 10247. — Brunšmid i Kubitschek u Arch. epigr. Mitt IV. str. 107.

218. **Žrtvenik, posvećen Jupltru od nekoga Lucija Didija Herculana.** Iskopan početkom g. 1883. u Mitrovici u dvorištu druge kuće krčmara Baljena, Pukovnijska ulica. Kupljen posredovanjem Ignjata Junga, učitelja i muzejskoga povjerenika 1905.

Spomenik je jako zlo prošao. Razbilo ga na dva nejednaka komada, pri čemu je četvrti redak napisa skoro posvema propao. Da se uzmogne ulomke upotrijebiti kao podstavke za babke na kapiji, izdubile se na strani, gdje je napis, oblongne izdubine. Manjka (osim većega komada na sredini) gornji i donji dio spomenika sa profilima, osim neznatnih tragova gore, a na donjem komadu odbijeno je i ostrag mnogo.

Dimenzije: a) $0.32 \times 0.42 \times 0.36$; b) $0.28 \times 0.36 \times 0.27$. Rupičav vapnenjak.

218

Na lijevoj užoj strani neznatni ostanci rašljasto izvedene munje. Na desnoj užoj strani gornji dio napred okrenuta orla raširenih krila sa na lijevo okrenutom glavom, a na donjem ulomku orlova desna noga sa ostankom podnožja, na kojem stoji.

Napis glasi: I (o v i) o (p t i m o) m (a x i m o) | L (u c i u s) D i d i u s | [H] e r c u | [l a n u] s | v (o t u m) [s (o l v i t)] l (i b e n s) m (e r i t o) . — U 3. bi retku na početku bilo mjesta za tri slova, ali je Jung, koji je kamen čitav vidio, tamo čitao samo H; bio je dakle napred neispisan prazan prostor. Interpunkcije se još vide u 1. r. iza prva dva slova, u 2. r. iza prvoga i u 5. r. iza prva tri.

CIL III 10317. — S. Ljubić u Viestniku VI 1884 str. 75 br. 2. — S. Frankfurter u Arch. epigr. Mitt, IX 1885 str. 137 br. 319.

219. **Žrtvenik, posvećen Jupiteru od nekoga Tita Flavija Candidijana.** Iz Mitrovice. Darovao Dr. Adolf Müller u Zagrebu 1904.

Visina 0·64, širina 0·31, dubljina 0·235 Numulitni vapnenjak.

Otučen sprijeda na profilima i gore ostrag. U prednjim uglovima gornjega lica nalaze se dvije male četverouglaste udubine, u kojima je negda nešto učvršćeno bilo, možda baza Jupiterove figure. Srednji dio, na kojem je napis, visok je 0·33, širok 0·27.

Napis glasi: I(o vi) o(p tim o) m(ax imo) sa-
c(r um). | T(it us) Fl(a vius) C andi dian us pro
se et suis | v(o tum) s(ol vit) l(ib ens) m(er ito).
Interpunkcije: u 1. r. iza svake riječi, u 2. r. iza prve
dvije riječi, u 4. r. iza pro, u 5. r. iza et, u 6. r. iza
prva tri slova.

CIL III 3229 (sr. str. 1040 i 1671). — Rómer Fl. u Arch.
K ö z l. 6 (1866) p. 173.

220. **Žrtvenik, posvećen Jupiteru od Quinta Sabi-
nija Maxima, vojnika prve legije a d i u t r i x, a centurije
Paetove.** Nađen 14. prosinca 1904. pri rigolovanju u jugo-
zapadnom uglu vrta Mate Schmidta u Mitrovici, Ratarska
ulica br. 19 u 0·5 m dubljine. Darovao Ignjat Jung, uči-
telj 1905.

Vis. 0·29, šir. 0·17, dublj. 0·16. Širina napi-
sova lica 0·14 m. Pješčenjak.

Na gornjem kraju u uglovima su nastavljena
plastički izrađena akroterija; po srijedi su gore
ostanci oveće okrugle udubine sa tragovima željezne
hrđe, gdje je negda valjda bio učvršćen kip Jupiterov.
Manjka desni stražnji ugao gore i profilovani donji
dio spomenika, ali je kamen tamo pomno otesan.

Napis, koji je mjestimice dosta slabo čitljiv,
glasi:

I(o vi) o(p tim o) m(ax imo) | Q(u int us)
S ab in i(us) | M ax im us, | m il(es) leg(i on is)
(p r im a e) ad(i u t r i c is) | (c en t u r i a e) E g n a(t i i)
P a e t(i) | s(ol vit) l(ib ens) m(er ito). — Čini se,
da na početku 6. retka nije bilo slova V(o tum). —
Interpunkcije: u 1. r. iza prva dva slova (u obliku
listića), u 2. r. iza Q., u 3. r. iza mil. i leg., u 6.
r. iza prva dva slova (u obliku listića). — Legio

I. a d i u t r i x. osnovana g. 68., od g. 114. do konca carstva rimskoga stajala je u
Bregetiju (Uj Szöny kod Komorana).

221. **Ulomak žrtvenika, posvećena Jupiteru od nekoga Valerija Floren-
tina, veterana nepoznata vojnoga odjela.** Iskopan g. 1892. u Mitrovici pri ko-
panju podruma ekonoma Petra Glatza, Srijemska ulica br. 17. Darovao isti 1905.

219

220

Visina i širina 036, dubljina 028 Vapnenjak.

Manjka dole više od polovice; otučen gornji nastavak i profil lijevo. Ostrag velika u novo doba načinjena izdubina.

Nap's glasi: [I(o vi)] o(p timo) n.(aximo) | Valerius Fl[o]ren[ti]nus, vet(eranus) | ..... Prvi je redak zapisan na letvičastoj najjačoj izbočini gornjega profila. Ima tamo i plitko urezan potez, sa unakrštavajućim se s njime zarezima, što gotovo sjeća na kakovu mjeru za dužinu, ali poradi nepravilnosti razmakâ ne može o tome biti govora.

221

U 2. retku valjda je slovo E u riječi Valerius naknadno zapisano između L i R. Kod slova O u Florentinus kamen je oštećen, ali s. vidi, da je to slovo bilo manje od ostalih. U 3. se retku taman toliko vidi, da se može čitanje ustanoviti. Na koncu retka sačuvao se komad horizontalnoga poteza od slova T. Interpunkcije su metnute u 2. i 3. r. iza slova S.

222. Žrtvenik, posvećen Jupiteru, koji opomnje (Monitor), za zdravlje cara Gallijena i vojnika veksilacije germanskih i britanskih legija sa njihovim pomoćnim četama od njezina zapovjednika (praepositus) Vitallijana, careva tjelesnoga stražara. Iskopan 24. travnja 178t. u Mitrovici, kada se je kopao temelj za tamošnju pravoslavnu crkvu; preneo oko g 1810. u Đakovo dotadanji mitrovački župnik Ivan Matizović, kada je postao dakovačkim kanonikom. Darovao Ivan Šestak. kanonik u Đakovu, koji ga je u negdašnjoj Matizevićevoj kuriji opet našao 1897.

Visina 098, širina 038, dublj. 042. Dimenzije napisova lica 061x037. Vapnenjak.

Otučen gornji nastavak i obje profilovane partije (gornja i donja); dole lijevo manjka veći komad kamena.

Napis glasi: [I(o vi)] o(p timo) m(aximo) | monitori (p)ro | salute adque | incolumitate | d(omi) n(o)stri Gallieni Aug(usti) | et militum | vexill(at)ionis leg(ionum) | [g]ermaniciar(um) | [e]t britanican(arum) | [c]um auxili(i)s | [e]arum | [. . v]italianus, | [. . pro]tect(or) Aug(usti) n(o)stri, | [praepo]situs | [votum] p[ro]s[er]uit.

Prvi je redak napisa bio većim slovima zapisan na gornjem nastavku povrh gornjega profila, ali se, kako je kamen tamo jako oštećen, sačuvaše samo dijelovi slova M na desnom kraju. U 2. retku izgleda kao da je napisano B mjesto P u pro. ali je to samo prividno. Klesar je iza riječi monitori najprije, preskočiv riječ pro, bio urezao slovo S, koje je onda promjenio u P, ali tako, da je u njem ostalo i nekadanje S, koje nije bio eradirao; spoj tih slova izgleda kao B. U 4. retku je klesar kraj drugoga T najprije bio zapisao nešto manje E i dometnuo trouglastu točku, koja tu još stoji. Kasnije je ono malo E izbrisao i iza točke napisao drugo, koje je jednake veličine sa ostalim slovima. U 7. je retku slovo G u riječi LEG poradi ozljede kamena nešto jače odmaknulo; kako je na tom mjestu govor o više legija, smjela bi tamo biti i dva G,

a da se ipak ne mora drugo povući u slijedeći redak, kako to Katančić pogrješno čini. U 8. retku na koncu je ponešto ozlijeđena ligatura od slova A i E. U 2., 3., 6., 9., 11. i 14. r. metnuta je točka iza prve riječi, u 7., 10., 13. i 15. iza prve dvije, a u 5. iza prve tri riječi.

Spomenik spada u doba cara Gallijena (253 - 268), a spominje, da je u to vrijeme u Mitrovici boravila jedna veksilacija, koja je bila sastavljena iz odabranih odjela germanskih i britanskih legija i njihovih auksilijarnih četa. Toj je veksilaciji bio zapovjednikom (*praepositus*) neki Vitalianus, koji je dižuć ovaj mitrovački spomenik ispunjao neki zavjet. U Gallijenovo su doba u Germaniji stojale legije VIII. Augusta, XXII. primigenia, I. Minervia i XXX. Ulpia, a u Britaniji II. Augusta, VI. victrix i možda XX. Valeria victrix. Morao je biti neki ratni pohod, radi kojega je ova iz manjih odjela tih legija sastavljena veksilacija dospjela u Mitrovicu. Kako se ne spominje ime cara Valerijana, Gallijenova oca, to je vjerojatno, da je napis napisan iza Valerijanove smrti, dakle iza g. 260., te prema tomu nije ta veksilacija morala učestvovati u ratu protiv panonskoga protucara Ingenua, kojega je Gallienus g. 258. kod Murse (Osijeka) pobijedio. Moguće je, da je ona na Gallijenov nalog g. 263. došla u Panoniju, da vojuje protiv Regalijana, kojega su panonske i moesijske legije zacarile, ili još vjerojatnije g. 267., kad je sam Gallijen pošao na vojnu protiv Gota, s kojima se je pobio, kad su se iz Epira kroz Illyricum vraćali k Dunavu.

222

Da se mora pomišljati baš na takovu vojnu, u kojoj je sâm car prisutan bio, dalo bi se zaključiti iz jednoga podatka, što ga mitrovački spomenik pruža. Praepositus Vitalianus, koji je zapovijedao germansko-britanskoj veksilaciji, nazivlje se i protector Augusti nostri. Iz potpunoga naslova te časti, koji drugdje glasi protector lateris divini Augusti nostri, jasno se vidi, da su takovi časnici imali da zaštićuju samu carevu osobu. Kako je veoma

vjerojatno, da se je carev protektor redovito nalazio u njegovoj pratnji, to je i veoma vjerojatno, da je prigodom upitne vojne sâm car Gallienus boravio u Mitrovici, pa da je ta vojna baš spomenuti rat protiv Gota. Čast carskoga protectora pojavljuje se nešto prije sredine III. vijeka poslije Krista, a bar u prvi kraj kao da se je podjeljivala samo najvišim časnicima viteškoga čina kao n. pr. prefektima legija i tribunima pretorijskih kohorta. Prema tomu bi se moralo očekivati, da je Vitalianus prije obnašao čast višu od centurijonata. Ta je čast valjda bila skraćeno zabilježena na početka 13. retka, ali se neda ustanoviti, što je tamo zapisano bilo; moguće je, da je ipak bio samo centurijonat.

CIL III 3228 (cf. p. 2328, 182). — Jos. Jakošić u Wiener Zeitung-u od 11. siječnja 1783. (Ponešto različan prijepis od ruke Bone Meckhla u rukopisnom jednome djelu istoga Jakošića [Adversariorum liber VIII.] u franjevačkoj knjižnici u Budimu). — Mat. Pet. Katančić u Istri adcolarum geographia vetus. T. I. p. 378 n. LXXXI. — Dr. Jos. Brunšmid Rimska veksilacija u Mitrovici u Spomen-cvijeću iz hrvatskih i slovenskih dubrava. Zagreb 1900. str. 274—278 (sa sl. na str. 276).

223. Žrtvenik, posvećen Jupitru od Aellja Candida, vojnika prve thračke kohorte. Iskopan oko g. 1893. od svinjarâ na pašnjaku u t. zv. Starom selu na sjeveroistočnoj strani Stare Pazove. Darovalo općinsko poglavarstvo staropazovačko 1902.

223

Vis. 0'90, šir. 0'465, dublj. 0'455. Dimenzije napisova lica 0'41 × 0'34. Rupičav vapnjenjak.

Okrhana gore oba prednja i desni stražnji ugao; mjestimice otučeno napisovo lice.

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | Ael(ius) Candidus, | mil(es) coh(ortis) (p)rima(e) | T(h)rac(um) | v(otum) s(olvit) l(i)bens) m(e)rito). — Interpunkcije su metnute u 1. r. iza prva dva slova, u 2. r. iza Ael., u 4. r. iza mil., u 6. r. iza prva tri slova. Čini se, da je u 5. retku mjesto H bilo zapisano R. — Neka Cohors I. Thracum civium Romanorum bila je, sudeć po mnogim i raznolikim ciglama s njezinim pečatima (sr. Vjesnik N. s. I. str. 175 i V. str. 167), dulje vremena posadom u rimskom kaštelu na Gradini kod Novih Banovaca (Burgenae). U Donjoj

Pannoniji se u ostalom spominju tri thračke kohorte sa prvim brojem, naime cohors I. Augusta Thracum equitata, cohors I. Thracum c. R. Germanica (equitata) i neka cohors I. Thracum equitata. Vjerojatno je, da je u Novim Banovcima bila u štaciji germanska kohorta Thračana

CIL III 15138².

224. Donji dio žrtvenika, posvećena Jupitru od nekoga Cogitata, dekurijska pannonske ale. Iskopan u Belegišu (kotar St. Pazova) na Dugarinama blizu dunavskoga bajera, na mjestu, gdje je valjda bio rimski kaštel. Dar općinskoga poglavarstva u Belegišu.

Vis. 0'56, šir. 0'47, dublj. 0'43. Širina napisova lica 0'35 Rupičav vapnjenjak,

Manjka gornji dio spomenika sa početkom napisa i gornjim dijelovima likova na užim stranama.

Na lijevoj je užoj strani donji dio napred okrenuta stojećega orla raširenih krila, na desnoj užoj strani donji kraj munje, dakle oboje atributi, koji se mogu očekivati samo na Jupiteru posvećenim zavjetnim žrtvenicima.

224

Sačuvani dio napisa, zapisana velikim slovima, glasi: . . . | Cogitatus, de[c(urio)] | al(ae) P(annoniorum) v(otum) p(osuit) l(ibente) a(nimo). — Interpunkcije su metnute u 2. r. iza atus, u 3. r. iza al. i P. — Ala Pannoniorum spominje se u Saloni u Dalmaciji i u Pannoniji u okolici Sabarije, u Arraboni i Acuminku (Slankamenu). Valjda je to ona ista konjanička četa, koja se spominje kao ala Flavia Pannoniorum na spomeniku iz Kraljevaca kod Rume. CIL III 15138².

225. i 226. Dva žrtvenika sa jednakim napisima, posvećena Jupiteru Dolichenskomu i očinskomu bogu Komagenskomu od Marka Aurelija Apollinara, općinskoga vijećnika (decurio) municipija Mursele. Iskopani g. 1875. na «Gradini» u Surduku »2 stope duboko među mnogim drugim kamenjem«. Kupljeni g. 1894.

A. Vis. 0'585, šir. 0'56, dublj. 0'55. Vapnenjak.

B. Vis. 0'585, šir. 0'56, dublj. 0'57. Vapnenjak.

Otučeni su na oba kamena na više mjesta uglovi i bridovi. Na licima napisa ima mnogo manjih i nekoliko većih naravnih školja.

Žrtvenici (ili ispravnije baze) kockasta oblika sa neznatno odskačućim jednostavnim profilima. Gore je na njima po jedna veća izdubina, u koju se učvrstila bila baza figuralnoga nekoga nastavka: na jednom kamenu možda lik dolichenskoga Jupitera, a na drugom lik komagenskoga očinskoga boga.

Napis glasi: A) I(ovi) o(ptimo) m(aximo) D(olicheno) et deo paterno | Comageno M(arcus) Aur(elius) Apollinaris, dec(urio) m(unicipii) Murselensium v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)

B) I(ovi) o(ptimo) m(aximo) D(olicheno) et deo patern(o) | Com(a)geno M(arcus) Aur(elius) Apol(linaris), dec(urio) m(unicipii) Murselensium v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Razlike nastaju gotovo samo uslijed mjestimične uporabe ligatura i nedjednakoga razdjeljenja riječi na prelazu iz 2. u 3. redak. Tomu je u ostalom bila povodom pogreška klesara, koji je ispustio u rječi Comageno slova A i drugo O. A je valjda spojio sa M, ali se to više ne vidi, jer je kamen tamo oštećen. Na koncu je dodao sasma majušno slovo O. Na oba spomenika pogrješno su napisana imena Comageno i Murselensium samo sa jednim M odnosno jednim L. U prvom napisu ima ligatura: u 1. r. et, u 2. r. Au, u 3. r. Mur; u drugom napisu: u 1. r. te, u 2. r. Au, u 3. r. na, u 4. r. um. Interpunkcije su metnute iza svake riječi, samo se sada više ne vide: u prvom napisu na koncu 1. retka, u drugom napisu: u 1. r. iza D, deo i paterno, u 2. r. iza Comageno, u 4. r. iza v. i s.; na koncu 4. r. nije bilo više mjesta za točku.

Surdučke baze spominju dva kommagenska božanstva. Jedno je Jupiter Dolichenski t. j. Baal grada Doliche u Kommageni, koji se je u carsko doba (od prilike od vremena cara Hadrijana) po rimskoj državi veoma mnogo štovao, kako to dokazuju mnogobrojni njemu posvećeni spomenici, što se sačuvaše.

225

226

Osobito je mnogo štovalaca imao taj oružani bog boja i pobjede u vojsci, koja mu je kult tako daleko i raširila, ali su mu se klanjali i odličniji rimski krugovi. Osim surdučkih spomenika spominju ga iz Hrvatske i Slavonije još i neki drugi iz Staroga Slankamena (*Acumincum*), Novih Banovaca (*Burgenaë*), Mitrovice (*Sirmium*), Daruvara (*Aquae Jassae*), Čakovca kod Josipdola (*Metulum*) i Prozora kod Otočca (*Arupium*).

Uz Jupitra grada Doliche na surdučkim se spomenicima spominje *deus paternus Comagenus*, koji se mora shvatiti kao zemaljski bog kommagenske zemlje. Kult mu je izvan njegove domovine jedva i poznat bio, a da ga se je sjetio jedan čovjek u Pannoniji, moglo bi možda imati svoj posebni razlog u tome, što se je taj M. Aurelius Apollinaris ili u istočnim krajevima rodio ili dulje vremena tamo živio. Taj je Apollinaris obnašao čast općinskoga vječnika (*decurio*) u municipiju Murselli, koje je mjesto od Surduka, gdje su se spomenici podigli, bilo veoma udaljeno. U Pannoniji se spominju dva mjesta toga imena,

od kojih ono u gornjoj provinciji između Subotišta (Sabaria) i Đura (Arrabona) valjda ovdje ne dolazi u račun. Mjesto u Donjoj Pannoniji zove se kod Ptolemeja (2, 15, 8) Μούρσελλα, u Itineraru jeruzolimskom (562, 12) mutatio Mersella, u Peutingerovoj tabli i Ravennatskom anonymu (4, 19) Mursa minor. U tabli i itineraru bilježi se deset rimskih milja (= 14·815 km) zapadno od Osijeka (Mursa maior). To bi odgovaralo udaljenosti između osječkoga donjega grada s jedne i Petrijevac ili puste Samatovci s druge strane, gdje je negdje morala biti ta Mursella ili Mursa minor, koja je po surdučkim spomenicima imala dapače municipalno pravo. Na obadva mjesta našlo se je rimskih starina, i to ih iz Samatovaca za sada poznajemo više nego iz Petrijevac.

CIL III 10243. — S. Ljubić u Viestniku I 1879 str. 98 (prvi) i V 1883 str. 69 (oba). — S. Frankfurter u Arch. epig. Mitt. IX 1885 str. 139 br. 328 (drugi) i str. 140 br. 329 (prvi). — H. Dessau Inscr. lat. sel. II p. 167 n. 4300.

227. Ulomak baze kipića Jupitra Dolichenskoga. Nađen na Gradini kod Novih Banovaca na Dunavu, a kupljen g. 1892.

Visina 0·135, širina 0·195, dubljina 0·235. Pješčenjak.

Manjka na l. strani od prilike jedna trećina kamena, a na sačuvanom su komadu okrhani prvobitni uglovi i veći komad ostrag. Dole je ostatak 0·035 duboke veće četverouglaste izdubine za čavao, kojim je kamen bio na neki postamenat pričvršćen.

227

Sačuvaše se veoma otučeni komadi trupa i prednjih nogu na desnu stranu okrenuta ležećega bika, a na prednjoj strani 0·085 visoke podnožne ploče konac napisa: [l(o v i) o(p t i m o)] m(a x i m o) Dolichen(o).

CIL III 13357. — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku N. s. I. str. 174 br. 2 (sa sl. 136 na str. 175). — Spomenuo Dr. I. Bojničić u Viestniku XI 1889 str. 63.

228. Gornja pola žrtvenika, posvećena Jupiteru, bogu Dolichenskomu za zdravlje careva L. Septimija Severa i Antonina (Caracalle). Navodno iz Čakovca (Metulum) kod Josipdola iz blizine kuće Gračaninove; dugo vremena bila u Munjavi pred kućom Rade Popovića kbr. 17. Kupljena 1883.

Vis 0·60, šir. 0·56, dublj. 0·31. Vapnenjak.

Manjka donja polovina spomenika sa imenom dedikanta; otučen je gornji profil sprijeda i desno.

Žrtvenik obična oblika sa oznakom akroterija u uglovima gornjega nastavka. Na lijevoj užoj strani gornji dio na d. okrenuta trbušasta vrča sa vertikalnom gore i dole zavijenom ručicom; na d. užoj strani

228

nepotpuna velika plitka zdjela sa jakom koničnom izbočinom na sredini. Oko napisa širok profilovan okvir. Napis glasi: I(ovi) o(ptimo) m(aximo) d(eo) D(olicheno) | pro salute imp(eratorum) L(ucii) Sept(imii) Selveri et Anto[nini] Caesa[r]is . . .] U I. retku d(eo) D(olicheno) razriješio S. Frankfurter. U 6. retku napred nema traga od prva četiri slova, ali od ostalih pet se vide gornji krajevi CAESA. — Spomenik je pisan g 197. ili 198. poslije Kr., dok se je Caracalla nazivao samo Caesarom. Interpunkcije vide se samo u 3 r. iza imp. i valjda iza L.

CIL III 10059. — S. Ljubić u Viestniku IV 1882 str. 16 i V 1883 str. 126. — S. Frankfurter u Arch. epigr. Mitt. VIII 1884 str. 166 br. 256.

229. Žrtvenik, posvećen Jupiteru Dolichenskome od nekoga Oktavija Eufema. Iz Prozora kod Otočca Kupljen od Markovića 1896.

Sadanja visina 0'48, promjer 0'56. Vapnenjak.

229

Žrtvenik valjkasta oblika sa udubinom za ulijevanje žrtve na gornjem jako otučenom dijelu. U 0'58 širokom zaokvirenom polju urezan je 61 mm visokim dobrim slovima napis: I(ovi) c(onservatori?) D(olicheno) s(acrum). | Octavius Eu(f)emus. — Treće slovo trećega retka pogrešno je zapisano kao I a kraj njega je kamen slučajem tako ozlijeđen, da slovo izgleda kao P. Poredanje Jupiterovih pridjevaka je posvema neobično.

CIL III 10044 (cf. p. 2328¹⁷⁴). — S. Ljubić u Viestniku IV 1882 str. 18. — S. Frankfurter u Arch. epigr. Mitt. VIII 1884 str. 164 br. 249. — Dr. K. Patsch Die Lika Col. 86 (sa sl. 33). — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku N. s. V str. 107 (sa sl. 67).

230. Ulomak baze za malen kipić, posvećen Larima od neke Caesije Albine (?) za zdravlje neke Calidije. Iz Puteola u Donjoj Italiji. Negda u Nugentovoj zbirki na Trsatu.

Vis. 0'076, dulj. 0'11, deblj. 0'054. Bijel mramor.

230

Baza u obliku ležećega četverostranoga bridnjaka, na desnoj strani nepotpuna. Bridovi jako otučeni, uslijed čega je mjestimice i napis trpio. Na gornjoj strani oko 0'03 duboka okrugla rupa, u kojoj je negda bio čavlom učvršćen malen kipić, koji je možda prikazivao Lara (kućnoga boga). Ako na bazi nije dalje desno bila još koja figura i ako je rupa točno na sredini baze, to bi od kamena na desnoj strani manjkalo samo nešto preko 0'04, tako da je tu onda u r. r mogla biti samo potpuno ispisana riječ s a l u [te].

Pro salu[te] | Calidia[e] . . . | Caesia Alb[ina?] . . . | [L]aribus A[ug(ustis?)] . . . .

Interpunkcije su metnute u 1., 3. i 4. r. iza prve rifeči. U 2. r. sačuvao se na rubu komad prvoga poteza slova A. Zadnje slovo 3. r. može biti B ili E. U 4. r. manjka prvo slovo, a od zadnja tri slova prve riječi sačuvalo se toliko, da je čitanje osjegurano. Za slovo, što slijedi iza točke, dvojbena je, da li je A ili V.

CIL X 1609. — M. Sabljar kod Neugebauer-a Die Südslaven str. 247. 5.

231. Žrtvenik, posvećen Liberu i Liberi od nekoga Flavija Paterna. Nađen u Mitrovici u 1. poli XIX. v. kod cestogradnje. Dar Dra. Adolfa Müllera u Zagrebu 1904.

Vis. 0'62, šir. 0'32, dublj. 0'29. Vapnenjak.

Otučen gornji profil lijevo i lijevi ugao dole.

Žrtvenik obična oblika bez nastavka povrh gornjega profila. Služio je možda kao podnožje za figuralni nastavak.

Na srednjem 0'34 visokom i 0'215 širokom dijelu nalazi se napis: *Liberō | et Liber(ae) | Aug(ustis) Fl(avius) Pat(ernus) | v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)*. Interpunkcije: u 2. r. iza et, u 3. r. iza prve dvije riječi, u 5. r. iza s. i l.

CIL III 3234 (cf. p. 1040 et 1671). — Wiener Jahrb. A. B. 55 (1831) str. 35. — Ilija Okrugić u Arkivu za pov. jugosl II (1852) str. 409 br. IV. — Fl. Römer u Arch. Közl. VI (1866) str. 174.

232. Žrtvenik, posvećen ocu Liberu od Gaja Antonija Sabina konzularova beneficijarja. Iskopan g. 1906.

u Sotinu, kada se iskopavao novi zahod u dvorištu pučke škole. Dar općinskoga poglavarstva 1906.

Visina 0'60, širina 0'34, dubljina 0'20. Pješčenjak.

Otučeni gornji uglovi i prednji profil dole.

Žrtvenik bez nastavka povrh gornjega profila, mjesto kojega je nastavljen kolobar plitkoga tanjura od 0'20 u promjeru za ulijevanje žrtve. Na gornjim uglovima nalazila su se valjda akroterija.

Na srednjem, 0'36 vis. i 0'26 širokom, dole neispisanom dijelu kamena, urezan je lošim slovima napis: *Liberō patri sacrum) | G(aius) Antonius | Sabinus, b(ene)ficia- rius) c(o(n)s(ularis) | v(otum) s(olvit) l(i- bens) m(erito)*. — U 3. retku na neobičniji je način načinjena ligatura slova I i V, tako da je sa okomitim potezom slova I spojen drugi kosi potez slova V. Slično je u 4. r. izveden spoj slova N i V. Na koncu 3. retka nalazi se pliće urezano manje S, a na koncu 4. retka u

231

232

dva reda malim slovima prikrpano CO_S . Od interpunkcija vidi se po jedna u 2. i 3. retku iza prve riječi i u 5. r. iza prva tri slova.

Ovaj spomenik posvjedočuje, da je i u Sotinu (Cornacum) bila postaja konzularskih beneficijarija a to stoga, što se je ovdje valjda od glavne dunavske ceste odvajala pobočna pruga u Vinkovce.

233. **Žrtvenik, posvećen ocu Liberu od nekoga Aurellja Constancija, koji je na molbu svoga sina Venancija zasadio 400 arpenâ vinograda.** Donešen iz sela Bána u Belye (Ugarska, baranjska županija); kasnije je bio u vrtu dvora u Tenju (kot. Osijek).

Vis. 112, šir. 0515, dublj 031. Vapnenjak.

233

Znatno oštećen. Otučeni su svi profilovani dijelovi gore i dole, jer je kamen negda valjda imao da rabi kao građevni materijal, a odbit je i lijevi donji ugao ostrag. Na desnoj je strani površina kamena veoma istrošena, tako da je napis tamo mjestimici posve nečitljiv.

Deo Lib(ero) patri | Aurelius Con-
s[tanti]us | ex PRO//I//Δ//// INST. qui viribus |
suis inseru[it] | per instant(iam) Venanti(i)
fili(i) sui | vineae arp(ennes) cccc, | ex
his V Cupenis., | V Terminis., | V Val-
le(n)sibus., | V Caballiori.

Spomenik, koji je pisan slovima kasnijega doba (IV. stoljeće), u mnogom je pogledu nejasan. Već sâm cognomen dedikanta više se mora pogoditi, nego što se može pročitati. Katančić je čitao CO//ERVS, Mommsen Constantinus, ali za treće N u potonjem imenu nema mjesta. — Velika poteškoća nastaje u 3. retku. Mommsen pomišlja na ex procuratore arm(amentarii) inst(rumentorum) prema napisima, koji spominju scribae armamentarii. Čini se, da to na kamenu ne piše, ali ne znam, da što bolje predložim. Učinilo mi se jedan čas vjerojatno čitanje ex provin. A. . ali sada dvojim i o tome. — U r. 4—8. govori se o nasadu vinograda Kostancijeva u opsegu od 400 arpenna. Potonju mjeru za ploštine spominje kod Gallâ Columella 5. 16 i napis iz Die a u južnoj Francuskoj CIL XII 1657 (sr. Isidor. orig. 15, 15, 4). Ako je arpenna zaista odgovarala rimskom actus (oko $\frac{1}{5}$ katastralnoga jutra), to bi za vinograd Konstancijev dobili prilike 80 jutara. Vjerojatno je, da tu nešto nije u redu. — U r. 9—12. nešto se nabraja. Mislim, da se tu ne govori o 5 cupae vini, kako Mommsen pomišlja, a koje bi valjda imale u neke svrhe biti opredijeljene. Možda se ono slovo V, koje se u sva četiri retka na početku nalazi nema čitati kao brojka, nego kao kratica za riječ v(inea). Možda su tu naznačene četiri vinogradske

parcele dedikantove na raznim poblize imenima označenim mjestima sa oznakom opsega svake pojedine na koncu retka, ali se brojevi nisu sačuvali.

Od interpunkcija se sada vide samo one u 1. r. iza Lib., u 4. r. iza inst., u 7. r. iza fili, u 8. r. iza vineae. j arp. u 9. r. iza his. U 1. i 7. r. u Lib. i fili zapisano je malo slovo I povrh vodoravnoga poteza slova L

CIL III 10275 (= 3294). — M. P. Katančić Istri adcolarum geographia vetus. Budae 1826. Pars I. p. 433 n. CCCCL.

234 Žrtvenik, što ga je ocu Liberu podigao nelmenovan neki villicus nekoga Aelija Silv(ana?). Naden u Sv. Ivanu Žabnome (kot. Križevci), odakle ga je poslao trgovac Moster po jednom kočijašu Omčikusovom iz Belovara. (Usmena obavjest od Dra. Fr. Gundruma iz Križevaca; Ljubića je izvijestio S. Benić u Kloštru Ivaniću, odakle je kamen u Zagreb došao, da je kamen poslao neki seljak iz Vrtlinske u kotaru čazmanskome).

Visina 063, šir. 0325 dublj. 0185. Dimenzije napisova lica 028 × 0225. Bijel mramor.

Površina kamena veoma izlizana, jer se je valjda dugo vremena preko njega hodilo. Žrtvenik obična oblika sa oznakom akroterija u uglovima gornjega nastavka. Prvi se redak, zapisan mnogo manjim jedva čitljivim slovima, nalazi na glavnoj profilnoj letvici kamena. Napis se ima čitati: [L]i-bero patri | Aug(usto) Ael(ii) Silv(ani)? | ser(vus) villicus | votum | solvit | libens merito. One dvije kratice u 2 retku biti će gentilno ime i cognomen gospodara, dok je ime roba, valjda pogrješkomo rezbara, izostalo. U 6. retku kao da je kraj slova E naknadno bilo zapisano maleno N. U 7. retku čini se da je bilo zapisano TO kao konac riječi merito manjim slovima na sredini, ali čitanje nije sigurno. Dole je u ostalom osim toga preostalo još mjesta za potpun redak, tako da nije trebalo Liberovo ime pisati izvan plohe, koja je bila određena za napis. U 1. r. iza Libero urezan je listić, koji tu služi mjesto točke. Točaka inače ima u 2. r. iza prve dvije riječi, u 3. i 6. r. iza prve riječi i na koncu 4. r. — Servus villicus ili actor je rob, koji na ime svoga gospodara upravlja nekim gospodarstvom, a kojemu su ostali robovi, koji su se tamo nalazili, bili podčinjeni. I najamnici državnih carina upotrebljavali su u svom poslovanju takove servi villici, pa bi dedikant ovoga spomenika mogao biti takov rob.

234

CIL III 13408. — S Ljubić u Viestniku XIV 1892 str. 4 br. III.

235. Srednji dio maloga žrtvenika, posvećena ocu Liberu od nekoga Gaja Volcenija Luperka i neke Valerije Saturnine. Iz Siska; negda u kući Bitroffa.

Vis. 023, šir. 021, dublj. 0195. Bijel mramor.

Manjkaju gornji i donji profilovani dijelovi; lik na l. užoj strani do nezatnih je ostanaka neke hvoje i trijuh listova otučen. Na d. užoj strani srp.

Napis, pisan 18 mm visokim pravilnim slovima drugoga stoljeća, glasi:
 Libero [p]atri | Aug(usto) s(acrum). | C(aius) Volceni[us] C(aii)
 f(ilius) Luperc[us] | et Valeria | Q(uiti) f(ilia) Satur[n]ina | d(ederunt)
 d(edicaverunt) | v(oto) s(oluto). — Oko napisa jednostavan profilovan okvir.

235

Interpunkcije su metnute iza svake riječi osim onih, kojima se koji redak završuje. Jedino se to neda konstatovati iza *Libero* u *i. r.*, jer je tamo kamen oštećen, a iza *v.* u zadnjem retku stoji mjesto točke listić.

CIL III 3956 (= 10834 = Eph. ep. II. p. 414 n. 831). — S. Ljubić Inscr. p. 4 n. 8.

236

236. Žrtvenik, što su ga zajedno sa kipom i nečim drugim Martu Marmogliju posvetili neki Junius Philocrates sa nekim Julijem Crispinom. Naden u Sisku na jednom brežuljku

Visina 0'85, šir. 0'53, dublj. 0'42.
 Pješčenjak.

Površina kamena na d. strani jako izjedena. Na lijevoj užoj strani odmah ispod gornjega profila velika rupa. Na ovaj je spomenik ravnatelj Ljubić bio dao nastaviti kip Izide iz Nina (br 34), što se je moglo učiniti samo uz veliko oštećenje ovoga žrtvenika na gornjoj strani. Kada se je ta figura skinula, zamazala se je zijejavuća rupa cementom.

Žrtvenik sa oznakom akroterija u uglovima oniskoga gornjega nastavka. Na prednjim se akroterijima još raspoznaje po jedna udubina, gdje je bilo učvršćeno podnožje negdašnjega figuralnoga nastavka.

Napis glasi: Marti Ma[r]mogio
 Aug(usto) si[g]num cum stib[ad(io)?] |
 Jun(ius) Philocra[tes] | cum Jul(io)

Crispi[no] | coma[g(istro) . . . . . | v(otum) [s(olvit) l(ibens) m(erito)]. U 2. r. pisana su slova Au u spoju. — Interpunkcije se još vide u 1. i 4. r. iza prve riječi, a u 2., 3. i 5. r. iza prve dvije riječi. Marmogius, kojemu je spomenik posvećen, domaći je bog pannonskih i norijskih Kelta, koji se ovdje izjednačuje sa rimskim Martom, kojemu je po biću sigurno najrodniji bio. Pod ovim imenom spominje ga samo još jedan napis iz Perwarta kod Ipsa u Noriku (CIL III 11815 = 5672. Marmogio sacr(um)). Na druga dva napisa isti se bog zove Harmogius (Napis iz Sv. Vida kod Poetovija u Pannoniji CIL III 4014. Harmogio Aug. sac i napis iz Seckave kod Flavije Solve u Noriku CIL III 5320 Marti Latobio Harmogio Toutati Sinati Mog . . enio), a na isto se božansko biće odnose i neki spomenici iz Norika (CIL III 5097, 5098 i 5321), koji su posvećeni Latobiju i jedan iz Britanije (CIL VII 84), posvećen Martu Toutatu. — U 3. retku nije riječ stibadio sigurna; izvan dvojbe je samo slovo S. Riječ je grčkoga porijetla, a označuje se s njome nešto, na čemu nešto leži. — Dedicanti su bili kolege kao magistri neke zadruga, ali se potonjoj ime ne može pročitati.

CIL III 10844 (= Eph. ep. IV, p. 138 n. 472). — S. Ljubić u Viestiniku I 1879 str. 66 br. 2. — Sr. S. Frankfurter u Arch. epigr. Mitt. IX 1885 str. 250. — H. Dessau Inscr. lat. sel. II p. 207 n. 4574.

237. **Žrtvenik, posvećen nepobjedivomu Mithri od Hermesa, roba poštarskoga predstojnika i zakupnika državne carine Gaja Antonija Rufa.** Nađen u srpnju 1891. od jednoga seljaka u selu Vratniku (kotar Otočac) blizu župne crkve na mjestu, gdje se je u napisu spomenuti spelaeum boga Mithre nalazio. Darovao župnik Mihovilić 1891.

Visina 0'68, širina 0'42, dubljina 0'28. Vapnenjak.

Manjka veći komad gore desno; otučen lijevi prednji ugao letvičastoga nastavka na gornjem dijelu i lijevi stražnji ugao dole

Žrtvenik urešen tanjim letvičastim nastavkom na gornjoj strani, povrhu kojega su jedan za drugim plastički izražena dva reda velikih šiljatih listova; na uglovima se listovi sastaju tako, da podaju dojam običajnih na tom mjestu akroterija.

I(nvicto)M(ithrae)|spelaeum cum | omne impensa Hermes C(aii) | Anton(i) Rufi, | praef(ecti) veb(iculorum) et | cond(uctoris) p(ublici) p(ortorii) | ser(vus) v̄ilic(us) Fortunat(i)anus fecit. — U 2. r. na koncu pisana su slova um u spoju.

Interpunkcije su u 3. i 9. r. iza prve riječi, u 5., 6. i 8. r. iza prve dvije riječi, u 7. r. iza prve tri riječi, a u 4. r. na kraju retka.

Spomenik spominje spelaeum boga Mithre, što ga je u selu Vratniku

237

u kultne svrhe dao načiniti neki rob Hermes, koji je, sudeć po imenu, možda bio grčkoga porijetla. Njegov prijašnji gospodar Fortunatus također je bio rob njegova sadašnjega gospodara Gaja Antonija Rufa. Taj je Rufus iz mnogih napisa poznata ličnost, a pripadao je jednom društvu, koje je imalo ilirsku carinu u zakupu. Po Patschovu istraživanju dosta je vjerojatno, da je taj zakup padao od prilike u vrijeme od g. 147—157. Dok za Hermesa prvi puta doznajemo iz ovoga vratničkoga napisa, poznat je Fortunatus iz jednoga spomenika u carinskoj postaji Atrans na međi Norika (CIL III 5117). Tamo se njegov gospodar Rufus nazivlje *procurator Augusti*, a tako se je taj zakupnik carine mogao zvati samo zato, što je, kako vratnički napis javlja, podjedno bio i u carskoj službi kao *praefectus vehiculorum*. Sigurno je kao takav upravljao samo poštanstvom ilirskih pokrajina, u kojima je poslovaao, a ne cijele rimske države. Postaja, u kojoj je Hermes služio, valjda je bila Senia, koja je po svom položaju kao glavna luka japodske zemlje takovu postaju imati morala. Nije u ostalom isključena mogućnost, da se je on nalazio na ekspozituri na mjestu današnjega sela Vratnika, gdje je, s one strane teško prohodnoga sedla Vratnika, za poštarske pretprege valjda bilo u rezervi konjâ njegova gospodara.

Kult orijentalnoga boga Mithre u rimsko je carsko doba po dunavskim pokrajinama bio veoma raširen. U Hrvatskoj i Slavoniji je dosele konstatovan u Prozoru kod Otočca, Vratniku kod Senja, Čakovcu kod Josipdola, Sisku, Topuskom, Iloku, Petrovaradinu i Surduku.

CIL III 13283 (cf. p. 2328¹⁷⁴). — S. Ljubić u *Viestniku* XIV 1892 str. 1 i 6t (sr. k tomu Dr. J. Brunšmid u *Vjesniku* n. s. III str. 189). — Dr. K. Patsch u *Röm. Mitt.* VIII 1893 str. 195 i sl. (sr. k tomu Dr. W. Gurlitt u *Wiener Jahreshefte* II 1899 *Beiblatt* Col. 98 i sl.). — Fr. Cumont *Textes et mon. fig.* II str. 140 br. 312a. — Dr. K. Patsch *Die Lika* Col. 94 (sa slikom). — H. Dessau *Inscr. lat. sel.* II str. 157 br. 4225.

238. Desna polovina žrtvenika, posvećena nepobjedivomu Mithri od nekoga Maxima sa svojtom. Iz Topuskoga, gdje je kamen dugo služio na uglu stare kupelji, da ga sačuva od udara kola, koja bi tamo prolazila.

Visina 0'93, sadanja širina 0'24, dublj. 0'35. Visina uokvirena napisova lica (bez okvira) 0'42. — Pješčenjak.

Otučen gornji profil; na desnoj strani profila nije ni bilo. Gore uz desni rub velika udubina, u kojoj je neki predmet učvršćen bio.

[I(nvicto)] M(ithrae) | . . . Maximus | [vot]um sol(vit) | [?] I(ibens) meri]t(o) cum i[suis o]mnibus. U 2. i 5. retku zapisano je slovo S između obajuh poteza slova V; u 3. r. stoji mnogo manje slovo L na vanjskome okviru.

CIL III 10830 (cf. *Eph. ep.* II p. 413 n. 825). — S. Ljubić *Viestnik* II 1880 str. 10 br. 9. — S. Frankfurter u *Arch. ep. Mitt.* IX 1885 str. 143.

239. Žrtvenik, posvećen prema učlnjenu zavjetu Solu, nepobjedivomu Mithri za zdravlje cara Marka

Aurelija Antonina (Karakale) od nekoga Aurelija Eutycha. Iz Siska, gdje je bio uzidan u nutarnjem dijelu »grada«. Darovao Jakob Planer 1899.

Visina 0·93, širina 0·34, dublj. 0·27. Visina napisova lica 0·42 Vapnenjak.

Svi profili otučeni, kada se kamen priređivao, da služi kao građevni materijal.

S(oli) i(nvicto) M(ithrae) | pro sal(ute) | imp(eratoris) Caesar(is) | M(arci) Aur(elii) Anto(nini) p(ii) f(elicis) Aug(usti) | Aurelius Eutyches | ex voto. — U 3. je retku slovo I, a u 6. r. Y mnogo veće od ostalih slova. U spoju su pisana slova Au u 5 i he u 6. r. Interpunkcija ima u I. r. iza sva tri slova, u 2., 4. i 5. retku iza prve dvije riječi, a u 6. i 7. iza prve riječi. Car je valjda Karakala u doba njegove samovlade (211—217), ali bi mogao biti i Elagabal (218—222), koji ima ista imena.

CIL III 3958. — M. P. Katančić Specimen philologiae et geographiae Pannoniorum. Zagr. 1795 p. 170. — Idem. Istri adcolarum geogr. vetus. I. Budae 1826 p. 373 n. LVIII. — Fr. Cumont Textes et mon. fig. rel. aux myst. de Mithra II p. 144 n. 350.

240. Malen žrtvenik, posvećen Nemezi od nekoga Gaja Larinina (?). Nađen u Mitrovici na hrpi kamena u dvorištu sitara Ignjata Andraške, trg sv. Dimitrije kbr. 18. Darovao Ignjat Jung, učitelj u Mitrovici 1901.

Vis. 0·315, šir. 0·17, dublj. 0·115. Smedast pješčenjak.

Otučen gore i na oba prednja desna ugla. Na desnoj užoj strani nešto maza od bijeloga pjeska i šljunka, dokaz da je kamen negda bio negdje uzidan.

Žrtvenik obična oblika sa slabo odskačućim profilima, na kojem je u 0·08 širokoj plitkoj udubini bila učvršćena baza figuralnoga nastavka. U sredini udubine 0·03 duboka okrugla rupa za čavao.

Nemesi | Aug(ustae) | C(aius?) Larin(us?) | v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito). Imena u 3. retku nisu sigurno pročitana.

CIL III 15136¹. — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku n. s. V str. 149.

241. Gornji dio spomenika, posvećena Neptunu od tribuna Lucija Flavija Saecularisa,

239

240

Naden u mjesecu ožujku 1878. pred kućom Stevana Neškovića u Banoštru (kotar Ilok), k. br. 49, gdje je mnogo godina rabio u stubama.

Vis. 0'62, šir 0'43, dublj. 0'21. Pješčenjak.

Manjka lijeva strana i donji valjda profilovani dio kamena

Spomenik se bitno razlikuje od običajnih bogovima posvećivanih žrtvenika: gore sprijeda ima razmjerno visok (0'19) ali ne preveć izbočen profil, kojega na užim stranama u opće nema. Možda se je ova debela ploča nalazila gdje god u savezu s drugima, koje su imale jednak okvir, a koje su mogle biti skulpirane. Pomišljam naime na kakov bassin, koji je mogao biti takovim pločama obložen.

241

[Ne]ptuno | [L(ucius) Fl]avius Sae[cl]aris, trib(unus) | [v(otum) s(olvit)] l(ibens) m(erito). — Ritterling je opazio, da se ista osoba spominje na jednom napisu iz Rima (CIL III 3520), iz kojega doznajemo čitavu karijeru ovoga viteškog činu pripadajućega časnika. Bio je sin nekoga Tita, a spadao je u tribus Quirina. Kao praefectus prve konjaničke kohorte rimskih građana služio je u Donjoj Germaniji, a u Donjoj Pannoniji kao tribunus prve kohorte voluntariae (na kamenu je voluptariae) Campanorum te kao praefectus prve flavijske ale Gaetuljana. U Malati (Banoštor) se je nalazio kao tribunus, dakle kao zapovjednik coh. I. voluntariae Campanorum, što na banoštorskom spomeniku nije ispisano. Ista se kohorta kao coh. I. Camp. vol. c. r. Antoniniana spominje na g. 212. podignutom nekom spomeniku u Mitrovici, što posvjedočuje njezinu prisutnost baš u srijemskom kraju Donje Pannonije na početku III. stoljeća. U to vrijeme ili ne mnogo prije spada banoštorski spomenik.

CIL III 10248 (cf. p. 2277). — J. Brunšmid i W. Kubitschek u Arch. epigr. Mitt. IV 1880 str. 107.

242

242. Žrtvenik, posvećen božanskome blću i vellčanstvu cara Gordijana III. (238—244) i mjesnome Geniju u ime zahvalnosti od Aurelija Valerijana, kurira jedanaeste klaudijske legije. Naden u Čakovcu (Metulum) kod Josipdola u neposrednoj blizini potoka Munjave kod Gračaninove kuće; dugo vremena bio uzidan u zgradi negdašnje vojničke škole u Ogulinu Darovalo kr. okružno domobransko zapovjedništvo u Zagrebu 1880.

Vis. 0'865, šir. 0'61, dublj. 0'36. Dimenzije napisova lica 0'54 × 0'455. Vapnenjak,

Žrtvenik obična oblika, s kojega je gornji nastavak povrh profila otklesan. Odbijen prednji desni ugao gore.

Numini | maiestatiq(ue) d(omini) n(ostri) Gordiani | Aug(usti) et Genio loci | Aur(elius) Valerianus, | spec(ulator) leg(ionis) (undecimae) Claudiae | referens | gratiam | v(otum) s(olvit). — Zadnji je redak zapisan na donjem profilu. — Na koncu 2., 3. i 6. r. pripisano je zadnje slovo u mnogo manjem mjerilu. U spoju su pisana slova et u 5. i an u 6. r. Interpunkcija ima u 4. i 6. r. iza prve riječi, u 3. i 5. iza prve dvije, a u 6. iza prve tri.

Spomenik spada u red onih ovdje priopćenih spomenika iz Metula (br. 203. i 204.), što su ih bivši ovdje štacijonovani beneficijariji, kada bi svoje službovanje izvršili, podigli na čast Jupitra i mjesnoga Genija. Ovdje stupa na Jupitrovo mjesto božansko biće carevo. Valerianus ovdje ne spominje svoga službovanja u svojstvu beneficijarija kao što to ne čine ni druga dvojica na metulskom kamenju, nego navodi novi podčasnički čin speculadora, na koji je, završiv službovanje u Metulu, bio promaknut, a u kojem je stajao u porabi kao kurir. Jednasta klauđijska legija, kojoj je pripadao, u sredini III. vijeka je stajala u posadi u Durostorn (Silistrija) u Donjoj Moesiji.

CIL III 3021 (cf. 10058) — Fr. Jul. Fras Topographie der Karlstädter Militärgrenze 1835 str. 303 — M. Sabljar kod J. F. Neugebaura Die Südslaven 1851 str. 230. — P. Kussan Kurzgefasste Gesch. des Oguliner 3. National-Grenz-Infanterie-Regiments 1852 str. 130 br. II, 1. — P. Kandler Iscr. di Veglia 1862 str. 4. — S. Ljubić u Viestniku II 1880 str. 73 br. 8 i IV 1882 str. 14 br. 1.

243. Žrtvenik, posvećen Nymphama, koje daju zdravlje, od Julija Maxima, vječnika (decurio) nekoga municipija (Iuenna u Noriku). Iz Varaždinskih Toplica, gdje je iskopan g. 1876., kada se kopao temelj kuće br. 45. Darovao providnik prvostolnoga kaptola u Varaždinskim Toplicama.

Vis. 0'69, šir. 0'475, dublj. 0'26. Pješčenjak.

Manjka donji dio spomenika, kojemu je i gornji profil otučen; odbijena oba gornja ugla desno i veći komad na desnoj strani napisova lica. Desno i dole je kamen bio pokrit nekom naslagom, koja se je oprezno uklonila, pa su se onda pojavili dijelovi slova, u kojima se je dobro sačuvala crvena boja (minium), kojim su bila nabojadisana.

Velikim pravilnim slovima zapisani napis glasi: Nymphis | salutarib(us) | Aug(ustis) sac(rum). | Iul(ius) Maximu[s], | dec(urio) muni[c(ipii)] | . . . ENN.TV | . . . . . Interpunkcija ima iza prve riječi u 3., 4. i 5. r. — U Varaždinskim Toplicama se našlo više spomenika, posvećenih Nymphama. Dedikant ovoga komada bio je vječnik nekoga municipija, kojemu se je ime nalazilo zapisano u nepotpuno sačuvanom 6. retku. Sprijeda tu ima mjesta za dva slova, zatim slijede sigurni ostanci slova E (ili F), na četvrtom mjestu ostanci slova R ili N, s kojima su

243

možda bili u svezi ostanci drugoga N. Zatim ima mjesta za manjkajuće daljnje slovo (A), onda jasni ostanci slova TV. Na koncu ima još mjesta za slovo M. Izgleda kao da je bilo zapisano [Iu]enn[a]tu[m].

Ako je ovakovo čitanje ispravno, onda je u napisu iz Varaždinskih Toplica spomenuti Maximus bio decurio municipija Iuenne u Noriku. Za ovo se mjesto, koje jedino Peutingerova tabla spominje, dosele nije znalo, da bi bilo municipium, dapače se je o tome dvojilo i držalo, da je Iuenna spadala pod veoma važni Virunum, od kojega je samo 23 rimske milje (34 km.) udaljena bila. Rimsko je mjesto ležalo u Koruškoj kod sela Jaun na desnoj obali Drave, gdje se je našlo više rimskih spomenika. Dva tamošnja napisa (CIL III 5073 i 5074) spominju neke ljude, koji se nazivlju aedilicii, ali je Mommsen mislio, da su oni te časti postigli bili u Virunu; Iuenna valjda da nije imala vlastitoga municipalnoga ustrojstva, u čemu ga ubijeduje, što više napisa odanle spominje barbarska imena. Čini se, kao da napis iz Varaždinskih Toplica ovaj nazor pobjija.

CIL III 1089r. — S. Ljubić u Viestniku I 1879 str. 41 br. 4 — W. Kubitschek u Arch. epigr. Mitt. III 1879 str. 164 br. 2. — Dr. I. Bojničić u Arch. epigr. Mitt. III 1879 str. 176, 1.

244. Žrtvenik, posvećen Savu (riječnome bogu) od nekoga Marka Juentija Primigenija i njegovih drugova. Naden u Ščitarjevu (Andautonia) u savskom rukavu. Darovao Jos. Muzler, podžupan u Sisku 1880.

Vis 0,56, šir. 0,36, dublj. 0,21. Pješčenjak.

Žrtvenik obična oblika sa plastički označenim akroterijima na uglovima gornjega nastavka i slabo odskakućim profilima.

244

Veoma isprani napis, koji je sada mjestimice već sasna nečitljiv, glasi: Savo Aug(usto) | sac(rum). | [M(arcus)] Iuen[ti]u[s] | [Pr]im[ig]eni[us] | [et] [s]o[c]i(i) v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito). — U 3. r. je ligatura od slova T i I, u 4. r. od N i I, u 5. r. je u riječi soci dugo I. Interpunktija ima u 1. r. iza obje riječi, u 3. r. iza slova M, u 5. r. iza prvih pet riječi.

Kultus riječnih bogova kod Rimljana bio je dosta običajan. Bog Savus osim na ovom spomeniku još se spominje i na jednom spomeniku iz Wernegga u Kranjskoj (CIL III 3896) sâm, a u svezi sa Adsallutom, božicom savskoga pritoka Savine na tri spomenika iz Saudölfela u Kranjskoj malo povrh Zidanoga mosta (CIL III 5138, 11680, 11684). Jedan spomenik iz Tenja kod Osijeka (CIL III 10263) podignut je u čast riječnih bogova Danuvius i Dravus. Bog Dunava spominje se i na spomenicima iz Ristissena u Würtembergu (u svezi sa Jupitrom CIL III 5863), iz Beča (u svezi sa Jupitrom i drugim

božanstvima CIL III 13357²⁷) i iz Budima (D a n u v i u s d e f l u e n s CIL III 3416).

CIL III 4009 (cf. p. 1746). — I. Kukuljević u Radu jugosl. akad. 23 str. 149. — S. Ljubić u Viestniku hrv. arh. dr. V 1883 str. II. — H. Dessau Inscr. lat. sel. II p. 119 n. 3908/9.

Žrtvenici iz Topuskoga, posvećeni Silvanu (br. 245—252).

Godine 1892. iskopao je g. Andrija Rakić, načelnik u Topuskom na svojoj močvarnoj livadi u predjelu Đon, koja se nalazi između katoličke crkve i Benkova vrela, osam rimskih žrtvenika, posvećenih Silvanu. Kamenje se našlo na plitko u zemlji, isprevaljeno jedno do drugoga. Nigdje nije bilo ni traga kakvim zidovima, te tako ne može biti o tome govora, da se je na tom mjesu moglo nalaziti kamenom ili ciglom obzidano svetište božanstva, kojemu su na čast ti spomenici podignuti bili. Ali šumskomu bogu posvećeni žrtvenici i nisu morali stajati u zidanom hramu, nego su se mogli nalaziti i u njemu posvećenu prostoru i pod vedrim nebom ispod kakova stabla.

G. je Rakić o svome nahodaju obavijestio muzejskoga ravnatelja S. Ljubića i poslao mu prijepise napisa, po kojima ih je isti (u Viestniku XIV 1892 str. 65—68) dosta dobro objelodanio. Jedino mu se je zdesila neprilika, te je jedan spomenik (br. 1) dva puta (i pod br. 4) izdao, dok je opet drugi jedan izostavio. Primiv upravu muzeja zamolio sam g. Rakića, da spomenike narodnome muzeju pokloni, što je on g. 1894 i učinio, na što sam ih (u Vjesniku n. s. I str. 157—159) iznova sa slikama izdao. O povodu, kojim su spomenici podignuti bili, izjavio je svoje mnijenje i Dr. K. Patsch (u Bos. Glasniku VIII 1896 str. 279—281).

Sudeć po broju sačuvanih spomenika, u našim je krajevima osim oca bogova Jupitra najviše štovatelja imao šumski bog Silvanus. U jednu ruku to upućuje na gospodarske prilike u podunavskim pokrajinama rimske države, u kojima su šume morale obuhvatati velike komplekse. Svakako se mora računati i sa tom činjenicom, da je tu neko domaće božanstvo, koje se općenito štovalo u Dalmaciji, Pannoniji i Daciji, poradi nekih srodnih crta u njegovu biću izjednačeno sa italiskim Silvanom. Sa nekih dalmatinskih spomenika (n. pr. naši br. 128, 129 i 130) se znade, da je likovni oblik toga Silvana posvema odgovarao onome grčkoga Pana.

Silvanu posvećeni žrtvenici iz Topuskoga, ako i jesu po obliku i po pismu ponešto različni, očito sačinjavaju jednu skupinu, koja je morala biti načinjena u isto vrijeme. Jedan od njih je tako nečitljiv, da se ovdje ni ne može upotrijebiti, ali drugi jedan, od kojega je sačuvan samo donji dio bez Silvanova imena, nesumnjivo spada u isti red s ostalima. Ovo su sedam spomenika postavili vojnici prve, desete i četrnaeste legije, kada su — od svake legije naravno samo manji broj momaka, a svi pod zajedničkim zapovjedništvom jednoga časnika — u Topuskom radili na nekom poslu. Patsch misli, da je to bila gradnja kupka, a ta da se je valjda izvodila u prvim godinama vladanja cara Karakle (211—217), kada su rečene tri legije, od kojih je prva stajala u Bregeciju (Uj Szöny kod Komorana), deseta u Karnuntu (Deutsch Altenburg kod Beča), a četrnaesta u Vindoboni (Beč), spadale pod namjesnika Gornje Pannonije, u kojoj se je i

Topusko nalazilo. God. 214. ili 215. oduzeo je ovome car prvu legiju adiutrix, te ju je stavio pod zapovjedništvo donjopannonskoga namjesnika, koji sa Topuskom nije imao posla.

Žrtvenike iz Topuska postaviše svaki za se po dva vojnika prve legije adiutrix, desete legije gemina i četrnaeste legije gemine, pa osim toga dva vojnika potonje zajedno jedan žrtvenik.

245 **Žrtvenik, posvećen Silvanu od Gaja Iulija Fortisa, vojnika prve legije adiutrix pia fidelis.** Iskopan g. 1892. sa sedam slijedećih komada u Topuskom na livadi načelnika Andrije Rakića u močvarnom predjelu Donu. Darovao načelnik Andrija Rakić 1894.

245

246

Vis. 0·47, šir. 0·28, dublj. 0·25. Pješčenjak.

Žrtvenik obična oblika sa niskim zabatom između dva špiralno nažljebljena i na sredini povezana poluvaljka; između njih zdjelica sa ispupčinom po srijedi za ulijevanje žrtve.

Okrhani su lijevi ugao gore i oba valjka.

Na prednjoj strani 0·25 vis. i 0·215 šir. srednjega dijela zapisan je 0·03 visokim slovima napis: Silvano | sacrum. | G(aius) Iul(ius) Fortis, | m(i)les leg(i)onis (prima) ad(i)utricis | p(ia)e f(i)delis | v(otum) l(i)bens s(olvit) m(erito). — U recima su gore i dole izvučeni plitko zaparani potezi. Na koncu 2. r. pisana su slova um u spoju, a na koncu 3. r. dopisana su sitna slova IS. Interpunkcija ima u 3. i 5. r. iza prvoga slova, u 4. iza prve tri riječi, a u zadnjem retku iza sva četiri slova.

CIL III 14047. — J. Brunšmid u Vjesniku hrv. arh. dr. n. s. I str. 159 br. 6 (sa sl. 105). Sr. primjetbe K. Patscha u Glasniku bos. herc. muz. VIII 1896 str. 279 i sl.

246. **Žrtvenik, posvećen Silvanu od Ulpija Taura, vojnika prve legije adiutrix.** Iskopan g. 1892 u Topuskom. Darovao A. Rakić 1894.

Vis. 0·65, šir. 0·33, dublj. 0·295. Pješčenjak.

Znatno oštećen na gornjem dijelu, gdje je bila izdubljena zdjelica za ulijevanje žrtve i na desnoj strani gore.

Na prednjoj strani 0·355 vis. i 0·25 širokoga srednjega dijela zapisan je 0·04 visokim slovima napis: Silv[an]o | sacrum. | Ulp(ius) Taurus, mil(es) leg(i)onis (prima) ad(i)utricis ex voto. — Čini se, da su bili izvučeni potezi na gornjoj i donjoj strani svakoga retka. Interpunkcije iza svake riječi samo u 4. i 5. r. osim kod zadnje riječi, gdje je nema.

CIL III 14049. — S. Ljubić u Viestniku hrv. arh. dr. XIV 1892 str. 66 br. 2. — J. Brunšmid u Vjesniku hrv. arh. dr. n. s. I str. 188 br. 1 (sa sl. 100).

247. **Žrtvenik, posvećen Silvanu od Aurellja Doncija, vojnika desete legije gemine.** Iskopan g. 1892. u Topuskom. Darovao A. Rakić 1894.

Vis. 0·58, šir. 0·28, dublj. 0·27. Pješčenjak.

Žrtvenik obična oblika sa malim zabatom između dvajuh napred i ostrag otučenih, na sredini svezanih valjaka; između njih mala zdjelica za ulijevanje žrtve.

Otučeni uglovi.

Na prednjoj strani 0·27 visokoga i 0·21 širokoga srednjega dijela zapisan je 0·04 visokim slovima napis: *Silvano | sacrum. Aurelius Doncius v(otum) s(olvit) l(ibens) l(aetus) | m(erito) mil(es) leg(i)on(is) (decimae) g(emin)ae.* — U recima su gore i dole izvučeni potezi, a osim toga ima i poteza od drugoga liniranja, koje se kod pisanja napisa nije upotrijebilo, jer se kod njega nije imalo na umu, da između redaka mora biti neki razmak. Zadnje slovo u prva četiri retka za polovinu je manje od ostalih, a u 5. retku zadnja dva slova. U 3. retku je slovo I, a u 5. slovo E napisano povrh vodoravnoga poteza slova L. U 2. i 5. r. ima točka iza prve, a u 4. iza svake riječi. Oznaka legije, kojoj je dedikant pripadao, na ovom spomeniku nepravilno dolazi na kraju.

247

CIL III 14044. — S. Ljubić u *Viestniku* XIV 1892 str. 66 br. I (i pometnjom po drugi put br. 4.). — J. Brunšmid u *Viestniku* n. s. I str. 158 br. 5 (sa sl. 104 na str. 159).

248. **Donji dio žrtvenika, [posvećena Silvanu] od nekoga vojnika desete legije gemine.** Iskopan g. 1892. u Topuskom. Darovao A. Rakić 1894.

Vis. 0·21, šir. 0·26, deblj. 0·215. Pješčenjak; površina sasama je pocrnila od željezna kisa, što se je na njoj staložio.

Manjka gornja polovina spomenika.

Na 0·18 širokom srednjem dijelu preostalo je od veoma lošim slovima pisanoga napisa: . . . . . | m(iles) leg(i)on(is) (decimae) g(emin)ae | v(otum) s(olvit) l(ibens) m(er)ito.

248

CIL III 14050. — S. Ljubić u *Viestniku* XIV 1892 str. 67 br. 7 (koji čita samo tri slova u zadnjem retku). — J. Brunšmid u *Vjesniku* n. s. I str. 158 br. 3 (sa sl. 102).

249. **Žrtvenik, posvećen Silvanu od Cepasija Secunda, vojnika četrnaeste legije gemine.** Iskopan g. 1892. u Topuskom. Darovao A. Rakić 1894.

Vis. 0·52, šir. 0·29, dublj. 0·24. Pješčenjak.

Okrhani na gornjem dijelu lijevi prednji ugao i valjci, koji su napred bili izdubljeni i provideni pupčastim nastavkom po srijedi

Na 0·345 visokom i 0·215 širokom srednjem dijelu zapisan je 0·022 visokim nelijepim slovima napis: *Silvano | sacrum) . | Cepasius | Secundus, | mil(es) leg(i)on(is) | (decimae quartae) [g(emin)ae] | v(otum) s(olvit) l(ibens) l(aetus) m(er)ito.* — Recī su doduše izlinirani, ali nisu dupli, kako

bi poradi razmakâ između njih trebalo da bude, tako da klesar kod zapisavanja napisu izvučenih poteza nije mogao da upotrijebi. Interpunkcija nema.

CIL III 14045. — S. Ljubić u Viestniku XIV 1892 str. 66 br. 3. — J. Brunšmid u Vjesniku n. s. I str. 158 br. 4 (sa sl. 103 na str. 159).

250. Žrtvenik, posvećen Silvanu od Flavija Albina, vojnika četrnaeste legije gemine. Iskopan g. 1892. u Topuskom. Darovao A. Rakić 1894.

Vis. 0'66, šir. 0'35, dublj. 0'29. Pješčenjak.

Na žrtveniku obična oblika nalazi se gore sprijeda akroterij sa tri srcolika dole okrenuta lista, a na stranama po sredini svezani valjci, koji su jako otučeni. Izmed njih velika zdjela za ulijevanje žrtve.

249

250

251

Na 0'29 visokom i 0'275 širokom srednjem dijelu zapisan je 0'048 visokim slovima napis: *Silvano | Fla(vius) Albinus, mil(es) | leg(ionis) (de- cimae quartae) g(e minae) | v(otum) s(olvit) libens l(aetus) m(erito).* — Potezi redaka gore i dole izvučeni. U 4. retku pripisano je na kraju mnogo manje slovo G. U 2., 3. i 4. r. ima točka iza prve riječi, a u 5. r. iza s. i l.

CIL III 14046 — S. Ljubić u Viestniku XIV 1892 str. 67 br. 6. — J. Brunšmid u Vjesniku n. s. I str. 159 br. 7 (sa sl. 106).

251. Žrtvenik, posvećen Silvanu od Papirija Terminalisa i Julija Atlija, vojnika četrnaeste legije gemine. Iskopan g. 1892. u Topuskom. Darovao A. Rakić 1894.

Vis. 0'61, šir. 0'30, deblj. 0'285. Pješčenjak

Žrtvenik obična oblika sa gornjim nastavkom, koji je samo u konturama izrađen a ostao ne dogotovljen; na uglovima po jedna šestilom zaparana kružnica, u kojoj detalji nisu izvedeni.

Odbijen lijevi stražnji ugao gore.

Na 0'305 visokom a 0'21 širokom srednjem dijelu zapisan je 0'033 visokim nelijepim slovima napis: *Silvano | sacrum, | Pap(irius) Terminalis et |*

Iul(ius) Atlius, | mil(ites) leg(ionis) (decimae quartae) | g(eminae v(otum) s(olverunt) l(ibentes) laeti) m(erito). — Potezi redaka gore i dole izvučeni, ali se gornji potezi poradi premalenoga razmaka od donjih poteza predućega retka nisu upotrijebili, pa su tako slova ispala dosta nepravilno. Interpunkcije u 3, 4, 5. i 7. r. iza prve riječi. a u 6. iza prve dvije riječi

CIL III 14048. — S. Ljubić u Viestniku XIV 1892 str. 67 br. 5. — J. Brunšmid u Vjesniku n. s. I str. 158 br. 2 (sa sl. 101).

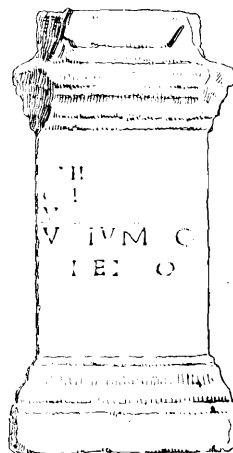
252 Žrtvenik, posvećen valjda Silvanu od neke nepoznate osobe. Iskopan g 1892 u Topuskom Darovao A. Rakić 1894.

Vis. 0·58, šir. 0·28, dublj. 0·23. Dimenzije napisova lica 0·295×0·215. Pješčenjak.

Žrtvenik obična oblika sa akroterijima u uglovima gornjega nastavka, sasma je pokrit nekom crnom naslagom (željeznim kisom), pa se od napisa sada samo veoma malo može da vidi.

Po izvještaju, što ga je Rakić podnio Ljubiću, moglo se je na kamenu negda navodno u dva retka još čitati: SILVANO | SACR. Domaszewski u CIL III 14043 po poslanom mu otisku čitao je SILVANO | III///// | . . . | . . . | . . . | /////S

Toga svega kao da ovako nema na kamenu, na kojem su bila napisana malena, ali dosta pravilna slova. Pomisao na dva kamena, od kojih jedan nije dospio u narodni muzej, čini mi se posve isključenom. Na tom žalosno sačuvanom spomeniku danas se vidi slijedeće: Gore najprije neispisan prostor, na kojem bi mogao stajati jedan redak; ispod 5. retka bilo bi mjesta za još tri retka. U 1. retku na drugom i trećem su mjestu dva vertikalna poteza, koji bi se možda mogli upotrijebiti u svrhu čitanja riječi [S]il[vano]. Takov je vertikalni potez na drugom mjestu i u 2. retku, gdje se inače ništa više ne može raspoznati. U 3. retku čitljivo je samo prvo slovo V. U 4. retku ima se početak možebiti čitati v[o]tum. Sigurna su i slova O na kraju 4 i 5. retka; u 5. retku ima slovo E, ispred kojega je siguran vertikalni potez nekoga slova, a vjerojatan je iza toga E kosi potez od X ili V

252

CIL III 14043. — S. Ljubić u Viestniku XIV 1892 str. 67 br. 8. — J. Brunšmid u Vjesniku n. s. I str. 159 br. 8

253 Žrtvenik, posvećen Silvanu od nekoga Veronija Panuna. (?) Naden u kamenolomu kod Vrapča (kot. Zagreb). Darovao prečasni kaptol prvostolne crkve u Zagrebu 1894.

Vis. 0·55, šir. 0·35, dublj. 0·21. Dimenzije napisova lica 0·24×0·275. Pješčenjak.

Žrtvenik sa profilima gore i dole i sa dva letvičasta nastavka na gornjoj strani.

Otučen dole lijevi prednji i desni stražnji ugao.

Silvan(o) | sacr(um) | Veron(ius) | Panun (?) — Veoma surovo izvedena slova. — Panun biti će možda ilirsko ime, ali vlasnik toga imena kao da već rabi rimsko gentilno ime Veronius, u kojem je u ostalom na 3. mjestu slovo P a ne R.

253

254

I iz drugih je spomenika poznato, da su se radnici u kamenolomima stavljali pod Silvanovu zaštitu. (Sr. Dr. A. Domaszewski *Silvanus auf latein. Inschr.* str. 5). Da je kamenolom kod Vrapča u rimsko doba bio u porabi, dokazuje jedno prije više godina tamo nađeno nedovršeno stupovo deblo (Säulenschaft), koje se još i danas nalazi na sjevernoj strani gradilišta stolne crkve, a dokazuje to i više komada starinskoga željeznoga rudarskoga oruđa, koji su tamo nađeni i u građevnu pisarnu donešeni, gdje su se izgubili.

CIL III 14354 *. — Dr. J. Brunšmid u *Vjesniku* n. s. I str. 161 (sa sl. 109).

254. Žrtvenik, posvećen šumskome Silvanu od nekoga Andesa. Nađen u rijeci Uni kod Golubića u Bosni. Darovao barun Handel-Mazzetti, kapetan 12. pješачke pukovnije 1883.

Vis. 0'67, šir. 0'25, dublj. 0'235. I ješčenjак.

Na gornjem je dijelu neprofilovana žrtvenika malen zabat između dva valjka sa centralnim tačkama i zapranim kružnim crtama.

U 0'23 visokom i 0'22 širokom, dvostrukim potezima zaokvirenom polju zapisan je 0'042 visokim slovima napis: S(ilvano) silvestro (sic!) s(acrum) | Andes p(osit). Za pojedine retke su gore i dole potezi izvučeni. Interpunkcije su u 2. r ispred i iza zadnjega S i valjda u 1. r iza prvoga S. — Silvanus silvester na napisima iz Dalmacije se vanredno rijetko pojavljuje, a bit će to valjda s time u savezu, što je ovdje u rimsko doba bilo već veoma malo šuma. U Pannoniji i Daciji nasuprot su bile guste prašume, pa je poradi toga ondje i bio kult šumskoga Silvana jako raširen. Dedikant spomenika iz Golubića bio je, sudeć po njegovu imenu, domaći čovjek.

CIL III 10035 — Dr. W. Tomaschek u *Sitzungsber. der Wiener Akad. Phil.-histor. Cl.* 99 1882 str. 473 br. XI. — S. Ljubić u *Viestniku* V 1883 str. 122. — S. Frankfurter u *Arch. epigr. Mitt.* VIII 1884 str. 173 br. 279.

255. Žrtvenik, posvećen šumskome Silvanu od nepoznate osobe. Iz Siska. Vis 0'48, šir. 0'265, dublj. 0'175. Dimenzije napisova lica 0'185 x 0'205. Pješčenjak.

Žrtvenik obična oblika sa posvuda veoma oštećenom površinom. Dole ima četverouglastu izdubinu za učvršćenje na neki postamenat, ali ta izdubina valjda potječe iz novijega doba.

S(ilvano) s(ilvestri) s(acrum) | . ur . . | . . . o . t . ni ser(vus?) |
[v(otum) s(olvit)] l(ibens) m(erito). U pojedinim recima su gore i dole iz-
vučeni potezi. U 1. retku su mjesto tačaka tri listića, a dva su se sačuvala i za
L i M u 4. retku. U 3. je retku ispred SER točka. Čini se, da je dedikant bio
rob, ali Ljubićevo čitanje: Surus Honesimi ser(vus) na nikakav način nije
ispravno.

CIL III 10846 (= Eph. ep. IV p. 138 n. 473) — S. Ljubić u Viestniku I 1879
str. 69 br. 4. — S. Frankfurter u Arch. epigr. Mitt. IX 1884 str. 252.

256. Malen žrtvenik, posvećen domaćemu Silvanu od nekoga Quinta
Crispija Gallicana. Naden u Sisku na zemljištu g. Momčilovića, koji ga je
muzeju darovao 1896.

Vis. 0.405, šir. 0.22, dublj. 0.145. Dimenzije napisova lica 0.125 × 0.15.
Pješčenjak.

Žrtvenik obična oblika sa oznakom akroterija u uglovima gornjega nastavka.
Otučen mjestimice gornji profil.

255

256

257

S(ilvano) d(omestico) s(acrum). | Q(uintus) Crispus | Ga(llic) |
ca|nus. — U recima su gore i dole izvučeni potezi. U 3. retku prvo slovo ima
ovaj oblik ε a kod oba slova LL ispušten je donji vodoravni potez. Točke su
metnute u 1. r. iza prva dva slova, a u 2. iza prvoga slova. Silvanus dome-
sticus zaštitnik je gospodarstva. Njemu posvećeni žrtvenici smještali bi se po
dvorištima gospodarskih zgrada.

CIL III 15181. — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku n. s. III str. 192 (sa sl. 92 na str. 193).

257. Žrtvenik, posvećen domaćemu Silvanu od nekih Licinijevaca. Naden
u Sisku. Darovao Ivan Ivkanec, trgovac u Sisku.

Vis. 0.595, šir. 0.35, dublj. 0.28. Dimenzije napisova lica 0.245 × 0.27.
Vapnenjak.

Žrtvenik obična oblika sa oznakom akroterija u uglovima veoma niskoga gornjega nastavka.

Otučen na oba prednja desna ugla.

Silvano | dom(estic)o sac(rum). | Licinii | v(otum) s(olverunt).

— U 3. retku su slova L i zadnje I mnogo dulja od ostalih slova. U 4. retku zastupa tačku izmed obijuh slova šiljkom gore okrenut listić U 2. r. metnuta je točka iza prve riječi, a u 3. na koncu. U 1. r. su slova va u spoju.

CIL III 13407. — S. Ljubić u Viestniku XIV 1892 str. 3 br. II.

258. Gornja polovina žrtvenika, posvećena domaćemu Silvanu od Flavija (?) Hatene, careva tjelesnoga stražara. Nađena u Mitrovici (po Gruiću navodno na rimskom groblju); nalazila se mnogo godina pred kućom br. 636. Darovao Pajo Miler, opat i župnik 1875. Gornja polovica nije dospjela u muzej.

258

Vis. 0'44, šir. 0'315, dublj. 0'27. Širina napisova lica 0'285. Pješčenjak.

Vis. 0'44, šir. 0'315, dublj. 0'27. Širina napisova lica 0'285. Pješčenjak.

Cijeli je napis glasio: [Sil(b)]ano domest[i]co Flav(us?) | Hatena, | protector) duc(enarius). — Veoma nepravilna slova odaju kasnije vrijeme, valjda početak četvrtoga stoljeća. U 1. retku donjega dijela ima treće slovo ostatak koso na desno gore povučena poteza, pa će valjda biti F, jer slovo P, na koje bi se najprije mislilo, u 3. retku drugačije izgleda. Četvrto slovo 1. retka valjda je L, kako se dole nešto svija. Ono, što iza njega slijedi, najprije bi držao za M, ali nije isključena mogućnost, da je tu ligatura od Λ (bez priječke) i V i odmah do nje slovo I. Predloženo čitanje Flav(us) nije prema tomu ni najmanje osigurano. U 1. retku nesačuvana gornjega ulomka čitao je F. Kanitz SILP, ali je valjda zapisano bilo Silbano.

Dedikant je kao tjelesni stražar carski (protector) bio vojnički časnik. Naslov ducenarius, kojim se je negda izražavao plaćevni stepen osobe, koja ga je nosila, u ovom slučaju valjda samo označuje službeni čin, u kojem je ona stajala.

Dedikant je kao tjelesni stražar carski (protector) bio vojnički časnik. Naslov ducenarius, kojim se je negda izražavao plaćevni stepen osobe, koja ga je nosila, u ovom slučaju valjda samo označuje službeni čin, u kojem je ona stajala.

CIL III 6439 (cf. p 1671 cijeli napis po prijepisu F. Kanitza) — Samo donja polovina: CIL III 3249. — Rómer Fl. u Arch. K. ö. z. l. VI. 1866 p. 174.

259

259. Žrtvenik, posvećen Silvanu od neke Longinije Ingenue. Nađen u Sisku.

Vis. 0'62, šir. 0'24, dublj. 0'20. Dimenzije napisova lica 0'275 × 0'18. Vapnenjak.

Žrtvenik obična oblika sa oznakom akroterija u uglovima gornjega nastavka.

Silvano | Maglae(no?) | Longinia | Ingenua. — U pojedinim recima su gore i dole izvučeni potezi. U spoju su pisana slova va u 1. r., ae

u 2. i ni u 3. Silvanov pridjev u 2. retku biti će možda lokalne naravi, pa valjda nije potpuno ispisan; najprije će ga se očekivati u kakvoj adjektivnoj formi kao n. pr. Maglaenus ili slično.

CIL III 3963. — S. Ljubić Inscr. p. 4 n. 9.

260 Žrtvenik, posvećen Silvanama od nekoga Marka Julija Ingenua. Valjda iz Siska, ali ga je Drag. Jagić našao u Topolovcu, a vlasnik seljak mu je rekao, da je kamen donešen iz Budaševa. Isto je rekao i za Jupitru posvećeni žrtvenik Gaja Livija Moderata, za koji se za izvjesno znade, da je iz Siska.

Vis. 0·70, šir. 0·445, dublj. 0·35. Dimenzije napisova lica 0·325 × 0·34. Vapnenjak.

Žrtvenik obična oblika sa oznakom akroterija na prednjoj strani gornjega nastavka.

Otučen lijevi stražnji ugao gore.

Silva|nis | M(arcus) I(ulius) Ing(enuus) | v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito). — Površina kamena je veoma rupičava, naročito na sredini, poradi čega se kod urezavanja slova tamo i povrh prvoga i drugoga retka moralo ostaviti neispisana prostora. U pojedinim su recima gore i dole plitko izvučeni potezi; samo četvrtomu retku služi kao gornji onaj potez, koji je u 3. retku donji. U 3. retku su iza slova M i prvoga I metnute točke; iz nužde se je tu naime osim praenomina zapisalo i gentilno ime jedino početnim slovom. I cognomen je skraćen. Interpunkcije su metnute iza svake riječi, samo ne na koncu 4. retka.

260

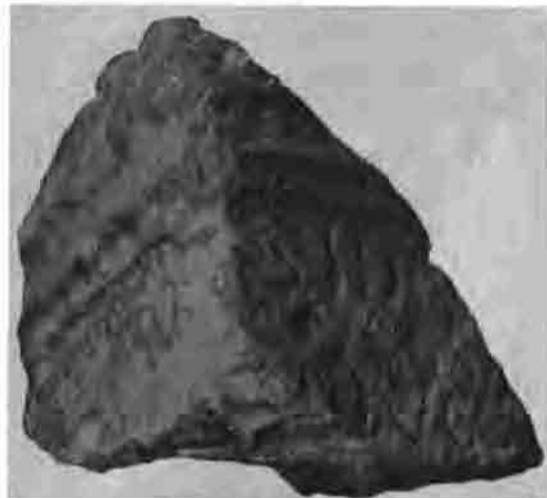
Višebroj Silvanâ označivat će valjda Nymphe, kojima su bila posvećena raskršća cesta, navlastito ona u šumovitim krajevima. Na nekim dalmatinskim reljefima prikazane su — na broju obično tri — u pratnji Silvana-Pana.

CIL III 10847 (= Eph. ep. II p. 416 n. 844; IV p. 139 n. 474). S. Ljubić u Viestniku I 1879 str. 68 br. 3.

261 Lijevl gornji ugao velikoga žrtvenika, posvećena valjda nepobjedivomu bogu Solu (Mithri), koji se rodio iz kamene stljene, od nekoga Lucija Lucceja. Našao g. 1900. na vrh brda Vitla kod Prozora (kotar Otočac) Mato Brajković, tehnički dnevničar u Otočcu. Dar istoga.

Sadanja vis. 0·37, šir. 0·25, dublj. 0·40. Vapnenjak.

Veoma isprani i od mahovine izjedeni napis imat će se valjda či-

261

tati: S(oli) i(nvicto) d(eo) r(upe) [n(ato)...] | sa[cr(um)] | L(ucius) Lucce[ius] ..... | ..... U 4. retku vide se na 3. i 4. mjestu ostanci jednoga gore zaokruženoga i jednoga zašiljenoga slova. Hirschfeld pomišlja na mogućnost čitanja [d(e) s(uo)] da[t...], ili da ta slova spadaju na neki cognomen. Od potonjega je prema položaju slova u 2. retku barem velik dio morao biti na koncu 3. retka.

CIL III 15085. — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku n. s. V str. 106.

262. Žrtvenik, posvećen Vidasu i Tiani od nekoga Kvinta Julija (?) Ursa. Iskopan g. 1886. u župnom vrtu u Topuskom. Darovao tamošnji župnik 1894.

Vis. 0'825, šir. 0'47, dublj. 0'37. Dimenzije napisova lica 0'375 × 0'37. Pješčenjak.

Žrtvenik običnijega oblika sa dva na sredini vrpcama povezana valjka, koji su naprijed bili urešeni (sada otučenim) rozetama. Izmed njih je ploča, koja je služila kao podnožje figurama, što su tu negda u dvije veće i jednoj manjoj udubini učvršćene bile.

Otučeni profili na lijevoj i valjkasti nastavci na gornjoj strani.

Veoma isprani napis glasi: Vidaso | et Tiana e | [sa]cr(um). | Q(uintus) [?Iu]lius | Ursus | v(otum) s(olvit).

262

(n. h. IV 148) medju Savinim pritocima navodi rijeku Valdasus, kojoj je ime veoma slično, dočim ne ističe velike sličnosti antiknoga imena Tiana i modernoga Sana. Ali protiv prvoga para Ihmovih tobožnjih riječnih bogova govori položaj Topuskoga, koji je od tih rijeka predaleko, a protiv drugoga činjenica, što su Glina i njezini pritoci preneznatni, a da bi se moglo pretpostavljati, da će se njihovim božanskim bićima dizati zavjetni spomenici.

CIL III 14354 ** (= 10819). — E. Kalinka i A. Swoboda u Arch. epigr. Mitt. XIII 1890 str. 16 br. 2. — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku n. s. I str. 159 br. 9 (sa sl. 107 na str. 160). — Max Ihm Keltische Flussgottheiten u Arch. epigr. Mitt. XIX 1896 str. 78.

263. Gornja polovina žrtvenika, posvećena nekomu božanstvu od Mercurijala, roba carskoga roba Secunda. Iz Goričke (kotar Kostajnica). Darovao Aleksa Schönbuchner 1864.

Vis. 0'62, šir. 0'61, dublj. 0'42. Vapnenjak.

Otučen lijevi prednji ugao i komad na prednjem rubu. Ispod glavne letve gornjega profila nalazi se 0'17 vis., 0'22 šir. i 0'16 duboka izdubina, načinjena valjda u tu svrhu, da se može utaknuti dole zadjelan nadgrobni spomenik, koji je imao okomito da stoji.

Žrtvenik obična oblika sa oznakom akroterija u uglovima gornjega nastavka; na prednjoj strani između obijuh akroterija oblučna užljebina. Bridovi mjestimice otučeni.

I . . . . . S | Mercurialis | Secundi, Aug(usti) n(ostri) Moes(iae) vil(ici) r(ipae) s(uperioris?) | [vic(arius?)]...

U 1. retku je iza slova I točka a po jedna i ispred i iza slova S. Između oba slova ima mjesta za 3—4 daljna slova i rastavne točke između njih. Može se pomišljati na

Jupitra ili Junonu, ali i na Mithru. Interpunkcije su nadalje u 2. redu iza Secundi, u 3. r. iza Moes., vil. i r. Potonje slovo je prosječeno vodoravnom crtom, koja siže od jedne točke do druge. Dopunji jasno ispisanih slova na koncu 4. r. nisu sigurni, nego je to konjektura Mommsenova prema spomenicima CIL III 851—853.

CIL III 3937=10821 (cf. Eph. ep. II p. 413 n. 823). — S. Ljubić Inscr. p. 3 n. 5.

264. Ulomak žrtvenika, posvećena nekomu božanstvu od nekoga Tita Attija Paterna. Iskopan 1876. u Sisku. Dar društva »Siscije«.

Vis. 0'21, šir. 0'25, deblj. 0'09. Bijel mramor.

Krhotina, koja se odlomila sa većega spomenika (žrtvenika). Prvobitni rub se je sačuvao samo na lijevoj strani.

Napis, pisan lijepim pravilnim 0'043 visokim slovima, glasi: . . . . . | s a c r [u m]. | T (i t u s) A t t i u s [P a] t e r n u s [? e t] N o n [i a ? . . . Interpunkcija u obliku črknje u 2. r. iza prvoga T.

CIL III 10848. — S. Ljubić u Viestniku I 1879 str.

71 br. 8. — S. Frankfurter u Arch. epigr. Mitt. IX 1885 str.

253 br. 348. — E. Kalinka i A. Swoboda u Arch. epigr. Mitt. XIII 1890 str. 22 br. 11.

265. Donji dio zavjetnoga (?) spomenika, posvećena nekomu božanstvu od Marka Aurelija Diogena, vojnika 14. legije gemine Severine i konzularskoga beneficlarija, te jednoga ili više njegovih beneficlarijskih drugova. Iskopan u Sisku u svibnju 1900. prigodom iskapanja temelja za kuću trgovca Antuna Krivošića. Dar istoga.

Vis. 0'44, šir. 0'485, dublj. 0'22. Pješčenjak.

Manjka gornji dio spomenika, koji je kašnje rabio u neku nepoznatu svrhu, te je poradi toga gore izrezan 0'13 visok i 0'06 širok žlijeb. Donji je profil otučen, a kao da ga na užim stranama nije ni bilo. Lijevo dole manjka

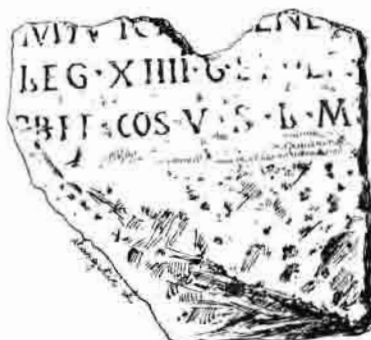

263

264

velik komad kamena. Na stražnjoj je strani velika rupa, u kojoj je možda nešto učvršćeno bilo, dotično kojom je ovaj kamen bio pričvršćen na neku pozadinu.

265

..... | M(arcus) Aur(elius) D[iog]ene[s], | leg(ionis) (decimae quartae) G(eminae) [Sever(ianae)], | b(eneficiarii) co(n)s(ularis) v(otum) s(oluerunt) l(ibentes) m(erito). — U 2. r. je na početku ispuštena riječ miles, a na koncu je eradiran Severijanski pridjev legije, po kojem je ovaj spomenik datiran vremenom cara Severa Aleksandra (222–235). Rasura je tako površno izvedena, da se ova slova djelomice još posve dobro raspoznaju. Interpunkcije u 2. r. iza leg., XIII i g, u 3 r. iza drugoga f. cos., v., s. i l

CIL III 15181¹. — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku n. s. V str. 122 br. 2 (sa sl. 85).

266. Donji dio žrtvenika, posvećena nekomu božanstvu od magistrā Aelija Valerija i Aelija Secundina. Iskopan u Sisku prigodom kopanja temelja za kuću g. Goričkoga.

Vis. 0,41, šir. 0,38, dublj. 0,28, Pješčenjak.

266

..... | Ael(ius) Valerius, | Ael(ius) Secundinus, | mag(istri) d(edicaverunt) d(edicaverunt). — U 1. retku, koji je na gornjoj strani okrhan, vide se na koncu ostaci slova VSI. Domaszewski je to nadopunio [Marti?] cust(od)i, ali mi se dopunjak čini veoma dvojbenim. Ljubić je ono VS uzeo kao dočimak imena, a zadnje mu je slovo tobože vjerojatno komad od E. Ovo je potonje bezuvjetno neispravno, a neispravna je i Ljubićeva tvrdnja, kao da bi na desnoj strani kamena bio prikazan »orao stojeći na kruglji«, jer tamo reljefa nije nikada bilo. Interpunkcije su metnute u 1. i 2. r. iza Ael, u 3. r. iza sve tri riječi.

CIL III 10845 (= Eph. ep. IV p. 140 n. 478) — S. Ljubić u Viestniku I 1879 str. 69 br. 5. — S. Frankfurter u Arch. epigr Mitt. IX 1885 str. 252.

267. Gornji dio žrtvenika obična oblika sa oznakom akroterija u uglovima gornjega nastavka. Iz Topuskoga, gdje se je nalazio u dvorištu kupališnog liječnika.

Vis. 0,33, šir. 0,39, dublj. 0,32, Pješčenjak.

Profili djelomice otučeni.

Ljubić je napis čitao IOMS pri kojem čitanju onih pet točaka imaju da označuju nesačuvana slova 2. retka. Kukuljević je preokrenuv kamen čitao VI . O . L. Oba su čitanja neispravna. Čini se, da na kamenu pišu danas samo još

plitko urezana slova TORA// Ako su ta slova antikna, onda se u njima možda krije početak imena kojega za sada još nepoznatoga illyrskoga božanstva.

CIL III 10829 (= Eph. ep. II p. 413 n. 827 po Kukuljevićevim schedama). — S. Ljubić u Viestniku II str. 7 br. 3. — S. Frankfurter u Arch. epigr. Mitt. IX 1885 str. 144 br. 343.

268. Kamen sa počasnim napisom, spominjućim cara Karakalu (211—217) i njegovu mater Juliju Domnu, podignut od Marka (?) Valerija Vera, centurijona 14. (?) antoninijanske legije gemine. Iz Topuskoga, gdje se je nalazio u vrtu kupališnoga lječnika.

Vis. 0'40, šir. 0'51, dubljina 0'27. Pješčenjak.

Kamen u obliku ležećega četverostrana bridnjaka dole je veoma okrhan, čime se je izgubio jedan redak napisa na koncu. Gore je pravilno otesan, ali po svoj prilici tekar onda, kada je prestao služiti prvobitno određenoj svrhi. Manjka naime početak napisa, pa se ne zna, da li je spomenik bio posvećen kojemu božanstvu, a za zdravlje carevo i njegove matere, i koje je to božanstvo bilo. Na desnoj strani sačuvaše se dijelovi 0'03 širokoga okvira, koji sigurno nije manjkao ni na drugim stranama. Površina kamena, koji je negda služio kao građevni materijal (a tim povodom je valjda i dobio svoj sadanji oblik), nekim je orudem sasna izgrebana u tu svrhu, da se bolje prihvati cement, koji se je teškom mukom bar toliko mogao skinuti, da se slova bolje razabrati mogu.

267

268]

..... | [pro salute imp(eratori's) M(arci) Aur(elii)] | Antonini pii [felicitis | Aug(usti) [et] Iuliae Aug(ustae), matris | Aug(usti) et ca[s]trorum | [M(arcus?) Va]lerius Ve[er]us, (centurio) leg(ionis) | [(de)ci]maequartae) g]em(inae) Antoniniana[e] | .....

U 2. r. je et u ligaturi (kao i a e i tr), ali se vidi samo neznan trag vertikalnoga poteza. Sigurne točke su iza Juliae i Aug. U 3. je retku iza aug i na kraju točka; sva se slova vide, jedino je od slova S sačuvan samo malen

komad dole. U 4. retku napred ima mjesta za tri nesačuvana slova; gentilno ime centurijonovo je sigurno. Na koncu retka nalazi se točka, koja je nešto ušla u zadnje slovo, a točka je i iza riječi Verus. U 5. retku na početku se može birati samo između IO i I4 legije, jer ispred riječi Antoniniana (u kojoj su nt i ae u ligaturi) vide se gornji krajevi slova e i m, koja spadaju skraćenoj riječi [g]em(ina), a to je pridjevak tih legija. Kako je za brojku X prevelik prostor, to mislim, da se mora nadopuniti sa XIII, koja je legija stajala u Karnuntu (Deutsch Altenburg kod Beča), dakle u Gornjoj Pannoniji, u kojoj se je nalazilo i Topusko

Kako ovaj spomenik spominje samo Karakalu i njegovu mater Domnu, to je svakako načinjen iza smrti careva brata i suvladara Gete, kojega je Karakala dao u veljači g. 212. ubiti, ali prije početka travnja g. 217. kada je Karakala bio ubijen.

CIL III 10828 = Eph. ep. II. p. 413 n. 826. — S. Ljubić u Viestniku II 1880 str. 9 br. 8. — S. Frankfurter u Arch. epigr. Mitt. IX 1885 str. 144.

269. Ulomak zavjetne ploče, koju je dala načiniti neka Kornelija za nepoznatu svrhu prema učinjenu zavjetu. Iskopao g. 1879. u Gornjem Muću (Andetrium) u Dalmaciji M. J. Granić. Dar istoga 1880.

Vis. 0168, širina 014, deblj. 0035. Bijel mramor.

269

Ulomak ploče sa starim rubom desno i dole; na naličju neravna, da je se bolje prihvatiti maz. Lijevo dole i d. gore površina kamena okrhana.

..... m]armo[r(eum?)] | ..... a palmar(um) | ..... panum | .... [Cor]nelia | ... [ex voto susce]pto l(ibens) m(erito). — Slovo P sa još nezatvorenom zavojčicom. Interpunkcija ima u 2. r. iza prvoga A i u 5. r. ispred i iza slova L. Na koncu 2. r. su ostanci uspravnoga poteza od slova R ili M, ispred slova P u 3 r. od ponešto koso položena poteza, kod kojega se može pomišljati samo na V ili N. Na početku 4. r. sačuvao se zadnji potez slova N.

Formula u 5. r. jasno dokazuje, da ovaj ulomak spada među zavjetne spomenike. Čini se, da se u prva tri retka govori o nekoj građevini i njezinu plastičnu ili slikovnu uresu, gdje je nešto bilo [m]armo[r(eum)] i gdje je bilo uresā palmar(um) (ako tamo možda ne piše samo palmam). U 3. r. možda valja nadopuniti [? tyn]panum. Gentilno ime dedikantice u 4. retku pisano je mnogo većim slovima; njezin bi cognomen morao stajati na početku 5. retka.

CIL III 9784. — S. Ljubić u Viestniku I 1879 str. 123, nota I (Sr. k tomu ispravke M. J. Granića u Viestniku II 1880 str. 32).

270. Malen žrtvenik, što ga je valjda mjesnome Genlju podigao neki Stalius Clementianus. Iskopan na trgu sv. Ilije kod Donjega Humca blizu Svetoga Ivana na otoku Braču. Negda u zbirki V. Solitra u Spljetu.

Vis. 035, šir. 0195, dublj. 018. Vapnenjak.

Žrtvenik obična oblika sa oznakom akroterija na sredini i na prednjim gornjim uglovima. Gore manjka lijeva strana.

Na 0·17 visokom i 0·15 širokom srednjem dijelu veoma nepravilnim je slovima zapisan napis: (?) G(enio l(oci) | Statius | Clemen'tianus | p(osit). — Prvo slovo S u 2. r. i zadnje u 4. r. pisano je preokrenuto (2), ali se čini, kao da iza onoga prvoga slijedi točka, tako da bi se eventualno imalo čitati S(extus) Tatius. U 5. r. ima ispred jedinoga slova P nekakvih neznatnijih ozlijeđa, koje su Mommsen i Ljubić čitali kao drugo P, koje je tu suvišno.

CIL III 2533 (cf. p. 1509, ali ne spada među solinske spomenike i nije nadgrobni napis). M Sabljar kod Neugebaura Die Südslaven str. 140 br II. — S. Ljubić Inscr. p. 20 n. 43

270

2 Carski i razni javni spomenici.

271. Ploča sa počasnim napisom za caricu Juliju Maesu, babu cara Elagabala, kojega je ime namjerlice izbrisano. Iskopana u ožujku 1819. u Minturnama (sada Traetto) u južnoj Italiji prigodom iskapanja, što ih je Gaetano Ciuffi izvodio na trošak maršala Lavała grofa Nugenta u blizini tamošnjega amphitheatra. Negda u Nugentovoj zbirki na Trsatu.

Vis. 0·37, šir. 0·70, deblj. 0·037. Bijel mramor.

Ploča, koja je negda imala 0·095 širok profilovan okvir, posve je čitava samo na l. strani; gore i desno vide se ostanci okvira, te je tako sigurno, da od napisa na početku ništa ne manjka. Ista je ova ploča već negda rabila u neku drugu svrhu (možda kao oplata nekoga zida) prije nego što je na njoj napis zapisan bio, jer na glatkom neispisanom naličju također ima profilovan okvir. Taj je okvir na l. strani otklesan, da se može ploča umetnuti u odgovarajuću užljebinu, a povrh toga se vidi, da se je od njega otklesavalo i na rubu ploče, prije nego što se je načinio okvir sadanjega pločina lica.

271

Napis glasi: Iuliae Maesa[e] | Aug(ustae), aviae Imp(eratoris) | Caes(aris) [M(arci) Aur(elii) Antonini] p(ii) f(felicis) Aug(usti) | . . . . . Lijepa pravilna slova. U 1. retku na koncu manjkajuće slovo E nije bilo u spoju sa slovom A. U 2. retku je slovo I u riječi imp veće od ostalih. Iza svake riječi (dakle i iza imp. i caes.) nalazi se interpunkcija. Zadnje dvije trećine

trećega i cijeli četvrti redak u staro su doba otklesani, pa je razura veoma temeljito izvedena. Izbrisano je ime cara Elagabala (218–222), Maesinoga unuka, kojemu se je iza smrti uspomena proklela, čime je bilo skopčano i uništenje imena dotične osobe na javnim spomenicima. Maesa je umrla valjda još za života Elagabalova, te tako nema povoda pomišljati na to, da bi tu bilo brisano ime njezina drugoga unuka Severa Aleksandra, koji za njezina života valjda još nije bio imperator.

Kanonik G. Ciuffi (*Memorie di Traetto* str. 74), koji je ovu ploču iskopao, piše, da je u njezinoj blizini našao i komade razbijene figure, koja bi se mogla držati za lik Julije Maese i da je bilo naokolo ograda od mramora, koje dopuštaju pomisao, da se je ta figura nalazila u nekoj palači. Biti će, da se ti ulomci nalaze među ulomcima iz Nugentove zbirke, koji su spomenuti pod br. 87 na str. 43. Ploča sa napisom Maesinim nalazila se je valjda kao oplata na bazi toga kipa, koja nije bila od mramora, nego je mramornim pločama bila samo obložena.

CIL X 6002 = IRN 4057. — G. Ciuffi u *Bullettino Napolitano* I str. 52 i u *Memorie storiche della città di Traetto* str. 74 i 101. — G. Henzen *Inscr. lat. sel. ampliss. coll.* III p. 101 n. 5516 (po prijepisu M. Sabljara). — G. Wilmans *Exempla inscr. lat.* I p. 321 n. 1001. — M. Sabljar kod Neugebaura *Die Südslaven* str. 247. — H. Dessau *Inscr. lat.* I p. 116 n. 476.

272. Ploča sa napisom u čast neke rimske carice, kojoj se ime nije sačuvalo, što ju je podigao Flavius Julius Rufinus Sarmentius, namjesnik pokrajine Dalmacije.

272

Iskopana na skoljiću sv. Marina nasuprot razvaline Lopara kod Novoga u Vinodolu, kada se kopala jama za sadenje drveta. Darovao Ivan Potočnjak, kapitularni vikar mo-druške biskupije u Novomu 1895.

Visina 0,90, šir. 0,38, deblj. 0,09. Bijel mramor.

Donji dio kamena samo je surovo odjelan a nije ugladen, pa se prema tomu taj dio valjda nije ni vidio, nego je bio u zemlju usađen. Gornji dio kamena manjka, a otučen je kamen mjestimice na bridovima.

Napis je sa dopunjcima mogao od prilike glasiti: [? Piissimae ac | clementissimae | dominae no-
strae | Helenae Augustae | Fl(avius) Iul(ius)
Rufinus | Sarmentius, v(ir) c(larissimus), | p(rae-
ses) p(rovinciae) Dalmati[ae] | clementiae eiu[s]
| semper dicatiss[i]mus. Interpunkcija ima u 2. i 4.
r. iza prve dvije riječi, u 3., 5. i 6. r. iza prve riječi.

Iz sačuvanoga dijela napisova teksta vidi se, da je spomenik podigao Flavius Julius Rufinus Sarmentius, namjesnik provincije Dalmacije na čast neke ženske ličnosti iz carske obitelji. Taj je namjesnik već sa drugih nekih dalmatinskih napisa (CIL III 1982, 1983, 2771 i 8710) iz vremena careva Konstansa i Konstancija II., dakle između g. 337–350 poznat, te prema tomu novljanski napis može da slavi samo koju gospodu iz kuće

Konstantina Velikoga. Od ovih se na spomenicima katkada slavi Helena, mati Konstantina Velikoga, a katkada — ali veoma rijetko — i njegova žena Fausta. Za Helenu sam se kod nadopunjavanja odlučio zato, što je moguće, da Fausta (ubijena g. 326.) u doba Sarmencijeva namjesnikovanja nije više bila na životu, dočim je Helena tekar dvije ili više godina iza nje umrla. Po novljanskom napisu može se nagadati, da je Sarmenius bio praeses Dalmatiae već koju godinu prije Konstantinove smrti (barem od g. 328.), dočim se je dosele samo znalo, da je upravljao ovom provincijom za njegovih sinova.

CIL III 14333. — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku n. s. I str. 153 (sa sl. 96).

273. Ulomak ploče sa napisom u čast cara Konstancija II. (337—361). Iskopan na »Pijeskima« kod Đurđevca, Darovala kr. kotarska oblast u Đurđevcu 1888.

Vis. 0,36, šir. 0,33, deblj. 0,10. Bijel mramor.

Ploča je gore, lijevo i dole nepotpuna; lice napisa na lijevom gornjem uglu otučeno.

Napis je od prilike glasio: [? Imp(erator) Caes(ar) Fla(vius) Iul(ius) | Constantius pius fel(ix) | Aug(ustus) victor max]im(us) | [triumfator] aeternus, | [divi C]onstantini | [optimi] max(im)iq(ue) princ(ipis) ff(ilius), | [divor]um Maximiani et | [Cons]tantii nepos, | [divi] Claudi(i) pronepus (sic!), | [pont(ificex)] max(im)us, Germ(anicus)] m[ax]im(us). . . . . — Interpunkcije se nalaze: u 4. r. ispred i iza slova Q, u 5. r. iza imena Maximiani a u 6 r. iza Cons]tantii.

Ljubić je ovaj spomenik nadopunio prema tekstu na jednom miljokazu iz Mitrovice (CIL III 3705) i to valjda u glavnome ispravno.

Ali ne valja smetnuti s uma mogućnost, da se je đurđevački napis mogao odnositi na Konstancijeva brata Konstansa, po gotovo ako se uvaži, da je Đurđevac ležao u Konstansovoj državi. Dopuna 3. r. od Ljubića priopćena teksta ne slaže se sa ostancima slova na gornjem kraju kamena; na kraju toga retka nikako nije moglo stojati maximus, kako je on predlagao, a i od mene predloženo [max]im(us) nije sigurno, nego samo moguće. U 7. r. previdio je Ljubić u imenu Claudi zadnje slovo.

Kakvoj je svrhi kamen služio nije poznato. Miljokaz, među koje se u Corpus-u uvršćuje, nije. Najprije da će potjecati iz kakova podgratka, na kojem se je nalazio carev kip ili možda iz zida kakove javne građevine, koja se u doba kojega od spomenutih sinova Konstantina Velikoga gradila.

CIL III 13392. — S. Ljubić u Viestniku XI 1889 str. 2 i sl.

274. Baza velikoga carskoga kipa, podignuta na čast cara Augusta (+14. posl. Kr.) po zaključku vljeća grada Aruplja. Nalazila se uzidana desno na pročelju kapele sv. Franje de Paula u Vrelu kod Lešća (kotar Otočac), kamo je negda valjda donešena bila iz Prozora. Darovala kr. zemljaska vlada 1888.

273

Vis. 1.00, šir. 0.65, dublj. 0.66. Vapnenjak.

Baza u obliku četverostrana bridnjaka sa širokim profilovanim okvirima na tri strane. Stražnja strana, koja je valjda imala da stoji uz zid, nije uglađena. Otučeni su sprijeda svi uglovi osim lijevoga gore. Na desnoj neuglađenoj strani nalazi se blizu desnoga prednjega i lijevoga stražnjega ugla po jedna 0.04 duboka četverouglasta rupa, od kojih su prednoj mjere 0.07×0.065 , a stražnjoj 0.08×0.065 . U njima je bila učvršćena baza Augustova kipa, koji je valjda pristajao desnom nogom, dok je lijevom napred zakoračio bio.

274

Napis, koji zaprema samo gornju trećinu zaokvirena prostora, glasi: Imp(eratori) Caesar(i) | Aug(usto), p(atr)i p(atriciae), con(suli) (quintum) | decreto | decurionum. — Slova su u prvom retku 0.064 visoka, u ostalima 0.055. Čini se, da iza pojedinih kratica nije bilo interpunkcija. Po Patschovu napatku metnula se u Corpusu jedna iza COS, ali se ta tobožnja točka nalazi na takovu mjestu (u gornjem luku slova S), da nema sumnje, da je to običajna ozljeda kamena.

Ova i više drugih baza carskih kipova, što su se našle na raznim mjestima južnoga dijela Gackinoga polja, nalazila se negda u gradski uređenom (valjda municipiju) Arupiju, koji je ležao na istočnoj strani brda Vitla kod Prozora. Tamo se je g. 1901. na zemlji Jakova Premuža našla još blizu svoga prvotnoga namještenja daljnja takova baza (ali drugačijega oblika) sa napisom u čast cara Gordijana III. i jedna druga, kojoj se napis

dan danas više ne vidi. Arupijsko gradsko vijeće (decuriones) osim ovoga i Augustova spomenika spominju još i tamošnji napisi CIL III 3006, 3007, 3008 i 15086.

U ovdje priopćenom napisu zabilježeno je nešto, što je netočno. Kada je Oktavijan g. 27. pr. Kr. dobio naslov Augustus, bio je on već sedmi put konzulom, dočim naš napis s tim naslovom spaja peti konzulat. Mommsen je tim povodom pomišljao, da se spomenik odnosi na kojega drugoga cara, kojemu je ime možda eradirano. Makar da razuri nema traga, pristaje obzirom na istaknutu pogriješku i Hirschfeld uz njega, te kaže, da ime cara nije sigurno, ali da se tu sigurno ne spominje car Augustus. Meni se čini vjerojatnijim prijašnje Hirschfeldovo mnijenje, da je naime klesar kod urezavanja napisa pogriješio, te zapisao pogrešan broj. U zemlji, koja je tek par godina prije došla pod rimsku vlast, ne smijemo se takovim pojavama čuditi.

CIL III 10046 (= 3008; cf. p. 2328¹⁷³). — Fr. Jul. Fras Topogr. d. Karlst. Militärgr. str. 261. — S. Ljubić u Viestniku X 1888 str. 6. — Dr. K. Patsch Die Lika Col. 71 i sl. (sa sl. 24 u Col. 73).

275 Baza za kip cara Decija (249—251). Nađena g. 1887. u Pećini kod Lešća (kot. Otočac) na brežuljku povrh izvora Gacke među drugim složenim pločama, kamo je valjda donešena iz Prozora (Arupium). Darovala kr. zem. vlada 1889.

Vis. 0'875, šir. 0'57, dublj. 0'535. Vapnenjak.

Baza u obiku četverostrana bridnjaka sa širokim profilovanim okvirom na prednjoj strani. Gornja strana na kojoj je stajalo nepričvršćeno podnožje careva kipa, ostala je neuglađena, kao što je ostala i stražnja strana kamena.

Im(p)er(ator)i Caes(ari) |
C(aio) Messio | Quinto | Traiano |
Dec(io) pio | felici Aug(usto) | ...

Napis je pisan dosta nelijepim slovima, od kojih su ona u prva dva retka znatno manja od onih u ostalim recima. R. 2—4. namjerice su izbrisani, ali tako, da su neka slova ostala netaknuta, a i većina onih, koja su se brisala, sasma se jasno raspoznaju. U 5. retku carevo ime zapisano je skraćeno sa Dec. U 6. retku zapisano je kraj slova L mnogo manje I u ligaturi kao drugi vertikalni potez slova L, dok je drugo I pripojeno gornjem kraju slova C. Interpunkcije su metnute iza obje riječi u 1. r., iza Dec. u 5. i iza felici u 6. r., a možda i iza C u 2. retku.

275

Spomenik spada u veći red sličnih, što su se zaključkom vijeća arupijskoga na čast raznih rimskih careva podigli, a od kojih se je već više komada našlo. Među njima je ovaj primjerak jedan od najmlađih, ako nije možda baš i najmlađi.

Car Decius, koji se na prozorsko-lešćanskoj bazi spominje, rodio se oko g. 200. u Donjoj Pannoniji u mjestu Buđaliji (Mandelovci) blizu Sirmija. Čini se, da je istovjetan sa onim Kvintom Decijem, koji je g. 234. bio namjesnikom Donje Moesije (CIL III S 12519), dok će Q Decius Valerianus, g. 238. namjesnik tarrakonske Hispanije, biti druga osoba. Za ratovanja protiv Gotha, koji su Moesiju i Thrakiju pustošili, proglasiše ga njegovi vojnici carem (249). Iza skoro dvogodišnjega vladanja pogibe u boju protiv Karpa (251).

CIL III 10048 (= 15084³). — S. Ljubić (pc prijepisu Jerka Pavelića) u Viestniku X 1888 str. 7 i (po vlastitom prijepisu) u Viestniku XI 1889 str. 23. — Dr. K. Patsch Die Lika Col 74 (sa sl. 26 u kol. 75).

276 Desni gornji ugao spomen-ploče sa napisom na čast nekoga cara; valjda sa podnožja kipa, podignuta od nekoga iz Aquilleje. Iz Siska. Darovalo društvo »Siscija«.

Vis. 0'20, šir. 0'15, deblj 0'033. Bijel mramor.

Tanka ostrag neuglađena ploča sa profilovanim okvirom oko udubljena napisova lica; lievo i dole nepotpuna.

Kalinka i Swoboda prepoznase, da je ovaj ulomak ostatak carskoga napisa, pa su primjera radi izveli nadopunjenje sa imenom cara Domicijana. Sudeć po karakteru slova napis valjda spada u prvu polovinu II stoljeća, pa bi najbolje pristajalo nadopunjenje sa imenom i slovima cara Trajana (98—117), koji je, polazeć na vojnu protiv Dačana, u Sisku boravio. Prema tome dalo bi se nadopuniti:

276

[P Imp(eratori) Caes(ari) divi Nervae fil(io) | [Nervae Traiano Aug(usto), p(ontifici) m(aximo), tr]ib(unicia) | [pot(estate) . . . , imp(eratori) . . . , co(n)s(uli) . . . ,] p(atr) p(atr)iae) | . . . . . A]quileiae | . . . . .
Lijepa pravilna slova u pojedinim su recima 32, 27, 21 i 18 mm visoka. Slovo P se piše sa otvorenom zavojkom. U 4. r. su slova $\wedge$ (bez prječke) i E u spoju pisana. Iza oba P. u 3. r. nalaze se trouglaste točke.

CIL III 10894 (pogrješno metnuto u Varaždinske Toplice). — S. Ljubić u Viestniku I 1879 str. 71 br. 9. — E. Kalinka i A. Swoboda u Arch. epig. Mitt. XIII 1890 br. 13.

277

277. Baza za kip cara Hadrijana (117—138), podignut g. 124. od nekoga Lucija Titija Procula. Iskopana u svibnju 1868. u Sisku u t. zv. rimskoj pivnici, gdje se je negda upotrebila kao građevni materijal, kako to dokazuju ostanci maza na prednjoj i na lijevoj strani kamena. Darovao Josip Jilk, providnik zagrebačkoga prvostolnoga kaptola u Sisku 1869. Vis. 0·815, šir. 0·59, dublj. 0·525. Bijel mramor.

Baza u obliku četverostrana bridnjaka sa širokim profilovanim okvirima na tri strane. Gore su po srijedi, a blizu rubova obiju pobočnih strana dvije četverouglaste izdubine (l. 0·048 duga i široka; 0·038 duboka; desna 0·078, 0·052

i 0·03), do kojih sa vanjskih strana vode plitki žlijebovi za ulijevanje olova. Otučen desni prednji ugao dole i komad okvira na desnoj strani.

Imp(eratori) Caesari, | divi Traiani | Parthici fil(io), | divi Nervae | nepoti, | Traian(o) Hadrian(o) | Aug(usto), pont(ifici) maximo, | trib(unicia) potestate) (octavum), | co(n)s(uli) (tertium), p(atri) p(atriciae), | L(ucius) Titius Proculus.

Napis je pisan lijepim pravilnim slovima, od kojih su ona u I. r. najveća (0·045), dok slova ostalih redaka postaju sve to manja do 8. i 9. retka (0·027), gdje su najmanja; u zadnjem (10.) retku velika su 0·028 kao i u 7. Prvo I u riječi divi u 2. i 4. r. nešto je veće od ostalih slova. Interpunkcije su u I—4. i 6. retku iza prve riječi, u 7., 8. i 10. r. iza obje prve riječi a u 9. retku iza tri prve riječi.

Spomenik je datiran brojem tribunske vlasti, koju je Hadrijan 10. prosinca svake godine obnavljao; osma tribunicia potestas obuhvata dakle vrijeme, od 10. prosinca 123. do 10. prosinca 124. posl. Kr. Treći je put bio konzulom g. 119, a kasnije te se časti nije prihvaćao. Naslov pater patriae u prvi je kraj otklonio, a oficijelno ga je prihvatio tekar g. 128. Uza sve to mu ga neki novci i napisi, a med njima i ovaj sisački, dodijeljuju i prije toga vremena.

Dedikant Lucius Titius Proculus nije nam od drugud poznat, jer sigurno ne stoji ni u kakvoj svezi sa Titijem Proculom, što ga spominje jedan nepotpuni napis iz Baalbeke u Siriji (CIL III 14387 f). U Sisku je, sudeć po ovom spomeniku, u Hadrijanovo doba obitelj Titijevaca morala zauzimati odličnije mjesto, a potvrđuju to (možda baš za isto vrijeme) i ulomci ogromnoga građevnoga napisa, nađeni u zidu iste one t. zv. rimske pivnice, u kojoj se našla ova Hadrijanova baza, a iz kojih se toliko razabire, da su u njima spomenuti neki Titijevci, a med njima jedan sa praenomenom Gaius.

CIL III 3968a (cf. Eph. ep. II p. 414 n. 832 = CIL III p. 1742). — R. Knabl u Grazer Volksblatt od 14. lipnja 1868 (po prijepisu, poslanu mu od odvjetnika Razlaga). — S. Ljubić u Viestniku nar. muzeja 1870 str. 163—164. — S. Ljubić Inscr. str. 6 br. 13.

278. **Baza za kip carice Fulvije Plautille, zaručnice cara Karakale (211—217), podignut od gradske općine siscijske.** Iskopana u drugoj polovini XVIII. vijeka u Sisku, kada su se kopali temelji za kapelu sv. Kvirina na tamošnjem katoličkom groblju. Bila uzidana na vanjskoj strani sjevernoga zida iste kapele.

Vis. 1·16, šir. 0·685, dublj. 0·675. Bijel mramor.

Baza u obliku četverostrana bridnjaka sa širokim profilovanim okvirima na tri strane. Na gornjoj neugladenoj strani nalazi se bliže stražnjoj strani 0·08 d, 0·07 šir. a 0·06 duboka izdubina, do koje od ostrag vodi žlijeb za ulijevanje olova, što je trebalo za pričvršćenje kipova podnožja. U kasnije vrijeme, kada je kamen prestao služiti prvodobitno namijenjenoj svrhi — a to se u brzo dogodilo —, izdubljen je na stražnjoj strani, da može služiti bilo kao sarkofag za dijete, bilo kao reservoir za vodu. Dimenzije izdubine iznose 0·95×0·39×0·32.

Kamen je svuda na rubovima i uglovima otučen a ponajviše na stražnjoj strani. Lice napisa osobito je mnogo trpilo u gornjoj polovini i to većim dijelom još u staro doba, kada su prva četiri retka namjerice eradirana bila. I u ostala četiri retka danas su slova djelomice izbrisana, ali se vidi, da se je to učinilo

u tu svrhu, da ugladena površina kamena postane neravnom, kako bi se maz ili vapno bolje prihvatilo. Blizu gornjega desnoga ugla nalazi se 0'058 duboka četverouglasta izdubina, gdje je u kasnije doba bilo nešto učvršćeno (željezni krst?), a kada se je nekom zgodom silom vadilo, kamen se je naokolo jako okrhao.

Fulv[ia]e | Plaut[ill]ae | Aug(ustae), | sponsae | imp(eratoris) Antonini | Aug(usti), | republ(ica) | Siscianor(um). Slova su pravilna i lijepa, u 5. i 6. r. 0'055, u 7. i 8. 0'059 visoka. Na koncu 2. r. su slova AE u spoju pisana. Interpunkcije su na koncu svakoga retka, te iza imp. u 5. retku, iza res. u 7. retku i za čudo i iza Sis. u 8. retku.

278

U 1—4. r. eradirano je ime carice Plautille, koja se ovdje navodi još kao zaručnica cara Karakale. Razura se je tako izvela, da su se većim dijelom samo bridovi slova otklesali, te se tako izbrisana slova i danas jasno čitati mogu. I od slova IA i jednoga dijela E u 1., te ILL u 2. r., koja su kasnije na drugi način stradala, vidi se još toliko, da skoro nije bilo opravdano metnuti ih u uglaste zaporke, kako sam to učinio.

Fulvia Plautilla, kći moćnoga praefekta praetorijanaca Gaja Fulvija Plautijana, udala se je g. 202. za Karakalu, koji već od prvoga kraja nije za nju mario. Kad joj je otac (valjda g. 204.) bio ubijen, bila je prognana na otok Liparu, gdje ju je Karakala dao ubiti, kada je iza smrti svoga oca zasjeo na prijestolje. Sisački spomenik, koji Plautillu nazivlje i Augustom i zaručnicom carevom, mogao je biti podignut samo povodom ženidbe Karakaline sa Plautillom, koju je siscijanska gradska općina tako proslavila, da je na javnom mjestu podigla kip nove carice.

CIL III 10850 (= 3968). — Seb. Donati *Ad novum thesaurum vet. inscr. Muratorii suppl.* T. II. Lucae 1775 p. 407, 23 (Po Fröhlichovim shedama). — Andr. Blaskovich de Blaskovcz *Historia universalis Illyrici.* T. II. Zagrabiae 1794. Diss. VII p. 14. — M. P. Katančić *Specimen philologiae et geogr. Pannoniorum.* Zagrabiae 1795 p. 169. — M. P. Katančić *Istri adcolarum geogr. vetus.* Budae 1826. T. I p. 368 n. XXVI — Therese v. Artner *Briefe über einen Theil von Croatien und Italien.* Pesth 1830 str. 17. — Fr. Kenner u *Mitt. der k. k. C. C.* XVII 1872 p. CXXXII (po prijepisu Zarije Gruića, koji je prvi prepoznao, kako se eradirani reci imaju čitati).

279. Baza za kip cara Decija (249—251), podignut g. 250. od gradske općine andautonijske. Iskopan g. 1758. u Stenjevcu kod Zagreba, kada se je

gradila nova župna crkva, ali je valjda ovamo bio dovežen iz Ščitarjeva još prigodom gradnje prijašnje stenjevačke crkve. Darovao Lj. Ivančan, župnik u Stenjevcu 1895.

Vis 118, šir. 0'64, dublj. 0'42. Bijel mramor.

Baza u obliku četverostrana bridnjaka sa profilovanim okvirom na prednjoj strani. Stražnja i gornja strana kamena ostadoše neugladene; na potonjoj nalazi se u sredini 0'07 duboka četverouglasta izdubina, do koje od ostrag vodi žlijeb za ulijevanje olova. Uglovi i bridovi kamena su ponešto otučeni.

Imp(eratori) Caes(ar) | C(aio)
Messio | Quinto Traj(ano) Decio |
p(io) f(elici) Aug(usto), p(ontifici)
m(aximo), tr(ibunicia) | pot(estate),
co(n)s(uli) iter(um), | p(atr) p(atr)iae),
resp(ublica) Andaut(oniensium)
d(ecreto) d(ecurionum).

Napis je pisan velikim dosta pravilnim slovima, koja su nekom zgodom izmazana nekom crnom bojom, koja se nije dala skinuti. U 1. r. slovo I je znatno veće od ostalih slova, a u 3. r. slovo A skoro za polovicu manje od ostalih, kao i u 4. r. slovo I u Decio, koje je umetnuto u šupljinu slova C. — U spoju pisana su u sredini 5. r. slova AV, na koncu 5. r. TR i na koncu 6. r. ter. Na ovo zadnjih pet mjesta učinjeno je to tako, što nije bilo dosta prostora na raspolaganje. Interpukcije u obliku črkanja nalaze se u 2. retku iza slova C, u 5. r. iza P, F, P i M, u 6. r. iza POT, u 7. r. iza P, P i RESP, u 8. retku iza DAVT, D i D. U gornjem lijevom uglu napisova lica nalazi se znak X, koji je bez sumnje urezan od kako se je spomenik iskopao.

279

Spomenik je podignut g. 250., koje je godine car Decius bio (sa Vettijem Gratom) po drugi put konzulom, ali (poradi tribunicia potestate) još u ono vrijeme, kada još nije bila istekla prva godina careva vladanja.

Andautonia je ležala na mjestu današnjega sela Ščitarjeva na Savi (kot. Velika Gorica). Spominje se kod Ptolemeja (II 14, 4 Ἀνδουτόνιον) i u Antoninovu itineraru (266, 2 Dautonia), gdje mu se na cesti iz Poetovija u Sisciju bilježi udaljenost od susjedne štacije Pyrri sa 24, a od Siscije sa 27 rimskih milja. Mjesto se je zvalo Andautonia, kako to posvjedočuju dva nadgrobna napisa ovdje rođenih vojnika (CIL III 3679 iz nepoznata mjesta u budimpeštanskom muzeju: T. F(lavius) Bonio, Qu(i)ri., Andautonia, eques alae Frontonianae tur. Ingenui, an. XXXIII stip. XVI i CIL III 4316 iz Szönya (Bre-

getio): Aurel. Vindex Andautonia, eq. coh. I Thrac. an. XXXV), a spadalo je na tribus Quirina (CIL III 3679). Gradsku mu uredbu posvjedoćuju tri napisa u hrvatskom narodnom muzeju, od kojih ga jedan (CIL III 4008) nazivlje municipium, a dva (CIL III 4010 i 4011) iz sredine III. vijeka respublica. Dva spomenika (4010 i 4013) spominju gradsko vijeće (decuriones) a jedan (4013) kao patrona grada Lucija Funisulana Vettonijana, namjesnika Pannonije.

CIL III 4010 (cf. p. 1746). — Balth. Ad. Kerckselich De regnis Dalm., Croa. Slav. notitiae praeliminare. Zagrabiae (1770) p. 5. — Amadutius Anecd. litt. 2, 462 (Sa krivom oznakom: In cippo detecto a. 1770, in Dalmatia), odakle ga je preuzeo Jo. Casp. Orelli Inscriptionum lat. select. ampliss. coll. T. II 1828 p. 420 n. 4940 (cf. G. Henzen o. c. T. III. p. 36). — A. Blaskovich de Blaskovcz Hist. univ. Ill. Zagrabiae 1794. Diss. I sa bakrorezom spram str. 1 i na str. 94–95, odakle ga je preuzeo isti Orelli T. I p. 140 n. 507. — M. P. Katančić Spec. philolog. et geogr. Pann. Zagrabiae 1795 p. 126. — M. P. Katančić Istri adcolarum geogr. vet. Budae 1826. T. I p. 377 n. LXXXVII. — S. Ljubić u Viestniku V 1883 str. 2. — Sr. Lj. Ivančan u Vjesniku n. s. III str. 207.

280) Prednja polovina baze za kip carice Herennije Etruscille, supruge cara Decija (249–251), što ga je podigla bila općina Andautonjska. Naden g. 1768. pridodom popravka župne crkve u Šćitarjevu. Darovao Juraj pl. Istvanić, načelnik u Velikoj Gorici.

Vis. 116, šir. 0'655, dublj. 0'19. Bijel mramor.

280

Kamen je sastavljen iz dva ulomka. Otučeni su znatniji dijelovi profilovana okvira, a manjka gornji l ugao, gdje se vide sjekirom zasječeni zarezi, načinjeni u tu svrhu, da se uzmogne bolje prihvatiti kakov maz. Gore po srijedi nalazi se plići žlijeb, koji je vodio do izdubine za učvršćenje kipova podnožja na sada manjkajućem dijelu kamena. Čini se, da se je ova ploča otpilila sa prvotne baze i upotrijebila u drugu svrhu (kao građevni materijal).

Napis pisan lijepim 0'07 visokim slovima, glasi: Herenniae Etruscillae Aug(ustae), | matri cast(rorum), | coniugi | d(omini) n(ostri) Deci(i) p(ii) f(elicis) | Aug(usti) r(es)p(ublica) And(autoniensium). — U spoju pisana su slova RI u 4. r, te AV i ND u 7. r. Interpunkcije nalične črknjama metnute su u 6. r. iza N i P, u 7. r. iza G, R i P.

Spomenik je kao pendant predidućega sigurno negda na jednom te istom mjestu smješten bio i to valjda također g. 250. Herennia Cypressenia Etruscilla bila je

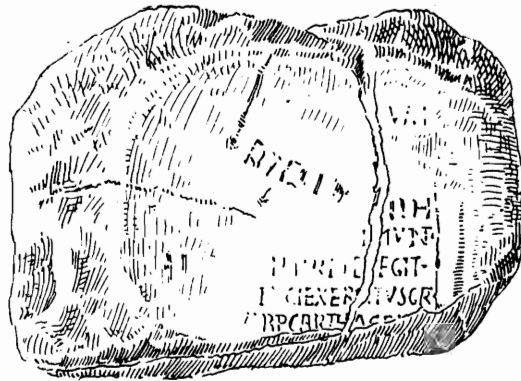
supruga cara Decija, što samo ovaj spomenik i jedan iz Carseolija u Italiji (CIL IX 4056) uz novce kolonije Rhesaine u Mesopotamiji naročito potvrđuju, dok stari pisci ovu caricu u opće ni ne spominju.

CIL III 4011 (cf. p. 1746). — B. A. Kercselich De regn. Dalm. Cr. Sci not. praelim. p. 488 (po prijepisu Ivana Tomca, kapelana u Narti). — A. Blaskovich Hist. Ill. T. I. diss. 2 p. 20 i bakrorez na početku četvrte disertacije (cf. diss. 3 p. 25; T. II. diss. 4 p. 1; diss. 5 p. 1). — M. P. Katančić Spec. phil. et geogr. Pann. p. 129. — M. P. Katančić Istri adcol. geogr. vet. I p. 377 br. LXXVIII. — S. Ljubić u Viestniku V 1883 str. 2.

281. Ulomak velike baze sa napisom. Iskopan oko g. 1875. u Mitrovici, ali se mjesto nije moglo poblize ustanoviti. Nalazio se je do g. 1893. u kući Mite Nikolića, Srijemska ulica br. 16 (negda Brdo br. 1061) pred ulazom u kuhinju, gdje je služio kao stepenica.

Vis. 0.62, širina 0.84, dublj. 0.40. Bijel mramor.

Ulomak velike gore i dole nepotpune, na dva komada slomljene baze u obliku četverostrana bridnjaka sa širokim profilovanim okvirima na tri strane. Taj je okvir na lijevoj strani sasma otkrhan. Lice napisa skoro sasma je olizano, koje od utjecaja strehe, što je s krova na nju padala, a još više stoga, što se je skoro 20 godina dan na dan preko kamena hodilo. Nešto slova se je sačuvalo samo na desnoj strani, a antikna su slijedeća:

281

Slova I I H na kraju 4. retka i ona, što su lijevo do njih u kosom retku napisana, veoma su surovo ugrebana od kasnije ruke, valjda tekar od kako je kamen iskopan.

O kako om nadopunjivanju ovako iskvarena napisa nema govora. Meni se čini, da bi to mogao biti počasni spomenik nekoj osobi, koja je prije negda neki viši čin obnašala kod legija germanske vojske (možda kod kakove veksilacije, sastavljene iz odjela raznih legija), a bila negda i curator r(e)ip(u)blica e

Carthaga(g)niensium). Sudeć po slovima spomenik valjda spada u konstantinsko vrijeme.

CIL III 10228. — J. Brunšmid u Viestniku XI 1889 str. 38 br. II.

282. Ulomak mljokaza sa imenom cara Trajana (98—117). Iskopan početkom svibnja 1896. u Širokoj Kuli (kot. Gospić), kada se je gradila nova pravoslavna parohijalna kuća. Darovao Bude Budisavljević Prijedorski, veliki župan u Gospiću 1899.

Vis. 0.41, debljina 0.32. Vapnenjak.

//////
////// VM
//////
////// IO
//////
////// IVN.
////// E EGIT.
// LEGIEXERCITVSGR.
/// RP. CARTHAGFN ///
//////

Ulomak okrugla stupa, razbijen na dva komada, koji pristaju jedan uz drugi. Lice napisa veoma je otučeno.

282

[I]mp(erator) Nerva [T]r[ai]anu[s] Caesar [A]ug(ustus) Ge[r]m(anicus) . . . .
U 1. retku su slova II7 mm visoka, u 2. retku samo 70 mm. U 1. retku bila su slova TR pisana u spoju, ali je kamen na odlučnom mjestu tako otučen, da slovu T više nema traga. Nešto je neobičnije, što naslov Caesar dolazi iza careva imena, ali zato ima i drugdje analogija.

Ne da se ustanoviti, da li je ovaj miljokaz iz Široke Kule stajao na cesti, što je vodila iz Otočca u Dalmaciju ili na onoj, što je iz Široke Kule išla na istok u Bosnu.

CIL III 15104. — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku n. s. III. str. 183. — Dr. K. Patsch Die Lika Col. 62 (sa sl. 14).

Miljokazi sa rimske ceste između Senije (Senj) i Tharsatike (Trsat) (br. 283—285).

283. **Ulomak miljokaza sa imenom cara Florijana (276).** Iskopan kod Bakarca (kot. Sušak), navodno ispod vrha Gupca na jugozapadnoj strani sela. Darovala kr. zemaljska vlada 1895.

Vis. 077, gornji promjer 033. Vapnenjak.

Gornji ulomak okrugla stupa, koji dole postaje deblji.

Imper(ator) | Caes(ar) | M(arcus) Annius | Florianus | p(ius) f(elix) Aug(ustus). — U 3. r. iza M, a u 5. iza P i F metnute su točke. Na koncu 5 r. nalazi se suvišno slovo S, koje je valjda samo pomutnjom urezano.

Car M. Annius Florianus, brat svoga predšasnika Tacita, tek je dva mjeseca bio vladao, kada ga u Tarzu ubiše njegovi vlastiti vojnici. Bakarčki miljokaz s njegovim imenom, koji spada među vanredno rijetke spomenike, što njegovo ime spominju, dokazuje, da se je Florijana priznavalo i u Dalmaciji.

283

Ovaj i slijedeća dva spomenika potječu sa ceste, koja je spajala rimska mjesta na hrvatskoj obali između Tharsatike (Trsat) i Senije (Senj). Čini se, da su nadeni na jednom te istom mjestu blizu kuće obitelji Crnarića, zadnje iduć u Kraljevicu, u kojoj su kući slijedeća dva držala neki nadkrovak. Rimska je cesta iz Bakra išla uz istočnu obalu bakarskoga zaljeva u Bakarac. Ovdje se je cesta sigurno dijelila u dvije pruge: jedna je udarala prama Sv. Jakovu i onda dalje uz more do Novoga, gdje se je sastajala sa drugom prugom, koja je prolazila kroz Vinodol. Na primorskoj prugi, na kojoj su se valjda nalazili miljo-

kazi sa podnožja vrha Gupca, znade se za rimske starine iz Sv. Jakova, Crkvenice, Selca i Novoga, a na vinodolskoj dosele samo iz Triblja

CIL III 10061 = 14019 (cf. p. 2328 ¹⁹). — M. Glavinić (po prijepisu Iv. Koblera) u Bull. Dalm. II 1879 str. 97 br. 14. — S. Frankfurter u Arch. epigr. Mitt. VIII 1884 str. 167 br. 257. — S. Ljubić (po prijepisu Iv. Mažića) u Viestniku XIV 1892 str. 62. — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku n. s. I str. 154 br. 1 (sa sl. 97 na str. 155).

284. Miljokaz sa imenom cara Dioklecijana (284—305). Iskopan kod Bakarca, navodno ispod vrha Gupca na jugozapadnoj strani sela. Darovala kr. zemaljska vlada 1895.

Vis. 154, gornji promjer 036. Vapnenjak.

Okrugao stup, prelomljen na dvoje. Dole manjka komad, kojim se je miljokaz imao u zemlju usaditi. Napis veoma ispran ali potpuno čitljiv.

Imp(eratori) Caes(ar)i | Caio Valer(ia) Diocletiano pio | f(elici) Aug(usto). — Interpunkcija ima samo u 5. retku iza kratice F. Upada u oči, da su riječi Caio i pio potpuno ispisane, dočim je f(elici) skraćeno zabilježeno, makar da to nije bilo potrebno radi prostora, što je bio na raspolaganje. Analognih primjera u ovo kasno doba u ostalom ima dosta.

CIL III 14333 ¹⁰. — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku n. s. I str. 155 br. 2.

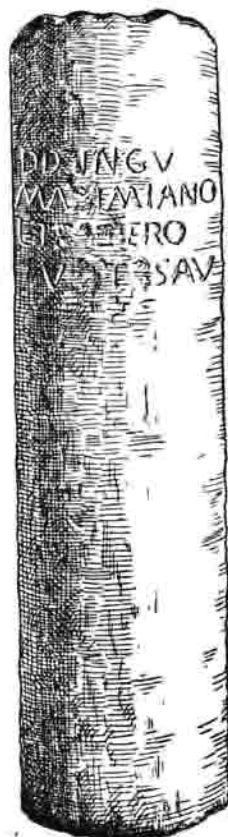
285. Miljokaz sa imenima careva Galerija (292—311) i Flavija Severa (305—307). Iskopan kod Bakarca, navodno ispod vrha Gupca na jugozapadnoj strani sela. Darovala kr. zemaljska vlada 1895.

Vis. 138, gornji promjer 036. Vapnenjak.

Na gornjoj strani je brid kamena otučen, dole manjka komad, kojim se je miljokaz imao u zemlju usaditi. Na tjemenu nalazi se 005 duboka četverouglasta rupa.

284

285

DDNNGV
MAXIMIANO
ET FSE AERO
INVICTIS AV

D(ominis) n(ostris) G(alerio) V(alerio) | M(x)imiano | et F(lavio) [S(erv)ero | [in]v(icti)s Au-
[gustis . . .]

Severus je postao g. 305. Caesarom, naslov Augustus dobio je iza smrti Konstancija Klora (+ 25.

srpnja 306), a smaknut je g. 307. Napis je dakle napisan ili u drugoj polovini g. 306. ili slijedeće godine

CIL III 14333 ¹¹ (= 3212). — M. Sabljar kod J. F. Neugebaura Die Süd-slaven str. 23f. — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku N. s. I str. 155 br. 3 (sa sl. 98).

Miljokazi sa rimske ceste iz Siska u Dubicu (br. 286—290).

U Peutingerovoj tabli zabilježena je cesta, koja je vodila iz Siscije na desnoj strani rijeke Save u Bosnu. Udaljenost do prve postaje Ad praetorium nije zabilježena, a odanle je do slijedeće postaje Seruitio bilo 20 rimskih milja daleko. Kako je ta cesta tekla, ustanovio sam g. 1895., kada je g. Mišo Mutavgić, trgovac i muzejski povjerenik u Dubici kod sela Bačina našao jedan miljokaz, kojemu se kasnije pridružilo još i više njih, što su uz tu cestu stajali. Svega ih se nakupilo pet, koji su svi nastojanjem g. Miše Mutavgića dospjeli u narodni muzej.

Stara rimska cesta iz Siska prema Dubici, uz koju je samo onaj prvi miljokaz nađen in situ na svom prvobitnom mjestu, još je i danas u porabi. To je seoska cesta, koja vodi kosom brežuljaka iz Dubice preko Bačina, Utolice i Meminske prema Sisku. Gradeć tu cestu, Rimljani su se uklanjali svaki čas poplavljennoj ravnici uz desnu obalu Save, koju protiču Sunja i njeni pritoci. U rimsko je doba ta ravnica valjda bila nenaseljena, a sela su se nalazila na brežuljcima. Cesta je još i danas prilično uporabiva. Gdje ju je voda razderala, raspoznaje se u njoj odebela naslaga šljunka. Kad se je ta cesta gradila, nije poznato, ali iz napisâ evo doznajemo, da je u doba cara Karakale već postojala. Gdje je bila spomenuta prva štacija Ad Praetorium, za sada još nije ustanovljeno, ali nije nevjerojatna pomisao, da se je mogla nalaziti pri ušću Une u Savu nasuprot Jasenovca, bilo kod Ušće u Hrvatskoj bilo kod Gradine u Bosni.

286. Ulomak miljokaza sa imenom cara Karakale (211—217) Iskopao ga u svibnju 1901. u Gornjem Bačinu (kotar Kostajnica) seljak Mijo Ćorić (kbr. 57) iz dubljine od 0·30 u uvali niže svoje kuće, kada je kopao jamu, da se u nju sabira voda, što ju treba za svoju marvu. Kupljen od istoga 1901.

286

Vis. 0·50, promjer 0·48. Pješčenjak.

Ulomak surovo oklesana okrugla stupa, koji je gore, dole i ostrag nepotpun.

[Imp(erator)] Caes(ar) M(arcus) [Aurel(ius) | A]ntoninus pius Au-[g(ustus) fel(ix), Parth(icus) | max(imus),] Brit(annicus) max(imus), pontif(ex) m[ax(imus), tribunicia] pot(estate) | (decimum quartum?), imp(erator) it(erum), co(n)s(ul) (tertium) desig(natus) (quartum), [p(ater) p(atriciae), pro co(n)s(ule), | L(ucii)

Sept(i mii) Sevjeri pii Arab(ici) A[diab(enici) . . . .
f(i lius) . . . .

Prvi redak pisan je 0'083 velikim slovima, dok ona u ostalima padaju od 0'051 do 0'04. U spoju pisana su u 3. r. slova Rl u Brit., u 4. MP u imp.; u 5. r. je drugo I u pii veće od ostalih slova. Interpunkcija ima, kako se čini samo u 3. retku ispred i iza Brit., iza max. i iza pontif.

Na ovom ulomku miljokaza, koji po svoj prilici nije nađen na svom prvotnom mjestu, zapisano je ime cara Karakale, kako se piše iza smrti njegova oca Septimija Severa († 4/2 211). Miljokaz je podignut prije 1. siječnja 213., kada je Karakala po četvrti put nastupio konzulat. Točnije bi se godina dala ustanoviti, da se je sačuvao broj tribunske vlasti. Mogao je tu biti samo broj 14, 15 ili 16, ali potonji koji bi u ovom slučaju mogao vrijediti za sasam kratko vrijeme od 9/12 212. do 1/1 213., valjda neće biti. Naslov Augustus ima Karakala od g. 208, plus felix od 1/4 200, Parthicus maximus od g. 200, Britannicus maximus od g. 210, pontifex maximus od očeve smrti (ali pogrešno katkada i prije), četrnaestiput je obnovio tribunsku vlast 10/12 210, petnaestiput 10/12 211, imperator II je od g. 207. (ili ispravnije 208.), imperator III od listopada 213., consul III od 11 208., consul IIII od 1/1 213., pater patriae od g. 205, proconsul od g. 198. Ovdje manjkajući naslov Germanicus maximus ima od listopada 213.

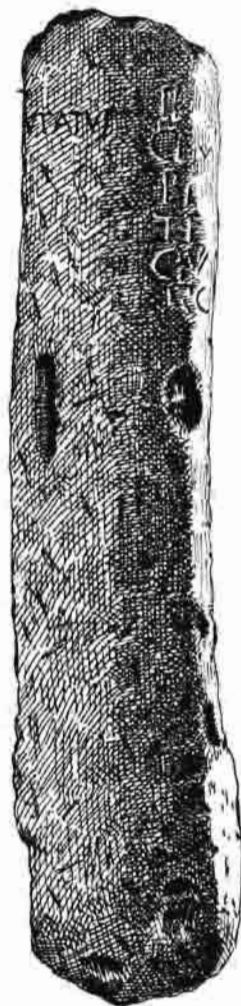
CIL III 15203.

287. Miljokaz sa eradranim imenima cara Maximina (235—238) i njegova sina carevića Maxima. Našao se u nekoj seljačkoj kući u Baćinu (kot. Kostajnica), ali se nije moglo ustanoviti mjesto, odakle je dovežen. Kupljen 1898.

Vis. 2 18, promjer 0'47. Pješčenjak.

Miljokaz u obliku surovo otesana okrugljasta stupa sa 0'50 visokim četverouglastim nastavkom na donjem kraju, kojim se je kamen imao u zemlju usaditi.

Napis je s kamena još u staro doba otklesan, i to tako, da se sada samo može raspoznati nekoliko slova na početku redaka. Na koncu 4. retka preostalo je sasam jasno u spoju pisano et, po čemu se može zaključivati, da su na kamenu bila zapisana dva imena, i to po svoj prilici od oca i sina, koji su obojica bili damnatae memoriae. Kako se je i jedan i drugi zvao C(aius) (na početku 2. i 5 r), to se može pomišljati na to, da su to bili C. Iulius Verus Maximinus i njegov sin C. Iulius Verus Maximus. kojih su imena na javnim spomenicima često puta izbrisana. Ostaci slova dopuštaju od prilike slijedeće čitanje:

I M / / / / /
 CIV / / / I / / / / / N /
 PI / / / I / / / / / / / /
 TPCoSPPPRoCoS·E
 CIV! V / / / / / / / /
 N O B C S

(?) Im[p(eratori) Caes(ari) | C(aio) I(ulio) V[ero Maximi]n[o] | p[ri]o felici | Aug(usto,) p(ontifici) m(aximo,) | t(ribunicia) p(otestate), [co(n)s(uli)], p(atri) p(atriae), pr[o]c[o(n)]s(uli) et | C(aio) Iu[l(i)o] V[ero] M(ximo) | [no]b(ilissimo) C(ae)s(ari) . . . . .

Spomenik nije podignut prije početka g. 236., kada je Maximinus nastupio svoj jedini konzulat, a poradi prve tribunske povlasti svakako još tečajem prvih triju mjeseci te godine.

Broj udaljenosti nije označen. Lijevo od glavnoga napisa uklesana je riječ VTATVS, kojoj se tumačenju ne bi mogao domisliti.

CIL III 15203¹. — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku n. s. III str. 198 (sa sl. 94, 3 na str. 197).

288

288. Miljokaz sa imenima careva Galla i njegova sina Volusijana (251—253). Našao ga neki Milanković u t. zv. Potocima između Bačina i Slabinje u šikari, koja spada pod selo Slabinju. Odatle je prenešen u Bačin, gdje je rabio pod kućarom Bunjevčeve kuće (kbr. II). Kupljen 1895.

Vis. 1.90, promjer 0.45. Pješčenjak.

Miljokaz u obliku surovo otesana okruglasta stupa; deblji donji nastavak svuda naokolo otučen.

Imp(eratores) C(aesares) Vibi(i) | Gal(l)us et Volusianus Aug(usti), p(atres) p(atriae). | M(ilia) p(assuum) XXX. — Višebroj kod riječi imp[er]at[or]um, CC. i Augg. označen je podvostručenjem suglasa p, c i g. U spoju su pisana slova im i bi u 1., et u 2., an u 3., te mp i xxx u 4. retku. Interpunkcije se nalaze iza svake prve riječi prvih triju redaka. U 2. r. je ime cara Galla pogrešno pisano samo sa jednim L. U 4. retku slovo je M za milia dvaput zapisano, što je možda pogrešno. Iza brojke XXX nalaze se tri vodoravna poteza (prva dva jedan ispod drugoga, a treći nešto podalje od ostala dva). Prije sam držao, da bi to mogle biti tri jedinice, ali sam se osvjedočio, da sam se prevario i da takovih vodoravnih (i kosih) poteza bez znamenovanja na tom kamenu imade još veoma mnogo i na drugim mjestima.

Kamen nije nađen na svom prvotnom mjestu uz cestu, s koje se je nekom prigodom srušio i otkotrljao niz dol duboko u guduru. Kako se sa miljokaza Valentinijana i Valensa znade, na ovoj se je rimskoj cesti udaljenost računala od Siscije prema Dubici. Ovaj je kamen na njoj označivao tridesetu rimsku milju, što odgovara daljini od kakovih 44.5 km (30 m. p. = 44.445 m).

CIL III 15201. — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku n. s. III str. 196 (sa sl. 94, 2 na str. 197).

289. **Miljokaz sa imenom Flavija Severa kao Caesara (305—306).** Iskopan koncem ožujka 1895. na svom prvotnom mjestu kraj rimske ceste jedno $\frac{1}{4}$ ure zapadno od sela Bačina (kot. Kostajnica) od jednoga seljaka, koji je prolazeć kraj tamo ležećega kamena slučajno na njem opazio nekoliko slova. Kupljen 1895.

Vis. 2'00, promjer 0'48. Pješčenjak.

Miljokaz u obliku surovo otesana okrugljasta stupa; dole je nešto deblji, da se može čvršće u zemlju usaditi. Seljak, koji je kamen iskopao, razlupao ga na dva komada, u misli, da se u njem nalazi kakovo blago. Površina kamena na više je mjesta otučena.

D(omino) n(ostro) Flavio Valerio | Se-
vero nobili[ssi]mo | Caesare. | M(ilia) p(assum)
XXXIIII. — Slovo A svagdje je pisano bez prječke.

Kamen je na cesti iz Siska prema Dubici označivao 34. rimsku milju, što odgovara faktučnoj udaljenosti od po prilici 50 km (34 m. p. = 50.371 m.).

Flavius Severus je postao Caesarom 1. svibnja 305, a Augustom iza smrti Konstancija Klora (+ 25/7 306). Spomenik je podignut u doba između oba ova data.

CIL III 15202. — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku n. s. III str. 195 i sl. (sa sl. 94, i na str. 197).

290. **Ulomci miljokaza sa imenima ca-
reva Valentinijana I. (364—375) i Valensa (364—**

378). Nalazili su se na rimo-katoličkom groblju kod Dubice kraj ulaznih vrata u kapelu. Darovao Antun Justitz, župnik u Dubici 1896.

Vis. 0'74 + 0'24, sa-
danji promjer 0'40 Pješčenjak.

Dva ulomka surovo otesana okrugljasta stupa, koji je u kasnije vrijeme na desnoj strani ponešto otklesan, radi čega reci na koncu nisu potpuni. Na gornjoj su strani oba ova ulomka izdubljena, da mogu služiti kao posude za svetu vodu.

Pro felicitate [do-
mi]norum nostr[orum] |

Valentinian(i) et [Valentis] | Aug(ustor-
um). A Sisc(ia) | (milia) p(assum) X[L]II.
— Slovo A se piše svagde sa prječkom, koja na

290

289

obje strane znatno van izilazi. U 4. retku višebroj Augg. je označen podvostručenjem suglasa.

Udaljenost se računa a Sisc(ia), a broj milja, koji nije svagdje jednako dobro sačuvan, bio je valjda 42. Dubičko se je groblje moralo nalaziti između 40. i 41. miljokaza od Siska, pa je po tom vjerojatno, da je kamen iz blizine ovamo donešen.

CIL III 15200. — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku n. s. III str. 196 i 198 (sa sl. 95 na str. 98).

291. Miljokaz sa imenima cara Maximina (235—238) sa ceste iz Poetovlja (Optuj) u Mursu (Osijek). Naden g. 1856. kod Podgajaca (kot. D. Miho-ljac). Darovao župnik Regen 1896.

Vis. 208, promjer 059. Vanenjak.

291

Miljokaz u obliku surovo otesana okrugljasta stupa, na kojem je otučen donji širi uglasti nastavak, kojim se je kamen u zemlju usadivao. Mjestimice je otučena i površina kamena, koji je mašinom obrasao.

Imp(erator) Caes(ar) | C(aius) Iul(ius) Verus | Maximinus | p(ius) f(elix) Aug(ustus), p(ontifex) m(aximus), trib(unicia) | p(ost)estate, co(n)s(ul) des(ignatus), p(ater) p(atriciae), | pro co(n)s(ule) resti|tuit | A Poet(ovione | m(ilia) p(assum) | centum triginta | septem). — U 4. r. su slova TR pisana u spoju. Interpunkcije su metnute na koncu 3. i 9. r, a možda još i u 1. r. iza imp., u 2. r. iza C. i Iul. i na koncu 4. r., ali to nije u nijednom slučaju sasvim sigurno.

Miljokaz je podignut u prvoj godini Maximinova vladanja i to još prije 1. siječnja 236., kada je nastupio svoj konzulat, jer se spominje samo kao consul designatus. Jedini je to dosele poznati miljokaz sa ceste uz desnu obalu Drave, koja je zabilježena i u Peutingerovoj tabli (sa udaljenošću od 156 rimskih milja između Optuja i Osijeka), u Antoninovom itineraru (udaljenost 169 r. m.) i Jeruzolimskom itineraru (udaljenost 164 rimskih milja). Udaljenost od 137 rimskih milja od Poetovlja (skoro 203 km.), odgovarala bi po Peutingerovoj tabli položaju postaje Iouallio, ali tu mora da je neka pogreška, jer je odavle do Murse mnogo manja udaljenost (19 r. m. = 281 km.), nego što je faktično od Podgajaca do Osijeka. U tom pogledu bi bolje odgovarale udaljenosti kod Antoninova i Jeruzolinskoga itinerara, gdje je 137. r. milja u

prvom 6 rimskih milja ispred postaje Vereis, a u drugom 2 r. m. ispred iste. Udaljenost Podgajaca od osječkoga Donjega grada u prvom je slučaju 474 km (32 r. m.), a u drugom skoro 415 km (28 r. m.), što približno odgovara, jer udaljenost u ravnoj liniji iznosi skoro 41 km.

CIL III 6465. — I. Kukuljević u Radu jugosl. akad 23 str. 110.

192. Ulomak ploče sa poplism imena nekih osoba rimskoga građanskoga stališa. Iskopana u Belegišu (kotar St. Pazova) na Duvarinama blizu dunavskoga bajera, na mjestu, gdje je valjda bio rimski kaštel. Dar općinskoga poglavarstva u Belegišu.

Vis. 0·31, šir. 0·52, deblj. 0·20. Vapnenjak.

292

Kamen je samo dole desno pravilno otesan i ugladen. Na lijevoj strani otučen je okvir, koji je bio najmanje 0·13 širok, a takav je okvir bio i na donjoj strani gdje je također otučen; povrh toga manjka i lijevi ugao dole.

[Aur(elius) A]ctor	Aur(elius) . . . . .
Aur(elius) Vitalis	Aur(elius) . . . . .
Cl(audius) Marcellinus	Sep(timius) . . . . .
Fl(avius) Cesianus	Iul(ius) . . . . .
5 Aur(elius) Dignus	Aur(elius) . . . . .
Aur(elius) Disala	Aur(elius) . . . . .
Aur(elius) Uxello	Ae(lius) . . . . .
Aur(elius) Severus	Aur(elius) . . . . .

U 1. kolumni su interpunkcije iza svake riječi osim na kraju 3. retka; u 1. retku se nemogu ustanoviti. U 2. kolumni se vide samo u 4. i 5. r.

Čini se, da su na tom ulomku popisana imena vojnika neke legije, koji su nekom prilikom neki zajednički posao izveli i tada svoja imena napisali na kamenoj ploči sa zavjetnim ili devocijnim kakvim napisom. Ne da mi se vjerovati, da bi to bio popis vojnika, koji su se isluživ 20 godina, iz vojničke službe otpuštali, jer bi onda kamen morao biti iz daljega (iz Beograda ili Kostolca) donešen. Među šesnaesticom vojnika ima 1 Iulius, 1 Claudius, 1 Flavius,

r Aelius. II Aurelija i I Septimius. Karakter 23 mm visokih slova upućuje na početak trećega stoljeća

CIL III 13359 (po Fröhlichovom prijepisu, koji je mislio, da kamen potječe iz Novih Banovaca) = 15138⁴ (po mome prijepisu).

293. Građevni napis kupaonice, što ju je neki L. Domitius Gallicanus (?) na svoj (ili državni?) trošak dao obnoviti, kada se je uslijed starosti srušila. Iskopan g. 1872. na pol metra dubljine u Senju, kada su se popravljale gradske ulice.

Vis. 0'465, šir. 0'40, deblj. 0'12 na sredini, a na l. rubu 0'10. Vapnenjak.

293

Ulomak gore i lijevo potpune ploče, sa 0'04–0'05 širokim glatkim okvirom oko udubljena napisova lica.

Balneum vet[ustate con]lapsum p[ecunia publica?] | restit[uit.....] | L(ucius) Do[m]itius .. | Gal[l]icanus Papinianus? | ..... U 4. r. je ime osobe, koja je dala građnju izvoditi, pisano znatno većim slovima, nego što su ostala. Interpuncije su svuda metnute, kamo spadaju, dakle u 1. r. iza balneum, u 2. r. iza lapsum, u 4. r. iza L. Na kraju 2. retka vidi se ostatak slova E, na koncu 4. r slova M, a u 6. r. od okomita poteza nekoga slova. U 2. r. nebi pecunia sua ispunilo prostora, što je

na raspolaganje; u 3. r. ostaje iza restituit još mjesta za 12–13 slova; u 4. r. riječi L. Domitius ne bi također prostora ispunile.

Ljubić je valjda pravo pogodio, kada je čovjeka, što se u senjskom napisu spominje, doveo u vezu sa Lucijem Domicijem Gallikanom Papinijanom, namjesnikom Dalmacije, ovostrane Hispanije i Donje Germanije, kojega navodi samo još jedan napis iz Tarragone u Španiji (CIL II 4115). Ali u drugu je ruku upao u znatnu pogrešku identifikujući toga L. Domicija Gallikana Papinijana sa konzulom g. 127. M. Gavijem Squillom Gallikanom, što se donekle može ispričati time, što onda, kada je Ljubić pisao o upraviteljima Dalmacije, nije još bilo poznato gentilno ime ovoga potonjega. Domitius Gallicanus bio je consul suffectus u poblize nepoznatoj godini. Sudeć po pismu senjskoga napisa, ako je Ljubićeva pomisao opravdana, morao bi taj namjesnik Dalmacije spadati u prvu polovinu trećega stoljeća. O njegovu životu i djelovanju nije ništa drugoga poznato osim onoga, što spominje napis iz Tarraka i ovaj iz Senja.

CIL III 10054 (cf. p. 2328¹⁷⁹). — S. Ljubić u Viestniku I 1879 str. 21. — Dr. K. Patsch Die Lika Col. 100 (sa sl. 43).

294. Ulomak kamena sa građevnim napisom basilike, koju je dao sagraditi car Karakala (?) (211–217). Naden u Novim Banovcima na Dunavu (Burgenae) na »Gradini«. Kupljen od seljaka Gj. Hoegera (kbr. 45) 1894.

Vis. 0'55, šir. 0'40, debljina gore 0'14, a dole 0'26. Vapnenjak.

Kamen je valjda služio kao greda na epistilu zgrade, što se u napisu spominje. Dole je sprijeda profilovana okvirna letvica. Počam od 0·18 visine ostrag je kamen otesan na samo 0·14 debljine, kako bi bilo manje težine na donjim građevnim dijelovima.

[? Imp(erator) Caes(ar) M(arcus) Aure]lius | [Antoninus] Aug(ustus), piu[s] | felix, p(ater) p(atriae) ba[ss]ilicam (sic!) | [Antonin]ian[am] (m?). — U 2. r. su u spoju slova AV i u 3. AM. U 3. r. pisana je riječ basilica pogrešno sa dva S. Interpunkcije su u 2. r. ispred i za Aug. Ispod 3. retka nalazio se prije nastavak ovoga napisa, koji je s nepoznata razloga izbrisan, pa je na njegovo mjesto zapisana samo riječ [Antonin]iana, koja u ovom slučaju nije drugo nego pridjevnik basilike po onomu, koji ju je sagradio. Pod nikoji način ovdje ne može biti naveden vojnički odjel sa antoninijanskim pridjevkom, jer zato nema dovoljno mjesta.

Ono što je prije u pet redaka dole bilo zapisano, ne da se više pročitati, jer se vidi samo nekoliko slova. Tu je možda bilo zapisano, tko je basiliku u carevo ime gradio, koji je vojnički odjel kod toga posla učestvovao, a možda i datum po imenima kousula dotične godine. U negdašnjem 4. retku raspoznaju se slova AEPROCL, ali je posve sigurno samo prvo slovo. 5. redak morao je imati samo par slova na sredini. U 6. r. vide se na desnom kraju jedna okomita hasta, jedan kosi potez (kao da je od X) i V. U 7. r. preostali su na sredini kamena jasni ostanci slova R. 8. redak bio je već blizu današnjega lijevoga kraja završen.

Napis utvrđuje, da je na početku trećega stoljeća u Novim Banovcima sagrađena javna zgrada, opredijeljena za svrhe trgovačkoga prometa a valjda i pravosuda, kojim su svrhama basilike na drugim mjestima obično služile. Postojanje takove zgrade upućuje, da je tamošnje rimsko mjesto moralo biti razmjerno dosta važno.

CIL III 13358. — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku n. s. I str. 174 (sa sl. 135).

295 Ulomak ploče sa građevnim napisom, po kojem je netko poradi sjaja grada (Siscije) dao neku javnu zgradu obnoviti onako, kako je negda bila, a posao se obavio pod nadzorom nekoga Flavija Severa. Iskopan u Sisku prigodom iskapanja društva »Siscije«. Dar istoga društva.

Vis. 0·41, šir. 0·54, deblj. 0·04. Bijel mramor.

Ploča je gore, desno i lijevo nepotpuna; u novije se doba otkrhao komadić na desnom donjem uglu. Stražnja strana kamena je neravna.

294

..... in st]atum pristin[um | pro] urbis splendo[re | rest(i-
tuit) cur]ante Fl(avio) Severo, v(iro) [e]gregio[?]] — Sudeć po obliku
slova napis je pisan u četvrtom stoljeću. Povrh sačuvana dijela napisa ima osta-

295

CIL III 10851. — S. Ljubić u Viestniku II 1880 str. 72 br. 7. — S. Frank-
furter u Arch. epigr. Mitt. IX 1885 str. 252 br. 347.

296. Ulomak na dva komada slomljene ploče sa nekim (valjda gra-
devnim) napisom, po kojem je neki Lucius Mu ....., koji je već sve mun-
cipalne časti obnašao, nešto dao načiniti na mjestu, koje mu je u tu svrhu
dano zaključkom gradskoga zastupstva. Iz Mitrovice. Darovan g. 1883.

296

okomiti potez od slova B. Interpunkcije su u 1. r. iza L, u 3. iza oba D, a u 4. r.
ispred prvoga i iza oba D.

S. Ljubić u Viestniku VII 1885 str. 16 br. 44

297. Dijelovi građevnih napisa raznih javnim svrhama opredijeljenih
građevina, od kojih su neke podignute od nekih članova obitelji Titia. Izvađeni
g. 1868. i 1903. u Sisku iz t. zv. rimske pivnice, gdje su služili kao građevni
materijal. Darovali Josip Jilk, providnik zagrebačkoga kaptola u Sisku g. 1869.
(C—H) i poglavarstvo grada Siska g. 1906. (A i B).

Visina svih čitavih ulomaka, koji su načinjeni od jednakoga vapnenjaka,
varijira između 0'51 i 0'535, tako da su oni prema tomu mogli služiti kao epi-

naka od 4 slova, od kojih je treće bilo S.
— Interpunkcije su metnute iza svake riječi.
Na početku 2. i na kraju 3. retka vide se
ostanci slova V, a na koncu 2. r. slova O.

Ljubić je htio Flavija Severa ovoga
sisačkoga napisa identifikovati sa kasnijim
carem istoga imena (305—307) i smatrao je
ovaj napis za dokaz, da je on negda bio
procurator Gornje Pannonije. Potonje je
sigurno neispravno, a ni identifikovanje ne
može se smatrati dokazanim.

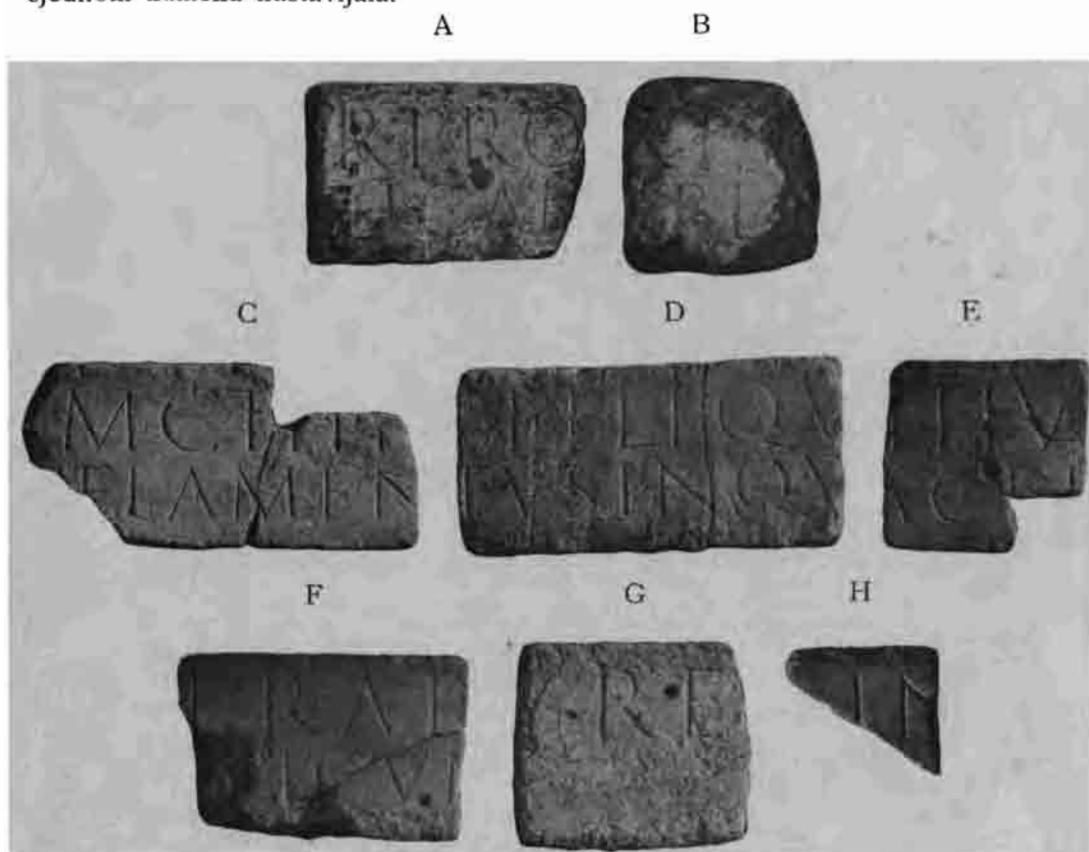
Vis 0'47, šir. 0'52, deblj. 0'095.
Bijel mramor sa plavkastim prugama.

Kamen je svuda naokolo nepot-
pun; stražnja mu je strana neravna.

..... L(ucius) Mu ..
..... | [? omnibus] honori-
[bus functus?] | d(edit) d(edicavit)
| [l(oco)] d(ato) d(ecreto) [d(ecu-
rionum)]. — Krasna slova od prilike
iz početka drugoga stoljeća u 2. i 3.
r. su 0'05 visoka, a u zadnjem 0'083.
Na koncu 1. r. preostao je trag okomita
poteza, možda od L ili R. Na koncu
2. r. kao da je iza slova I, kod kojega
je površina kamena nešto oštećena,

stilne grede na pročelju i začelju jedne te iste zgrade, tim više što su i slova na pojedinim komadima istih dimenzija, naime u 1. r. 0·175, a u 2. r. 0·15. Ali tomu se protivi sadržaj ovih ulomaka, koji dosta jasno upućuju na to, da se tu ima posla sa više zgrada i više graditelja.

A. Vis. 0·53, dulj. 0·80, dublj. 0·60. Građevni komad sa rubovima na obje strane. Manjka desni donji ugao; mjestimice je kamen otučen na donjoj strani. Ostrag nije bio pravilno otesan, kao što nisu bili ni drugi. Gore je na lijevom rubu četverouglasta 0·075 d. i 0·04 duboka izdubina, koja se je na susjednom kamenu nastavljala.

297

Obzirom na to, što se na dva druga ulomka naročito spominju kao graditelji neki Titii, te što je na bazi kipa cara Hadrijana, nađenoj u istoj rimskoj pivnici, zabilježen kao dedikant neki L. Titius Proculus, mislim, da se smije bar upozoriti na mogućnost slijedećega čitanja:

(? L(ucius) Titius . . . f(ilius) Qui]r(ina) Pro[culus . . . . . |
 . . . . . ? basi]licam [. . . . . ? sua pecunia fecit . . . . .
 U 1. r. interpunkcija iza slova R.

B. Vis. 0·535, dulj. 0·54, dublj. 0·525. Ulomak građevnoga komada sa rubom samo na lijevoj strani. Na desnoj strani, a mjestimice i na lijevoj kamen

je jako okrhan. Gore lijevo je 0'19 duboka, 0'15 duga i 0'05 široka izdubina za neku sponu.

U 1. r. .... ri s, u 2. r. [resp]ubli[ca] u odgovarajućem padežu. Interpunkcija u 1. r. iza I.

C. Vis. 0'515, dulj. 1'14, dublj. 0'30. Komad slomljen na dvoje, sa rubom na d. strani; lijevo i desno gore znatno okrhan.

..... am C(aius) Titi[us] .....
 ..... flamen .....

Interpunkcije u 1. r. iza M i C. U 1. retku ispred slova M ima ostatak slova, koje sam čitao kao A, ali možda je od slova R.

D. Vis. 0'53, dulj. 1'09, dublj. 0'205. Komad slomljen na dvoje, sa rubom na obje strane. Lijevo na gornjoj strani užljebina i izdubina za sponu, koja je tamo negda bila.

..... C(ai) fili(i) Qu[ir(ina)] .....
 ..... tus in qu .....

Interpunkcije u 1. retku iza C i drugoga I, u 2. r. iza S, dočim je iza N (sada barem) nema.

E. Vis. 0'51, dulj. 0'55, dublj. 0'39. Komad slomljen na troje, sa rubom desno i lijevo. Gore ostrag novijim cementom zamazana izdubina 0'09 duga, 0'08 šir., 0'04 duboka.

..... T]itiu[s] .... f(ilius) Quir(ina) .....
 ..... ? m]acel[lum] .....

F. Vis. 0'53, dulj. 0'80, dubljina većega gornjega ulomka 0'215, donjega 0'32. Komad slomljen na dvoje, sa rubom na obje strane; na lijevom uglu i dole okrhan.

..... frat[res] .....
 ..... por]ticum .....

U 2. retku od slova T još se raspoznaje kraj vodoravnoga poteza.

G. Vis. 0'515, duljina 0'58, dubljina gore 0'195, u sredini 0'21. Ulomak sa rubom na l. strani ima samo u 1. r. slova ..... yre .....

H. Vis. 0'35, dulj. 0'405, dublj. 0'285. Ulomak sa rubom gore i na desnoj strani ima samo slova ..... in .....

CIL III 10856 (= Eph ep. II. p. 416 n. 846. Cf. CIL III 6476). — S Ljubić Inscr. p. 7 n. 15 (Sr. Jos. Jilk u Viestniku nar. muz. 1870. str. 164).

298) Komad sa epistila neke zgrade, koju je podigao sin nekoga Gaja. Izvaden g. 1868. u Sisku iz temelja t. zv. »rimske pivnice«. Darovao Jos. Jilk, providnik zagrebačkoga kaptola u Sisku 1869.

Dulj. 0'89, sadanja visina 0'355, dublj. 0'23. Vapnenjak.

Komad je slomljen na troje, na donjoj strani nepotpun i na l. donjem uglu okrhan. Na gornjoj strani (osobito na lijevom uglu) bio je pokrit nekim cementom, i to dijelomice (kako se čini) još prije, nego što je sadanji napis urezan bio. Valjda je kamen bio oštećen ili manjkav, pa se je cementom nadopunio i napis onda urezao. Na gornjoj strani kamena blizu krajeva nalazi se po jedna manja (0'045—0'05 duboka) izdubina za pričvršćenje gornjih građevnih dijelova.

Po svojoj veličini razlikuju se slova ovoga građevnoga komada od ostalih, što potječu iz »rimske pivnice«. U I. r. im je visina 0,142; slova 2. retka nisu u potpunoj visini sačuvana, ali će ista biti 0,102, koliko iznosi promjer posvema okrugloga slova O. U I. r. prva dva slova se izgubiše (a mogla su samo biti . . . . . us — dočetak gentilnoga imena), a onda slijedi . . . . C(aii) f(i)lius) Quir(ina) . . . . ; u 2. je retku . . . . . nsiorum et . . . . . Tribus Quirina i s drugih je spomenika poznata kao tribus grada Siscije.

298

CIL III 10856 d (= Eph. ep. II p. 416 n. 846 d). — S. Ljubić Inscr. p. 7 n. 15.

299 Ulomci ploča od šest raznih spomenika, pisanih veoma velikim lijepim slovima. Valjda iz zapadnoga dijela Donje Italije. Negda u Nugentovoj zbirci na Trsatu.

A. Visina 0,275, širina 0,255, debljina 0,027. Bijel mramor sa plavkastim mrljama.

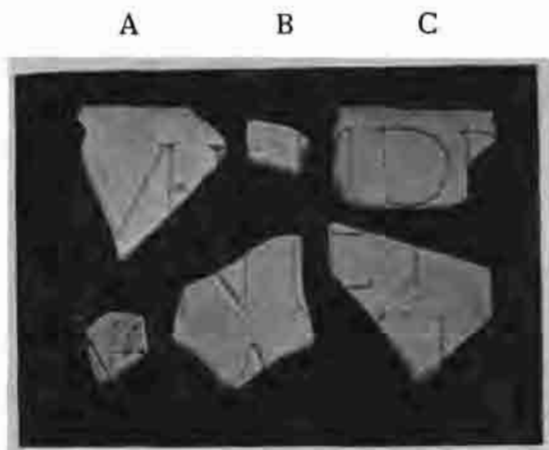
Ulomak ploče sa starim rubom na gornjoj strani. Sačuvani su dijelovi 0,195 visokoga slova M a iza njega gornji dio okomita poteza, valjda od slova |.

B. Vis. 0,09, šir. 0,11 deblj. 0,03. Bijel mramor sa plavkastim mrljama.

Na naokolo oblomljenu ulomku ploče sačuvala se interpunkcija u obliku listića između okomitih poteza dvaju slova.

C. Vis. 0,295, širina 0,185, deblj. 0,029. Bijel mramor sa plavkastim mrljama.

Ulomak ploče sa nešto staroga ruba na desnoj strani gore. Sačuvala se tri slova NDR. Nastavak napisa morao se je nalaziti na drugoj ploči, koja se uz ovu prisastavljala. Visina slova D 0,143

D

E

F

299

D. Vis. 0,105, šir. 0,10, deblj. 0,03. Bijel mramor.

Na naokolo oblomljenu i poprijeko prelomljenu ulomku ploče nalaze se ostanci slova NO ili ON. Visina slova 0,088.

E. Vis. 0,255, šir. 0,225, deblj. 0,021. Bijel mramor sa plavkastim mrljama.

Na naokolo oblomljenu ulomku ploče nalaze se u dva retka ostanci slova NT i DA. Vis. slova T 0,135.

F. Vis. 0,25, šir. 0,27, deblj. 0,038. Bijel mramor sa plavkastim mrljama.

Ulomak ploče sa starim rubom na desnoj strani. Sačuvaše se u dva retka ostanci slova $\overline{\text{ET}}$ i $\overline{\text{EL}}$. Slova 1. retka biti će od prilike 0'19 visoka, a ona u 2. r. oko 0'13. U 1. r. može drugo slovo biti T, I, P ili F; u 2. r. je prvo slovo E ili F, a drugo L ili I.

3. Nadgrobni spomenici

300. Epistilna greda sa arhitektonski udešena nadgrobna spomenika, što ga je dao načiniti Quintus Augustus Varus, nauarchus praetorijskoga brodovlja misenskoga, za sebe, svoju nesravnjivu suprugu Juliju Hilaru, koja je imala samo jednoga muža (živila 34 g., 11 mj. i 9 d.) i svoje sinove Quinta Augustija Vara (živio 14 g. 25 d.) i Quinta Augustija Julijana (živio 9 g., 11 m. i 27 d.). Iskopano u Misenu. Negda u Nugentovoj zbirki na Trsatu.

Dulj. 2'60 (ostrag 2'66), vis. 0'23 dublj. 0'46. Bijel mramor sa tamnijim mrljama.

Greda je napred tako zadjelana, da malim nastavcima desno i lijevo može zahvaćati u odgovarajuće manje izdubine kamene kakove građe ili zida. Veći takov nastavak nalazi se desno ostrag, a bio je takov možda i na lijevoj strani. Ostrag je greda cijelom duljinom dole tako odjelana, da zgodno može

300

da sjedne na odgovarajući podgradak; sprijeda držala su ju negda na oba kraja dva stupa. Čini se, da su to bila ona dva špiralno kanelovana stupa, kojima pripadaju odgovarajuća dva korintska kapitela, što su sa Nugentovom zbirkom također u muzej došla. Na gornjoj strani kamena ima raznih izdubina, koje će biti iz raznih vremena, neke možda i iz XIX. vijeka. Ponajprije ostrag su dvije 0'115 duge, 0'015 široke izdubine bliže obijuh krajeva grede, gdje je mogla biti učvršćena pozadina zabatišta. Lijevo su tri, a desno dvije okrugle izdubine (0'01—0'015 duboke), a inače ima sprijeda još devet, a ostrag dvije duguljaste izdubine, kod kojih je kamen dijelom znatno iskrhan. Uz prednji rub nalazi se pet olovom zaljevenih (valjda novih) čavala (jedan manjka), a po jedan je na užim stranama (lijevi manjka).

Q(uinto) Augustio | Varo, fil(io), | vixit ann(is) (quatuordecim), | dieb(us) (viginti quinque).

Q(uinto) Augustio | Iuliano, fil(io), | vixit ann(is) (novem), | mens(ibus) (undecim), dieb(us) (viginti septem).

Iuliae Hilarae, | unovirae, | incomparibili co(n)iugi, | vixit ann(is) (triginta quatuor), | mensib(us) (undecim), dieb(us) n(ovem).

Q(uinto) Augustio | Varo, | nauarcho | class(is) praet(oriae) Misens(is).

Trouglaste točke metnute su iza svake riječi, samo ne na krajevima redaka. Ispuštena je točka u 1. r. četvrtoga napisa iza prvoga slova Q, gdje bi trebala da bude. — Kao nauarchus bio je Q. Augustus Varus zapovjednikom ratnoga broda.

CIL X 3351 (= IRN 7294) — R. Garucci *Classis praetoriae Misensis Piae Vindicis Gordianae Philippianae monumenta quae exstant*. Neapoli 1852 p. 34 n. 26. — M. Sabljak kod Neugebauer-a *Die Südslaven* str. 248 br. 9.

301. Nadgrobna ploča, što ju je dao načiniti Calus Vettius Gratus, arhitekt praetorijskoga brodovlja misenskoga, za sebe, svoju suprugu Meviju Quintu i njezinu mater Sallustiju Secundu, te za svoje otpuštene i otpuštene i njihove potomke. Valjda iz Misena u Donjoj Italiji. Negda u Nugentovoj zbirci na Trsatu.

Vis. 0'40, šir. 0'55, deblj. 0'03. Bijel mramor.

301

302

Ploča slomljena na četiri komada; dole manjka malen komadić, na kojem se nalazila jedna točka.

C(aio) Vettio C(aii) f(ilio) Claud(ia) | Grato, archit(ecto) class(is) | pr(aetoriae) Mis(enensis) sibi et Meviae | Quintae, coniug(i) suae | et Sallustiae Secundae, | matri eius et libertis, libertabus, posterisque eorum, meis. H(oc) m(onumentum) s(ive) s(epultura) h(eredem) n(on) s(equetur). — Slova trećega stoljeća posl. Kr. U 1. r. na kraju je jedno manje slovo, a u 2. i 4. po dva. U 1., 2. i 8. retku su interpunkcije načinjene od dvije koso položene crtice (>), iza svake riječi (na koncu 1. i 2. r. <); inače ih ima samo iza prve dvije riječi 3. r. i iza druge riječi 7. r. Izgleda, kao da su 5.—7. r. kasnije od druge ruke dopisani.

Vojnički architectus je podčasnik, koji se par puta navodi u raznim četama rimskoga carskoga doba. Kod pomorske sile rimske ovo je jedini takov podčasnik, što se spominje.

CIL X 3292 (= IRN 7293). — G. Henzen(-Orelli) *Inscr. lat. sel. ampl. coll. III* p. 383, 6888. — M. Sabljak kod Neugebauer-a *Die Südslaven* str. 247 br. 3 (i još jednom lijevi donji ugao pod br. 7). — G. Wilmanns *Exempla inscr. lat.* I p. 527, 1662. — H. Dessau *Inscr. lat. sel. I* p. 562, 2872.

302. **Ulomak nadgrobne ploče nekoga Lucija Aurellja.** Valjda iz zapadna dijela Donje Italije. Negda u Nugentovoj zbirki na Trsatu.

Vis. 0'27, šir. 0'185, deblj. 0'022. Bijel mramor sa tamnim prugama.

Na ploči, na kojoj se je lijevo i dole sačuvao stari rub, preostade od napisa: . . . . . | L(ucius) Aure[lius] . . . . . | ann(or)um . . . . . Visina slova 0'035. Između 1. i 2. r. je razmak, u koji bi stala daljnja dva retka.

303. **Ulomak nadgrobne ploče za neku nepoznatu osobu.** Iz Risna u Južnoj Dalmaciji doneo M. Sabljar.

Vis. 0'087, šir. 0'054, deblj. 0'014. Bijel krupnozrn mramor.

303

Ulomak, koji je i ostrag ugladen, naokolo je oblomljen i to gore i lijevo valjda onda, kada se spomenik iskopavao.

U 1. r. ima ostataka jednoga okomitoga i jednoga kosoga poteza, za koje bi se moglo pomišljati, da spadaju na slovo N. U 2. r. je konac ženskoga gentilnoga imena . . . sia i iza njega točka. U 3. retku zapisano je . . . ri, iza čega je točka, pa okomit potez valjda od slovo P. Moglo bi se pomišljati na [? mat]ri p[ri]entissima[e] ili štogod sličnoga.

S. Ljubić Inscr. p. 25 n. 58 (uz oznaku, da se ne zna odakle je, ali na kamenu ostrag stoji Sabljarovom rukom zapisani izbljedeli napis: Ris an).

304. **Nadgrobna stela devetgodišnjega Victora, što ju tome svome ljubimcu podigoše Valeria Severina i Messor, rob nekoga Firmijona.** Iskopan u Omišu u Dalmaciji. Negda u zidu kuće Fr. Lanze u Spljetu.

Visina 0'55, širina 0'45, deblj. 0'07.

Vapnenjak.

304

Oblongna ploča, s koje je dole ot-klesan nastavak za uticanje u podnožje. Povrh zaokvirena napisova lica nalazi se zabat, ispunjen rozetom i sa dvije grančice; dvije veće grančice nalaze se u gornjim uglovima kamena povrh zabatova krova

D(iis) M(anibus). | Victor, qui | vixit an(n)os (novem). | Valeria Seve-ri-na et Messor Firmionis delicato in(feli)cissimo. — Slovo A pisano je bez prječke (^); u 3. retku pisana je riječ an(n)os sa jednim N. U prelazu iz 6. u 7. redak ispuštena su četiri slova u riječi in(feli)-cissimo.

Delicatus se zove rob, koji je gospodaru najmiliji. Čini se, da je dječak Victor imao dva gospodara: slobodnu ženu Valeriju Severinu i Messora, koji je bio rob nekoga Firmiona.

CIL III 1905 (cf. p. 1499). — Joh. Jos. Paulovich-Lucich Romanarum anti-quitatum analecta. Jaderae 1813 p. 20. — Fr. Lanza Antiche lapidi Salonitane inedite. Spalato 1848 p. 116 n. LXXXIV. (Ed II. Zrae 1850). — S. Ljubić Inscr. p. 20 n. 41.

305. Nadgrobna stela trogodišnje Anenije Fuscine, što joj je podiže njezina mati. Valjda iz Solina u Dalmaciji; negda u zbirki V. Solitra u Spljetu.

Vis. 0'47, šir. 0'31, deblj. 0'06. Vapnenjak.

Oblongna ploča sa okvirom oko napisu; na gornjem rubu hvoja sa lišćem i cvijećem. Dole se odbio nastavak za uticanje u podnožje, a pri tom se otkrhao i komad okvira.

D(iis) M(anibus). | Aneniae | Fuscinae, | quae vixit anno s pl(us) m(inus) (tres) | mater carissim(a)e | posuit. — Počam od 3. retka metnute su točke iza svake riječi, ali nisu svuda jednako dobro sačuvane. Slova 1. r. nalaze se gore l. i d. na okviru.

CIL III 2170 (cf. p. 1509). — M. Sabljar kod Neugebauer-a Die Südslaven str. 139 br. 4. — S. Ljubić Inscr. p. 16 n. 33.

306. Nadgrobna stela, što ju je neka Antonija Fingis podigla svome patronu Antoniju Filokalu i svojoj sestri Antoniji Glyceri. Iz Solina.

Vis. 0'42, šir. 0'24, deblj. 0'08. Bijel mramor.

Oblongna ploča sa nastavkom za uticanje u neko podnožje; gore i na desnom rubu okrhana. Oko napisova polja je okvir, a gore zabat, urešen velikom četverolistom rozetom i sa dvije grančice; druge dvije grančice su l. i d. na zabatovu krovu.

D(iis) M(anibus). | Antonio | Filocalo, | patrono et Antoni(a)e Glyce(r)a(e), sorori Antonia Fingis | b(ene) m(erentibus). — U recima su gore i dole izvučeni potezi. U spoju su pisana slova tro i et u 4., ie u 5. i ro u 6. retku. U 4. i 5. retku zadnje je slovo (radi prostora) znatno manje od ostalih.

Valjda istu Antoniju Fingis (mjesto Fingis) spominje i solinski napis CIL III 8877 (= 3173). Njezina se kći tamo zove Antonia Clucera (= Glycera) kao ovdje njena sestra. Cognomina navedenih osoba upućuju na grčko porijetlo.

CIL III 8876 (= Eph. ep. II p. 341 n. 532). — S. Ljubić Inscr. p. 16 n. 32.

307. Nadgrobni spomenik Asidonija Agatopa i njegove supruge Aurelije Luxurije, koji su ga sebi za života načinili na mjestu, ustupljenu od nekoga Julija Clementijana. Iz Solina; negda u zbirki V. Solitra u Spljetu.

Vis. 0'765, šir. 0'33, dublj. 0'285. Bijel mramor.

305

306

Nadgrobni spomenik u obliku žrtvenika sa profilima gore i dole. Otučeni gornji prednji uglovi i mjestimice napisovo lice; na lijevoj užoj strani lijevi rub sa većim dijelom muške figure; na desnoj užoj strani Hermesovo lice i dijelovi kerykeja. U donjim profilima lijeve i desne uže strane ima po jedna četvero-uglasta izdubina, koje su služile za učvršćenje kamena, a i dole se je sačuvao u tu svrhu upotrijebljen olovom zaljeven čavao.

Na gornjoj strani kamena nalazi se čunjasta, lišćem urešena baza nekoga kipa, sa luknjom, u kojoj se još sačuvalo olovo. Taj je kip stojao valjda u aedikuli, koju su držala dva stupa, što su negda bili učvršćeni u prednjim uglovima kamena. Na desnoj strani se je sačuvao željezni olovom zaljeveni čavao, što je u tu svrhu rabio.

307

Na profilu sprijeda ima malen plastički, lišćem urešen zabat, a na 0'37 vis. i 0'27 šir. srednjem dijelu kamena zapisan je napis:

Asidonius | Agatopus | et Aur(elia) Luxuria, | qui in se bene | laboraverunt, | [qu]ae vixit ann[is] (viginti duobus) | vivi sibi | fecerunt l(oco) c(oncesso) | a Iul(io) Clementiano. — Interpunkcije se sada još vide: u 3. r. iza prve dvije riječi, u 4. r. (valjda) iza prve tri riječi, u 8. r. iza slova L i C. Poradi nedostatna prostora mnoga su slova pisana u spoju: u 3. retku et, Au i xu, u 4. retku ne, u 5. retku av, av ru i nt. Redak 6. i početak 7. naknadno su se eradirali, pa se je mjesto predašnjih riječi zapisalo, da je Luxuria živila 22 g., t. j. da je umrla. Nepromijenjene ostadoše slijedeće

riječi vivi sibi fecerunt, koje s tom činjenicom stoje u protimbi. Donji dio spomenika dosta se oštetio i izlizao, tako da je tamo napis teško čitljiv.

Na 0·26 širokom srednjem dijelu lijeve uže strane gore je napis Asidonius, | ceriolarus, a ispod njega reljefni nacrt, koji prikazuje obrtničko poslovanje Asidonijevo i Aurelijino. On je čovjek kratko ošišane kose i obrijanih brkova i brade, kako se čini, u srednjim godinama. Odjeven je nepasanim kratkim odijelom, koje mu siže do koljena, i obuven cipelama. Okrenut na d. kao da miješa (ili kao da će da grabi?) drvenom kijačom (ili žlicom?), što ju u d. ruci drži, nešto što se je valjda kuhalo u visoku kotlu valjkasta oblika, koji po svojem obliku sjeća na kalathos. S desne je strane pristupila mlada žena, odjevena u dug chiton sa prostranim rukavima. Oštećeno lice je okrenula spram gledaoca. U podignutoj d. ruci drži malu zdjelicu, a u spuštеноj lijevoj žlicu za grabljenje tekućine.

Naziv ceriolarus odaje, kakov je bio zanat Asidonijev, pa se prema tomu može i zaključivati o tome, kakovim se poslom prikazane osobe bave. U tome zanatu glavnu je ulogu igrao vosak (cera), a glavni proizvod, što se od njega pravi, bile su i jesu voštane svijeće. U onom kotlu, što se vidi na solinskom reljefu, kuha se prema tome vosak, a obzirom na svrhu, u koju se to čini, mogu postojati dvije mogućnosti. Ili se vosak ima uz porabu vode da iskuha iz pčelinjih satina, kojom se prigodom rastopljen čisti vosak skupi na površini vode, odakle se može žlicama odgrabiti. Ili se čisti vosak u kotlu rastopi, da ga se može upotrijebiti za proizvođenje svijeća ili drugih proizvoda. Meni se čini, da je ovdje prikazano iskuhavanje voska. Muškarac miješa i gnječi kijačom vosak iz saća, a žena žlicom grabi čisti vosak sa površine vode i sabire ga u manju posudu, što ju drži u d. ruci.

Na desnoj užoj strani: Napred okrenut, desnom nogom pristajući Hermes, odjeven na d ramenu prikopčanom chlamydom, sa krilatim petazom na glavi i kerykejem u lijevoj ruci, koji je prislonio na rame. Kraj njega lijevo je pijetao, koji se osvrće na boga. Što je dugoljasti predmet, što ga bog drži u spuštеноj desnoj ruci, ne znam, ali je sigurno, da to nije kesa, njegov obični atribut.

CIL III 2112—2113 (cf. n. 8591; na kamenu barem sada nigdje nema traga slovima D(iis) M(anibus)). — M. Sabljak kod Neugebaura Die Südslaven str. 139 br. 7 i 8. — S. Ljubić Inscr. p. 13 n. 26 — H. Dessau Inscr. lat. sel. II p. 937 n. 8460. — O škulpturama R. v. Schneider u Arch. epigr. Mitt. IX. 1885 str. 49—50.

308. Prednja strana sa kamene škrinje za pepeo 30-godišnjega Campana, što ju za slatkoga brata dade načiniti neki Aurelius Valentinus. Valjda iz Solina; negda u zbirki V. Solitra u Spljetu.

Vis. 0·32, šir. 0·55, deblj. 0·10. Vapnenjak.

Oblongna ploča sa okvirom oko napisova lica; mjestimice na rubu otučena. Škrinja je imala 0·42 široku i 0·215 duboku izdubinu.

D(iis) [M(anibus)]. Campano def(uncto) ann(orur) | (triginta) Aurel(ius) Val(e)ntinus fratri du(l)cis(simo) pos(uit). — Slova D [m] sul. i d. na okviru spram l. r. U spoju su pisana slova an u Campano i ann. u l. retku, Au i n t u 2. U 2. retku je ispušteno slovo E u Valentinus, a u

3. r. nije izvučen vodoravni potez slova L. Interpunkcija ima: u 1. r. iza Campano i iza svake riječi 2., 3. i 4. r. (i na koncu 4 retka).

CIL III 2265 (cf. p. 1509). — M. Sabljar kod Neugebaura Die Südslaven str. 139 br. 3. — S. Ljubić Inscr. p. 17 n. 36.

308

309

309. Nadgrobna stela, što ju je podigao neki Aurelius Paes svome sinu Vindemiju. Valjda iz Solina; negda u zbirki V. Solitra u Spljetu.

Vis. 0'415, šir. 0'27, deblj. 0'10. Vapnenjak.

Oblongna, dole nepotpuna ploča sa širokim okvirom, koji je na sve tri strane, gdje se je sačuvao stari rub kamena, jako otučen. Na lijevoj strani manjka uslijed toga u svakom retku prvo slovo.

[A]ur(elius) Paes | [V]indemio, | [f]ilio p[ri]entis[s]imo, d[e]f(uncto) ann(or)um | . X . . . U 1. i 2. r. zadnje je slovo napisano na okvirnoj letvi. Slova in u 2. r. pisana su u spoju. Točke su mjestimice metnute iza slovaka, a ima ih u 1. retku iza r, u 2. iza in, u 3. iza fi i o, u 4. r. na kraju, u 5. iza i i o, u 6. iza f. Očev cognomen Paes je grčki (Παῖς); sin se zove Vindemius.

CIL III 2223 (cf. p. 1509). — S. Ljubić Inscr. p. 21 n. 46.

310

310. Nadgrobna ploča, što ju je na uspomenu svoje šesdesetgodišnje žene Aurellje Paraskeve podigao neki Aurellus Isidorus. Iz Solina.

Vis. 0'52, šir. 0'34, deblj. 0'023. Bijel mramor sa modrim prugama.

Za spomenik upotrijebio se ulomak okrugle ploče, koja je prije valjda služila kao ploča na stolu. je još sačuvan obli narezuckani rub sa nekim većim (otučenim) nastavkom. I na naličju ploče ima ostanaka reljefnoga kolobara. Na gornjoj

strani spomenika nalazi se okvirna letvica sa surovo urezanim kosim potezima, a druga neurešena označena je na l. strani.

Aur(elia) Parasc[eu]e | hic et pos(it)ta, [vix(it)] | ann(os) (sexaginta), qui[us] | memoriam fa[br(ica)vit?] | vivus marit[us] | eius Aur(elius) Isidoru[s], | qu(i) et Edasterius. — U recima su gore i dole izvučeni potezi. Od slova, koja su veoma surovo urezana, piše se V kao Y, Q kao ^o. U 4. r. je treće M naknadno sasma maleno zapisano Interpunkcije su metnute u 1. i 4. r. iza prve riječi, u 3. iza prve riječi i broja, u 6. i 7. retku iza druge riječi. Na kraju napisa urezan je veći listić. — Parascue i njezin muž Isidorus imaju grčka cognomina, na što se u Solinu u nižim slojevima često nailazi. Ti su Grci samo dijelomice potjecali iz grčkih naselbina na dalmatinskim otocima i susjednim obalama.

CIL. III 8935 (cf. Eph. ep. II p. 341 n. 534). — S. Ljubić Inscr. p. 23 n. 49.

311. Nadgrobna stela neke Aurelije Saturnine, što joj ju podliže njezin suprug. Iskopana g. 1866. u Solinu na oranici Ivana Draškovića

Vis. 0'535, šir. 0'41, deblj. 0'08. Vapnenjak.

Oblongna ploča sa nepotpunim nastavkom za uticanje u podnožje. Napis i položena lovorova grančica povrh njega nalaze se u okvirima. Čini se, da je na kamenu, kojemu je stražnja strana neravna, bio prije drugi napis, koji se je eradirao.

D(iis) M(anibus). | Aureliae Saturninae, | coniugi incomparrabili, quae | vixit annis XXIIII VIVI [Λ | NESVVRIVSEoS | VIT.

Čini se, da klesar, koji je ovaj napis urezavao, nije bio posve upućen u tajne alfabeta, kada je riječi 8. i 9. retka tako pobrkao, da im se smisao ne da odgonetati. Slova 1. r. DM zapisana su l. i d. do lovorove grančice. Slovo A se piše bez prječke, jedanput na kraju 3. retka sa prječkom, a na kraju 8. r. Λ. Slovo E u

311

2. se retku jedanput piše II. Na kraju 3. retka zapisano je slovo E na okvirnoj letvi. U 5. r. ima slovo P dole pogrješan potez kao da je pl u spoju. U 6. r. ostao je prazan prostor tamo, gdje bi imalo biti V, ali zato je u slovu Q kos potez. Kod slova N je gdje koji put prednji ili stražnji uspravni potez od ostalih dosta udaljen, dok je obično slovo N pravilno pisano. Na koncu 9. r. pogrješno je zapisano E mjesto P u posuit. U 7.—10. r. čitao je Ljubić: annis XXVII Q(uintus) Iul(ius) Vila|nesis m(a)ri(t)us posuit. I Mommsen je mislio, da predzadnja riječ ima biti maritus. Ako se smije pretpostaviti, da je klesar (kao što je to u 6. retku iza Q učinio sa onim V) u 8. r. na neispisanu prostoru iza

prvoga V zaboravio urezati AI, onda bi se možda smjelo čitati: (?) XXVII' su[a e] vica(n)ae S(extus) Aurius (p)osuit.

CIL III 2237a (cf. 8612). — S. Ljubić Inscr. p. 12 n. 25.

312. Nadgrobni spomenik, što ga je neki Aurellus Ursinus načinio svojoj kćerklci Aur(el)iji Ursi, koja je živila dvije godine i pet dana. Valjda iz Solina; negda u zbirki V. Solitra u Spljetu.

312

Vis. 0·435, šir. i deblj. 0·335. Vapnenjak. Spomenik u obliku ležećeg valjka, sa nastavcima na prednjoj strani gore i dole. Gore je u izdupku loše izvedeno napred okrenuto pokojnično poprsje, koje je na čelu otučeno i u licu oštećeno. Donji se je nastavak valjda umetao u izdubinu nekoga podnožja. Ostrag se nalazi veća izdubina.

D(iis) M(anibus) | Aur(el)iae Ursae. | qu(a)e vixit an(n)is | duobus, diebus | (quinque). Aurelius Ursinus, pater dolens (tit)ulum (f)ecit. — U tekstu napisa ima na više mjesta pogrješaka (u 2. r. je pogrješno pisano Auriae, u 3. retku que i anis, u 7. r. iti mjesto tit i ee mjesto fe). Slovo A pisano je bez prječke; u 7. r. je um-

pisano u spoju. Interpunkcije su sigurne samo u 2. r. iza prve riječi i u 5. r. iza brojke V.

CIL III 2241 (cf. p. 1509). — M. Sabljar kod Neugebaura Die Südslaven str. 139 br. 1. — S. Ljubić Inscr. p. 17 n. 34.

313. Gornji ulomak nadgrobne stele neke Crescentije Hilare. Valjda iz Solina; negda u zbirki V. Solitra u Spljetu.

313

Vis. 0·21, širina 0·25, deblj. 0·07. Vapnenjak.

Ulomak oblongne ploče sa profilovanim okvirom oko napisa i uvijajućom se biljevnom hvojom na gornjem kraju.

D(iis) M(anibus). | Crescen[tia]e Hil[ar]ae . . . U 1. r. trouglaste točke ispred prvoga i iza obadva slova.

CIL III 2300 (cf. p. 1509). — M. Sabljar kod Neugebaura Die Südslaven str. 139 br. 2. — S. Ljubić Inscr. p. 23 n. 50.

314. Donji dio nadgrobne stele, što ju je neki Falcidius Victor podigao sinu, koji je živio 3 godine, 10 mjeseci i 7 dana. Valjda iz Solina; negda u zbirki V. Solitra u Spljetu.

Vis 0·33, šir. 0·315, deblj. 0·04. Bijel mramor.

Ulomak oblongne ploče sa (odbijenim) nastavkom za uticanje u podnožje i dvostrukim okvirom oko napisova lica. Gornji dio i komad na lijevoj strani manjkaju.

. . . . ? Fal[c]idius | Victor | infelic[is]-
(s)imo filio; v(ixit) a(nnos) (tres), | m(enses)
(decem), d(ies) (septem). — A se piše bez prječke,
F kao okomit potez sa točkom desno gore do njega,
R izgleda kao ligatura od tr. Interpunkcija ima u
1. r. iza D, u 2. na koncu, u 4 iza O, u 5 iza L,
O, V, Δ i III, u 6 retku na početku i iza svake
kratice i broja

CIL III 2601 (cf. p. 1510). — S. Ljubić Inscr. p. 23 n. 52.

315. Nadgrobna stela 35-godišnjega Quarta Juentija, Titova sina, missicija jedanaeste legije.
Valjda iz Solina; negda u zbirki V. Solitra u Spljetu.

Visina 0'50, širina 0'415, debljina 0'09. Vapnenjak.

Oblongna gore i dole nepotpuna ploča; mjestimice na bridovima otučena.

Quartus Iuentius, T(iti) filius), | missicius leg(ionis) (undeci-
mae), | ann(or)um (triginta). | H(ic) s(it)us e(st). — U 1. retku pisana su
slova ti u spoju. Interpunkcija ima u 1. retku iza
sve tri prve riječi, u 2. i 3. iza prve i druge, a u
4. iza slova H.

Upada u oči, da pokojnik ne rabi cogno-
mena i da II. legija nema pridjevka. Oboje bi
upućivalo, da se spomenik datira veoma rano
naime prije g. 42., kada je legija dobila počasni
pridjevak Claudia pia fidelis. U Dalmaciji je
legija, kojoj je logor bio Burnum na rijeci Krki,
ostala do g. 70. Pokojnik, koji prema svojim go-
dinama nije još mogao islužiti, nazivlje se missi-
cius. Prije se je mislilo, da su to vojnici, koji su
se poradi bolesti ili inih razloga prije vremena iz
vojne službe otpustili. Da je ovo mnijenje neis-
pravno, dokazuje jedan napis iz Adam-Klissija u
Dobruči (CIL III 14214), gdje se među većim brojem vojnika, koji su u jednoj
bitki u Trajanovu ratu protiv Dačana poginuli, spomi-
nju i neki missici. Prema tomu su oni i bili u službi
i učestvovali u bojevima, ali kako se u popisu svoga
odjela navode na kraju, biti će da su izvan svoga
odjela službovali u posebnoj nekoj službi.

CIL III 2077 (cf. p. 1509). — S. Ljubić Inscr. p. 9 n. 18.

316. Nadgrobna stela, što ju je neka Julija Fellcija podigla nekome Juliju Libertu, koji je živio 5 godina, 7 mjeseci i 5 dana. Iz Solina; negda u zbirki Fr. Lanze u Spljetu.

Vis. 0'37, šir. 0'295, deblj. 0'046. Vapnenjak.
Oblongna ploča sa (otklesanim) nastavkom za

314

315

316

uticanje u podnožje. Povrh nezaokvirena napisa zarezan je zabat, u kojem je urezan krst. Otučen l. donji ugao.

D(iis) M(anibus). | Iulia Felicia | p(osuit) t(itulum) | Iulio Li-
ber|to, an(norum) quinque), me|n(sium) (septem), die(rum) (quinque),
| b(ene) m(erenti). — Slovo A se piše bez prječke. U 5. i 6. r. metnute su
točke iza svake riječi i svakoga broja.

CIL III 9173 (= *163; cf. p. 2326. Mommsen je taj spomenik držao patvorenim, ali on
to sigurno nije, pa je stoga u CIL naknadno i metnut onamo, kamo spada.) — A. Stein-
büchel u Wiener Jahrb Anzeige-Blatt 12, 1820 str 21, 48. — S. Ljubić Inscr. p. 19
n. 40

317. Nadgrobna stela, što ju podigoše neki Julius Restutus i Statla
Pudentilla svojoj nesretnoj desetgodišnjoj kćerki Juliji Restuti, koja je ubijena
poradi nakita. Valjda iz Solina; negda u zidu kuće Fr. Lanze u Spljetu.

Vis. 0'63, šir. 0'255, deblj. 0'055. Bijel mramor.

Oblongna ploča sa profilovanim okvirom oko na-
pisova lica, povrh kojega je u zabatu napred okrenuto
pokojničino poprsje, na kojem je lice veoma oštećeno.
U d. gornjem uglu (lijevi manjka) ornamentat načinjen od
akanthovih listova. Manjka donji rub sa nastavkom za
uticanje u podnožje.

D(iis) M(anibus) | Iul(iae) Res|tutae, infeli-
cissimae, inter|fectae | annor(um) | (decem) caus(a)
or|namentor(um). Iul(ius) | Restut(us) et | Statia
Pudentill(a), parent(es). — Povrh napisa urezan je
veći, a ispod njega i na koncu zadnjega retka po jedan
manji list. Zbog ograničena prostora ima mnogo skraći-
vanja riječi, a neka su slova pisana u spoju (u 5. r. mae,
u 9. ame, u 10. Re) ili su u mnogo manjem mjerilu do-
pisana (na kraju 3. r. N, u 9. r. drugo N i V). Interpunk-
cije su u opće metnute iza svake slovke, ali su ispuštene
u 4. r. iza cis i si, u 7. iza r., u 9. iza na zbog liga-
ture) i Iul. U mnogo sitnije pisana zadnja dva retka ima
točaka samo iza oba L. L. u zadnjem.

37 CIL III 2399 (cf. p. 1509). — A. Steinbüchel u Wie-
ner Jahrb. Anzeige-Blatt 12 1820 str. 23, 58. — Fr. Lanza Ant. lat. Sal. p. 132 n.
CXXII. — S. Ljubić Inscr. p. 18 n. 37. — H. Dessau Inscr. lat. sel. II p. 944 n. 8514.

318. Nadgrobna stela, što ju je neka Julija Fortunata podigla svojoj
kćerki Juliji Zosimini. Valjda iz Solina; negda u zbirki Vinka Solitra u Spljetu.

Vis. 0'37, šir. 0'24, deblj. 0'04 Bijel mramor.

Oblongna ploča, na kojoj manjka donji ugao s nastavkom, kojim se je
kamen negda u svoje podnožje uticao.

Oko napisa je okvir, na kojem stoji zabat sa akroterijima i uglovima
i urezanim uresima (vijenac i dva svinuta zarez) u zabatištu

D(iis) M(anibus). | Iulia Fort|unata | Iuliae Zo|simini, | filiae |
[b(ene)] m(erenti) p(osuit). — Točke nalaze se iza prva dva slova 7. retka,

Na koncu 4. retka mnogo manje pisano slovo O. — Zosimini je latinski dativ grčkoga imena Ζωσιμῶς.

CIL III 2389 (cf. p. 1509). — S. Ljubić Inscr. p. 22 n. 47.

319. Nadgrobna stela, što je neki Murrecius Valentinus podiže sebi, svojoj supruzi Valeriji Secudini i svome pokojnome četrdesetgodišnjemu sinu Murreciju Valeriju. Iz Solina; negda u zidu kuće Fr. Lanze u Spljetu.

318

319

Vis. 0'56, šir. 0'40, deblj. 0'08. Vapnenjak.

Oblongna ploča sa (otklesanim) nastavkom za uticanje u podnožje i sa okvirom oko napisa. Gore se vide ostanci otklesana zabata, u kojem se nalazila rozeta između dvije grančice. Sastavljena iz dva ulomka.

D(ii)s M(anibus). | Murrecius | Valentinus | se vivo posuit | sibi et coniugi Valeri(a)e Secundinae et Murr(c)io Valeri(o?) | filio infelicissimo, | def(uncto) anno(rum) (quadraginta). — Slova D M zapisana su na gornjoj okvirnoj letvi, a u 4 r. slova it na desnoj. Suprugino ime naknadno se urezalo sitnim slovima povrh 6. r. Na kraju 9. r. urezan je na d. okrenut listić, a iza prve dvije riječi u 10. r. metnuta je po jedna točka. Sinov c o g n o m e n načinjen je prema materinom obiteljskom imenu, pa je možda glasio Valeri(anus).

CIL III 2437 (cf. p. 1500). — A. Steinbüchel u Wiener Jahrb. Anzeige-Blatt 12, 1820 str. 19, 27. — Fr. Lanza Ant. lap. Sal. p. 132 n. CXXII. — S. Ljubić Inscr. p. 19 n. 39.

320. Nadgrobna stela, što ju podigoše nekomu Papiriju Terentiju prijatelji Julius(?) Ursus i Clodius Firminus. Valjda iz Solina; negda u zbirki V. Solitra u Spljetu.

Vis. 0'48, šir. 0'23, deblj. 0'07. Vapnenjak.

320

Oblongna ploča sa (odbijenim) nastavkom za uticanje u podnožje. Oko napisova lica okvir, a povrh njega ostanci skoro sasva odbijena ornamenta.

D(iis) M(anibus). | I(ulius?) Ursus | et Clo-
d(ius) | Firminus Pap(irio) T[e]rentio | amici | b(ene)
m(erenti) p(osuerunt). — U 5 retku bilo je možda na
otučenoj desnoj okvirnoj letvi zapisano slovo E. Na koncu
3. i 6 retka manja slova D odnosno O. Interpunkcije u l. i
3. r. iza prve, a u 2., 5. i 8. r. iza prve dvije riječi.

CIL III 238r (cf. p. 1509). — M. Sabljar kod Neuge-
bauer-a Die Südslaven str. 140 br. 10. — S. Ljubić Inscr.
p. 14 n. 27.

321. Zajednički nadgrobni spomenik, što ga podi-
goše: 1. Neka Papirija Rhome za sebe, svoju djecu 29-
godišnju Papiriju Cladillu i 19 godišnjega Publija Papirija
Procula, svoga muža Publija Papirija Clada i puštenike Publija Papirija Cele-
riona i Papiriju Hispanillu, i 2. Quintus Nassius Certus Draco, aedilis i qua-
tuorvir iure dicundo za sebe i svoju mater Tulliju Intumu. Iz Solina;
negda u zbirki V. Solitra u Spljetu.

Dulj 193, vis. 0.60, deblj. 0.225. Vapnenjak.

Velika oblongna ploča, slomljena na dvoje; na rubovima i na prelomu
mjestimice okrhana.

Napisi su omedeni sa dva profilovana okvira, koje rastavlja letvica. Na
gornjoj strani te letvice nalazi se ostatak željezna čavla u manjoj okrugloj luk-
nji; odgovarajuća luknja na donjoj strani je prazna. Slične su luknje bile i na
sva četiri ugla kamena, koji su okrhani, tako da se je samo sačuvala l. gornja,
u kojoj je još čavao, koji je služio za učvršćenje nekoga uresa.

1. Papiria Rhome v(iva) f(ecit) sibi et Papiriae Cladillae
an[n(or)um] x]XIX | et P(ublio) Papirio Proculo ann(or)um XI[x fi-
li(i)s]. |

Condidit hic miseri mater duo funera pa[tris]

Ossaque non iustis intulit exequiis.

Tegula nam Romae Proculum prolapsa peremi[t],

Pressit Sipunti pressa Cladilla rogam.

Vota parens nocuere tibi, qui numina saeva

Ut plura eriperent, plura dedere bona.

Et P(ublio) Papirio Clado, viro et P(ublio) Papirio | Ce-
lerioni et Papiriae Hispanillae, li[b(ertis)].

2. Q(uitus) Nassius Q(uinti) f(ilius) Tro(mentina) |
Certus Draco, aedilis, (quatuor)vir i(ure) d(icundo) v(ivus)
f(ecit) s(i)bi et | Tulliae Intumae, matri.

Na donjoj rubnoj letvi nalazi se kao zajednička ustanova: H(oc) m(o-
numentum) h(eredes) n(on) s(e)quetur. Prva dva slova su na Papirijinoj
strani, a zadnja tri na Nassijevoj.

Sudeć po lijepim pravilnim slovima biti će spomenik iz prvoga stoljeća ili iz početka drugoga. U porabi je okruglo O, P sa nezatvorenom zavojčicom, dugo I (u 1. r. prvo u riječi *Papiria*, u 5. r. drugo u *exequiis*, u drugom napisu prvo u *aedilis* u 3. r.). Dok u nadgrobnim napisima slovo A ima vodoravni poprječni potez, u ona tri sitnim slovima pisana disticha povučen je taj potez nešto koso gore s lijeva na desno. U spoju su pisana samo slova *nn* (u riječi *ann.*) u 2. i 3. r. prvoga napisa. U oba su napisa iza svake riječi (osim na koncu redaka) metnute interpunkcije u obliku črkanja; samo su u drugom napisu prve četiri u 3. r. trouglasta oblika. Povrh brojke IIII u 3. r. drugog napisa je vodoravan potez. Stihovi su pravilno razdijeljeni u retke, tako da svaki čini redak za sebe: heksametri počimlju blizu okvirova ruba, pentametri nešto podalje od njega. Iz njih se doznaje, da je Proculus u Rimu bio unesrećen ciglom, koja je na njega pala i ubila ga, a Cladilla, da je umrla u Sipuntu u Apuliji.

Quintus Nassius, kako spada u solinsku tribus *Tromentina*, valjda je bio rodom iz Solina. U tome je gradu on obnašao i najodličnije gradske časti. Bio je naime najprije jednim od dvojice aedila, a zatim jednim od dvojice gradskih načelnika solinskih. U njegovu su doba te časti u Solinu bile spojene u jedan *collegium*,

sastojeći od dva *quatuorviri iure dicundo* i dva *quatuorvir aediles*. Načelnici su upravljali gradom, sazivali vijeće i skupštinu naroda i predsjedali u njima, vodili izbore, sklapali ugovore, brinuli se oko ispunjavanja sakralnih obveza itd. *Aediles* imali su preko sebe nadzor tržišta, aprovizije, građevina, cesta, kupališta, brigu oko priređivanja javnih igara, izdavanja javnih gradnja, naređivanja robote itd.

CIL III 2083 (cf. p. 1509) — A. Steinbüchel u *Wiener Jahrb. Anzeiger-Blatt* 1820 str. 20, 31. — M. Sabljar kod Neugebaura *Die Südslaven* str. 141 br. 17 i str. 140 br. 12 (koji nije prepoznao, da ulomci ploče skupa spadaju). — S. Ljubić *Inscr.* p. 10 n. 20. — Fr. Lanza *Ant. lap. Sal.* p. 55 n. XXXII (ima samo desnu polovinu kamena po prijepisu svoga oca).

322. Nadgrobna stela, što ju je podigao neki *Antonius Cosmus* sebi i nesavrnoj svojoj supruzi *Papiriji Fortunati*. Valjda iz Solina; negda u zbirki V. Solitra u Spljetu.

Vis. 0,59, šir. 0,30, deblj. 0,105. Vapnenjak.

Oblongna ploča sa nastavkom za uticanje u podnožje. S jedne i druge strane napisova lica po jedan polustup sa bazom i kapitelom korinskoga reda, koji nose oblučno završujući izdubak sa poprsjima rukujućih se pokojnika. Lijevo je žena sa u čvor svezanom kosom u zatiljku, odjevena u odijelo sa dugim rukavima i omotana plaštom; desno bradati muž u odijelu sa rukavima i sa plaštom, koji mu se spušta sa l. ramena. U gornjim uglovima kamena po jedna grančica. Dole je na okvirnoj letvi izrezana mala na l. stranu okrenuta *ascia*. Gore je negda bio neki nastavak, učvršćen olovom zaljevenim željeznim čavlima, od kojih je onaj l. ispao. Po jedna željezna spona sačuvala se i na l. i d. užoj strani kamena spram epistilne grede.

D(iis) M(anibus). | Papi^riae Fortuⁿat(ae) [A]ntonius | Cosmus, marit(us) | sibi et coniugi suae incomparabili posuit. — U spoju su pisana slova: u 2. r. ap, ae i, rt, u 3. at, u 4. mar, u 5. et, u 6. ae i np, u 7. ar i ab. U 3. r. nije označeno prvo slovo u riječi *Antonius*. Zadnja dva slova 7. r. zarezala se na d. stupu. Interpunkcije su metnute u 3., 5. i 7. retku iza prve riječi i u 6. r. iza riječi *suae*.

322

CIL III 2460 (cf. p. 1510). — M. Sabljar kod Neugebaura *Die Südslaven* str. 140 br. 15. — S. Ljubić *Inscr.* p. 14 n. 28.

323. Nadgrobna stela nekoga 20-godišnjega *Zosima*, što ju podiže bratu neki *Lucius Pompelus Chresimus*. Valjda iz Solina; negda u zbirki V. Solitra u Spljetu.

Vis. 0,48, šir. 0,325, deblj. 0,10. Vapnenjak.

Oblongna ostrag neravna ploča sa nastavkom za uticanje u podnožje. Oko napisova lica dvostruk profilovan okvir a povrh njega zabat sa rozetom između po tri luka. U gornjim uglovima po jedna palmina grančica.

D(iis) M(anibus) | Zosimo | d(efuncto) ann(or)um (viginti) | L(ucius) Pompeiu(s) | Chresimus | fra(ter) fra(tri) pi(entissim)o). — U spoju su pisana slova hr i mu u 5. r. Na koncu 4. r. ispušteno je slovo S, koje kao da je kasnija ruka naknadno sasma plitko zagrebala. Interpunkcija ima iza svake riječi osim na kraju redaka, a nema je ni u 6. retku iza drugoga fra. Kao cognomina služe obojici braće grčka individualna imena; pokojnik možda ni nije bio rimski građanin.

CIL III 2625 (cf. 865r) — M. Sabljar kod Neugebaur-a Die Südslaven str. 140 br. 14. — S. Ljubić Inscr. p. 15 n. 29 (u 7. r. nema slova timo).

324. Nadgrobna stela govornika (rhetor) Quinta Publicija Aemiliana, po narodnosti Afrikanca, koji je živio 47 godina, 9 mjeseci, 7 dana i 5 noćnih ura. Iskopana g. 1866. u Solinu na oranici Ivana Draškovića, od

koga se je kupila.

Vis. 0'735, šir. 0'42, deblj. 0'08. Vapnenjak.

Oblongna ploča sa nastavkom za uticanje u podnožje. Oko napisova lica okvir, povrh kojega se nalazi zabat sa četverolistom rozetom između dvije graničice. Po jedna veća graničica u gornjim uglovima kamena.

D(iis) M(anibus) s(acrum). | Q(uitus) Publici(us) Aemili(an)us, rhetor, nationem Afer | vixit an(nos) | (quadraginta septem), menses | (novem), dies (septem), ho(ras) noctis (quinque). — U recima se mjestimice gore i dole vide izvučeni potezi. U spoju su pisana slova u 3. r. Ae, u 4. he i u 8. me. U 10. retku bilo je na drugom mjestu najprije urezano pogrešno O, koje se naknadno ispravilo u A. U 5. i 6. r. pogrješno nationem mjesto natione. Interpunkcije: u 1. r. iza sva tri slova, u 2., 3., 4., 5., 6. i 8. r. iza prve riječi, u 7. iza obje riječi a u 9. iza prve tri. Formula u 1. r. isa dodatkom riječi sacrum) veoma je običajna bila u pokojnikovoj domovini.

CIL III 2127a (cf. p. 1509). — S. Ljubić Inscr. p. 15 n. 30. — H. Dessau Inscr. lat. sel. II p. 826 n. 7774.

325. Nadgrobna ploča nekoga Ravonija Fortunata. Valjda iz Solina.

Vis. 0'365, šir. 0'35, deblj. 0'035. Bijel mramor.

Oblongna dole nepotpuna ploča, slomljena na četiri komada. Oko napisova lica dvostruk profilovan okvir, a povrh njega u zabatu četverolista rozeta

323

324

325

Stephanus Valjda iz Solina, negda u zbirki V. Solitra u Spljetu.

Vis. 1.00, šir. 0.515, deblj. 0.10. Bijel mramor.

326

327. Nadgrobna stela Valerija Valentina, veterana konjaničke garde, što ju svome suprugu podiže neka Sempronija Marcellina. Valjda iz Solina; negda u zidu kuće Fr. Lanze u Spljetu.

Vis. 0.46, šir. 0.26, deblj. 0.09. Vapnenjak

Oblongna ploča sa okvirom oko napisova lica, povrh kojega je zabat sa dvije graničice. U gornjim uglovima kamena po jedna graničica. Dole je možda negda bio nastavak za uticanje u podnožje. Lice kamena ponešto a naličje jako otučeno.

D(iis) M(anibus). | Valerio | Valentino, |

između dvije graničice. U gornjim uglovima po jedna graničica i po jedan akanthov list.

D(iis) M(anibus). | R a v o n i o |
(F)ortunato | Cl[audia? . . . . . Točke
iza svake riječi. U 3. r. pogrješno E mjesto
F i I mjeso T.

CIL III 10862 (krivo metnut među sisačke spomenike). — S. Ljubić *Inscr.* p. 23 n 51 (koji ne zna, od kuda je). — Spada valjda među solinske spomenike, s kojima se podudara svojom vanjštinom. Gentilno ime *Ravonius* dolazi nekoliko puta na solinskim napisima, a inače samo još jedanput na jednom zadarskom.

326. Nadgrobna stela nekoga Marka Servilija Narcissa, što ju podiže bratu nekl

Oblongna ploča sa (odbijenim) nastavkom za uticanje u podnožje; prelomljena na dva komada i mjestimice otučena. Oko napisova lica dvostruk profilovan okvir, a povrh njega zabat sa manjom šestero-listom rozetom. Na gornjim uglovima veliki akroteriji, urešeni po jednom trolistom rozetom.

M(arco) Servilio | Narcisso | Step-hanus | fratri pientis[simo] posujit. — U l. r. pisana su slova il u spoju. Točka je metnuta u l. r. iza M i u 4. iza fratri. Sudeć po cognominima bile su obje spomenute osobe grčkoga porijetla. Peti je redak skoro sasma propao, kada se je kamen prelomio: još se vide znatniji ostanci samo od zadnja dva slova.

CIL III 2528 (cf. p. 1510). —
M. Sabljar kod Neugebaur-a
Die Südslaven str. 139 br 6. —
S. Ljubić *Inscr.* p. 17 n. 35.

327

vet(erano) ex eq(uitibus) | sing(ularibus) | Simpronia | Marcellina | con(iugi) b(ene) m(erenti). — U polju ispod napisa na l. stranu okrenuta ascia. Slova DM nalaze se l. i d. na gornjoj letvi okvira. U spoju pisana su slova: u 3. r. Val i nt, u 6. mp i ni, u 7. Ma, gdje je i na koncu pripisano sitnije slovo A. Interpunkcija ima u 4. r. iza ve, t, ex i e i u 8. iza con i b. U 6. r. pogriješno Simpronia mjesto Sempronia.

CIL III 2061 (cf. p. 1509). — Fr. Lanza Ant. lap. Sal. p. 90 n. LVII. — S. Ljubić Inscr. p. 20 n. 42. — U rukopisu Petra Aleksandra Bogheticha (Inscr. ex marmoribus Salonitanis), koji je pisan negdje između g. 1753. i 1761 nalazi se pod br. 35 i ovaj napis sa bilješkom: In Castro S. Georgii vulgo Succiuaz ditionis Spalatensis in Palatio archiepiscopali.

328. Ulomak nadgrobne ploče nekoga Bospora i neke nepoznate osobe. — Iz Vranjica kod Solina. Darovao major Mijo Sabljar.

Vis. 0'10, šir. 0'115 deblj. 0'02. Bijel mramor sa tamnijim prugama.

Na tankoj ploči u razno su doba zapisana dva nadgrobna napisa.

Na jednoj je strani: ..... nare
..... | ..... ns sub ..... | ..... dit.
— U 3. r. završuje napis i to riječju, koja se ima nadopuniti sa [reddi]dit ili sa [deci]dit.

328.

Na drugoj je strani: ..... Bos-
p[orus, | qui vi]xit an[nis | ..]XIII

..... Iza vixit nalazi se točka. Pokojnik (ili pokojnica) ima kao cognomen grčko ime Bosporus (ili Bospora).

Na jednoj i drugoj strani izvučena su po dva poteza za pojedine retke, ali ih se klesar kod urezavanja nije držao.

CIL III 2642–2643 (= 8778; cf. p. 2326). Hirschteld pomišlja kod prvoga napisa, da je spomenuta ala Bosp(oranorum), a kod drugoga na eventualnu dopunu [age]ns sub [signis]. — S. Ljubić Inscr. p. 27 n. 65.

329. Nadgrobna stela nekoga Diogena, Athictova sina, što ju je svome unuku podigao Diogenes, carev puštenik, arklvar pokrajine Dalmacije. Iz Solina; negda u zidu kuće Fr. Lanze u Spljetu.

Visina 0'495, širina 0'365, debljina 0'075. Vapnenjak.

Oblongna ploča sa (otklesanim) nastavkom za uticanje u podnožje. Desni donji ugao odbijen. Oko napisova lica okvir, a povrh njega zabat sa trolistom rozetom između dvije male grančice. U gornjim uglovima po jedna grančica i po tri akanthova lista.

D(ii)s M(anibus). | Diogeni, | Athicti
fil(io) | Diogenes, Aug(usti) | lib(ertus), ta-
bul(arius) prov(inciae) | Dalm(atiae) ne-
poti | pos(uit). — U recima su gore i dole iz-

329

vučeni potezi. Slova D M nalaze se l. i desno na okviru. U 4. r. su slova ne i Au pisana u spoju, a slovo O u 5. r. mnogo je manje od ostalih. Interpunkcije u obliku črkanja iza svake su riječi, samo ih nema iza D i M, te na koncu 6. i 7. r. — Sve tri u napisu spomenute osobe (djed, otac i unuk) imaju grčka imena, a unuk ima isto individualno ime kao djed, kako je to već kod Grka bio običaj. Djed, carski puštenik obnašao je mjesto pokrajinskoga arhivara (*tabularius*), koji je imao da čuva spise, koji su se odnosili na census provincije Dalmacije.

CIL III 1993 (cf. p. 1509). — A. Steinbüchel u *Wiener Jahrb Anzeiger-Blatt* 12, 1820 str. 19, 26. — Fr. Lanza *Ant. lap. Sal.* p. 96 n. LXL. — G. Henzen (-Orelli) *Inscr. lat. sel. ampl. coll.* III p. 315 n. 6571. — S. Ljubić *Inscr. p. II* n. 21.

330. Ulomak nadgrobne ploče, što ju je svojoj suprugl Flori podigao njezin drug rob Barbario. Valjda iz Solina; negda u zbirki V. Solitra.

330

Vis. 0·34, šir. 0·265, deblj. 0·05. Mramor.

Oblongna ploča, gore i dole nepotpuna.

Dole je lijevo u njoj veća duguljasta izdubina, koja je bila cementom izmazana, a na desnoj užoj strani nalazi se manja okrugla. S. Ljubić prepisao je napis, dok je kamen još čitav bio, pa je njegov prijepis Mommsen u *Corpusu* objelodanio. Danas na kamenu manjka još daljnje jedno slovo, naime M prvoga retka.

[D(iis) M(anibus) | Fio]rae co[(n)iu]-
gis karissimae | Barbario | conservus. —
Iza svake slovke nalazi se interpunkcija u obliku črknje. Slova mjestimice jako podsjećaju na kurzivu.

CIL III 2333 (cf. p. 1509). — S. Ljubić *Inscr.* p. 30 n. 69.

331. Nadgrobni spomenik sa napisom, što ga je zajedno sa mrtvačkom škrinjom nekom Hermesu podigao neki rob Euhodus. Valjda iz Solina; negda u zbirki Fr. Lanze u Spljetu.

Vis. 0·205, šir. 0·40, deblj. 0·135. Vapnenjak.

331

Ulomak debele gore nepotpune ploče sa profilovanim okvirom na preostalim stranama. Rubovi i napisovo lice otučeni.

..... | Hermeti |
arcam et titul(um) | Eu-
hodus ser(vus) | p(osuit).
— U 2. r. je predzadnje slovo V sasama sitno zapisano. Interpunkcije u 2. r. iza prve i druge i u 3. r. iza prve riječi.

Pokojnik i onaj, koji mu je spomenik podigao imaju grčka imena. Potonji je bio rob, možda pokojnikov.

CIL III 2350 (cf. p. 1509). — S. Ljubić Inscr. p. 30 n. 70.

332 **Nadgrobna ploča, što ju svome drugu Lupionu podiže neki Magnus.** Valjda iz Solina; negda u zidu kuće Fr. Lanze u Spljetu
Vis. 0'31, šir. 0'265, deblj. 0'07. Vapnenjak.

Oblongna napred i ostrag ugladena ploča, koja ima ostrag manju okruglu luknju za pričvršćenje na neku pozadinu. Lijevi donji ugao i gornji rub otučen.

D(iis) M(anibus). | Lupioni | Magnus | col-
legae bene merenti | fecit. — Interpunkcije u i. r.
iza D i u 5. r. iza bene. U spoju su pisana slova nti
u 5. retku.

382

CIL III 210 (cf. p. 1509). — A. Steinbüchel u Wiener Jahrb. Anzeige-Blatt 12, 1820 str. 23, 64. — Fr. Lanza Ant. lap. Sal. p. 133 n. CXXIV. — S. Ljubić Inscr. p. 18 n. 38.

333. **Nadgrobna stela, što ju nesretnome 27-godišnjemu mladiću Secundijonu podiže neki Secundus.** Iskopana g 1866. u Solinu na oranici Ivana Draškovića, od koga je kupljena.

Vis. 0'805, šir. 0'445, deblj. 0'07. Vapnenjak.

Oblongna ploča sa nastavkom za uticanje u podnožje. Oko mjestimice hrapava napisova lica okvir, a povrh njega zabat sa dvije grančice. U gornjim uglovima po jedna grančica u okvirima.

D(iis) M(anibus). | Secundioni | iuveni
infelicitissimo, qui | vixit ann(os) (viginti
septem) | Secundus posuit. — Dole lijevo u
napisovu polju na d. okrenuta ascia.

CIL III 2518a (cf. p. 1510). — S. Ljubić Inscr. p. 16 n. 31.

334. **Ulomci nadgrobne ploče trojice (?) nepoznate braće sa dvaput zapisanim metričkim napisom.** Valjda iz Solina; negda u zbirki V. Solitra u Spljetu.

Vis. 0'415, šir. 0'465, deblj. 0'022. Bijel mramor sa modrim prugama.

Kamen, na kojem je gore i desno djelomice sačuvan stari rub, sastoji sada od pet ulomaka, koji jedan uz drugi pristaju. Sudeć po prijepisu u Corpusu, bila je lijeva strana (koja sada sastoji od tri ulomka), kada ju je Mommsen kod Solitra prepisivao, još čitava, a bio je tu još i sada manjkajući trouglast ulomak između prvoga i drugoga komadića.

Na jednoj su strani dijelovi od tri heksametra pisana tako, da svaki stih zaprema dva retka. Nepravilno pisana slova urezana su na toj strani između duboko urezanih poteza, kojih na drugoj strani nema. Isti stihovi zapisani su i na drugoj strani, i to tako, da svaki stih ima za se po jedan redak, a tu su se sačuvale zadnje riječi od osam stihova. Bücheler predlaže slijedeće čitanje :

383

[Hic tria] arorum sita sunt | [corpus] cula fratrum.
 [Effunda]s lacrimas, qu[is] t[em]plu[m] | ...]uris intra[s].
 [Haec v]ult ipse [cra]s tribu[s] | orna]m[en]ta sepulcri.
 [Sic tibi muneribus decorentur funer]a iustis.

Zatim je slijedilo pričanje o smrti pokojnikâ, među kojima je prva možda bila jedna sestra.

..... solij]bus aestas
 ..... i]n astris
 ..... a soror(em)
 ..... temp]ora mat(er).

334

Čitanje trećega stiha: *cras tribus ornamenta* neće biti ispravno, jer tu stoji na kamenu I... VS TRIBV. | ..... MINA SEP ..... Na istoj su strani na koncu 3. r. slova VM pisana u spoju, a tako su pisana i na drugoj strani na koncu 1. r. Na koncu 2. i 3. r. druge strane nalazi se po jedan plitko zarezan listić, a u 4. r. zapisano je sitno slovo S između krakova slova V. Slovo A pisano je bez prečke.

CIL III 2671 (= 8653 = Eph. ep. IV p. 93 n. 290). — S. Ljubić *Inscr.* p. 29 et 28 n. 67 (nije znao odakle je).

335

335. Ulomak nadgrobnoga spomenika nepoznate osobe. Valjda iz Solina; negda u zbirki V. Solitra u Spljetu.

Vis. 0'19, šir 0'22, deblj 0'08 Vapnenjak.

Svuda naokolo oblomljen komad debele ploče; površina desno gore otučena.

..... | .. comp]ari i[n]compa-
 bili, ? | qui vi]xit anni[s] ..... | .... posuit et
 s[i]bi ..... U 1. retku vide se ostanci dvaju slova:
 prvo je B ili S, od drugoga je preostao samo donji

kraj okomita poteza. U 2. r. je iza ari točka, a ima ih i u 4. r. iza posuit i
iza et. A se piše bez prječke, mjesto V se piše $\bar{V}$.

M. Sabljar kod Neugebaura Die Südslaven str. 140 br. 9. — S. Ljubić
Inscr. p. 24 n. 53 (nije znao odakle je).

336. Dva ulomka sa škrinje za pepeo nekoga Aurellja ili Aurelije.
Gornji ulomak našao u zimi 1896. u Vrepcu (kot. Gospić) na
»Crkvini« Jovan Krajnović kbr. 60, donji Dr. Josip Brunšmid
g. 1897. u suhozidu na istoj »Crkvini«.

Vis. 0.48, šir. 0.25, deblj. 0.19. Tvrd vapnenjak.

Ulomci, koji pristaju jedan uz drugi, sačinjavahu l.
stranu spomenika, kojemu je napis profilovanim okvirom za-
okviren.

D(iis) [M(anibus)]. | Aur[eli . . . .] | ut . . . . . |
. . . . . | a[nn(or)um] . . . . U spoju su pisana slova AV
u 2. r., i valjda A[N] u 5. r. U 4. retku vidi se samo gornji
kraj jednoga slova.

CIL III 15056. — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku N. s.
III str. 180 (sa sl. 81 i 83) — Dr. K. Patsch Die Lika Col. 67 (sa
sl. 18).

336

337. Nadgrobni spomenik, što ga je kćeri Julji Paulli, Sextovoj kćeri
i unuki Appuleji Marcelli, Gajovoj kćeri načinila Julija Tertila Toruca, Gajova
kći. Iz Sv. Jurja kod Senja, gdje se je odavna nalazio pred crkvom. Darovao
Dr. Iso Kršnjavi, predstojnik vladina odjela za bogoštovlje i nastavu u m. 1896.

Vis. 1.30, šir. 0.85, dublj. 0.605. Vapnenjak.

337

Velik pačetvorinast kamen, koji je g. 1896. u noći, prije nego što se imao
prenijeti na parobrod, razbijen od nepoznata čovjeka, koji je mislio, da se u
njemu krije blago. Negda su bili na tri strane profilovani okviri, ali se prednji
otklesao, kada se je kamen priređivao, da može služiti u građevne svrhe u
starom kaštelu XVII. vijeka, odakle je kašnje izvađen.

Na obje uže strane isklesan je u reljefu po jedan (otučenim) licem napred okrenut Eros sa raširenim krilima, kako jaši na delfinu. Onaj na l. strani drži u l. ruci uzde, kojima je delfin obuzdan, dočim ih onaj na d. strani drži u desnoj ruci. Drugom rukom hvataju za trbušne peraje i krote nestrpljive životinje, koje se živo bacaju i kao da imaju namjeru da zaronu u veoma primitivno plastički izražene morske valove. Na gornjem licu kamena je duguljasta izdubina (0'105 d., 0'04 š., 0'10 duboka), u kojoj je sigurno bio učvršćen neki nastavak. Dalje napred blizu prednjega ruba manja je četverouglasta izdubina.

Iuliae Sex(t)i f(iliae) | Paullae f(iliae), Appuleiae | C(aii) fil(iae) | Marcellae nep(t)i, | Iulia C(aii) f(ilia) Tertia | Toruca v(iva) f(ecit). — Spomenik pisan je velikim pravilnim slovima valjda u prvoj polovici prvoga stoljeća. U 7. r. predzadnje slovo V je eradirano, jer je Julia Tertia Toruca, valjda još prije nego što je od nje naručeni spomenik namješten bio, umrla. U 1. r. povrh slova V metnut je apex. Trouglaste točke nalaze se iza svake riječi osim na kraju redaka; samo ih nema u 5. r. iza Marcellae ni u 7. iza Toruca.

Julia Tertia Toruca, koja ima jedan rimski i jedan epihorski cognomen, bila je udata za nekoga Sexta, koji je imao isto gentilno ime kao i njezin otac, kći joj Paula imala je za muža nekoga Gaja Appuleja. Patsch iz one činjenice naslućuje, da su »Lopsi«, u kojih je zemlji ležala Lopsica (Sv. Juraj), dobili italsko pravo od jednoga julijskoga cara i to valjda od Augusta.

CIL III 3015 (cf. p. 1642 (= Eph. ep. II. p. 352 n. 572) et p. 2328¹⁷⁹). — G. W. Ciolich de Löwensperg kod Schwandtnera Script. Hung. III 1748 p. 471. — Fr. Jul. Fras Topogr. d. Karlst. Militärgr. str. 268. — M. Sabljak u Wiener Jahrb. Anzeige-Blatt 55 1831 str. 31. — Dr. J. Brunšmid u Vjesniku N. s. III str. 171 (sa sl. 75). — Dr. K. Patsch Die Lika Col. 103 (sa sl. 47 u Col. 104).

338. Nadgrobnna ploča nekoga 50-godišnjega Aurelija Dionysija, Judejca iz Tiberijade, oca trojice sinova. Iskopana g. 1885 kod Senja između zadnjih gradskih kuća i groblja, lijevo kraj ceste iduće prema Vratniku. Darovalo gradsko poglavarstvo senjsko.

Vis. 0'595, širina 0'43, debljina 0'027. Bijel mramor.

Oblongna ploča, gore desno nepotpuna. Povrh napisa, koji l. i d. omeđuju plitko zaparani potezi, urezan je zabat sa četverolistom rozetom između dvije grančice. Po jedna grančica u l. i d. gornjem uglu. Ispod napisa na l. stranu okrenuta ascia.

Αὐρή[λ]ιους | Διονύσιους Ἰουδαίου Τιβερι-
(ση)νάδης ἀν(νόρου) XXXXX, φιλ[λ]ιώρου τριού
πᾶτερ. — Latinskim jezikom sastavljen, a grčkim slovima pisan napis. U 1. i 6. r. krivo je mjesto Λ metnuto A, u 4. r. mjesto P je I. Brojka je pisana

338

latinski. Spominjanje trojice sinova bit će da ima počasno neko znamenovanje.

CIL III 10055 (cf. p. 2328¹⁷⁶). — S. Ljubić u Viestniku VIII 1886 str. 15 i sl. — Dr. K. Patsch Die Lika Col. 100, 2 (sa sl. 44).

339 Nadgrobna stela, što ju podigoše F . . . . . T . . . . . i I . . . . . C . . . . . svome 30-godišnjemu sinu Valeriju Saturninu, vojniku nepoznate legije. Nadena g. 1894. u Svojiću kod Perjasice (kotar Vojnić) na livadi načelnika Marinkovića, kada se krčila šikara. Darovao Marinković, načelnik u Perjasici 1894.

Vis. 1.70, šir. 0.65, deblj. 0.20. Tvrd vapnenjak.

Oblongna ploča sa nastavkom za uticanje u podnožje. Na ovisoku podnožju stoji l. i d. od napisa po jedan polustup sa tročlanom bazom i kapitelom, koji valjda ima da bude korintskog reda. Povrh jake grede, što na tim stupovima leži, nalazi se neka vrst zabata sa jednim pačetvorinastim, narezukanim dijelom i nanj postavljenim drugim troglastim, kojemu su bočine ponešto unutra zaobljene. Na epistilnoj gredi u ovalnom se izdupku nalazi napred okrenuta kratko ošišana pokojnikova glava bez brkova i brade. Povrh izdupka je rogovima gore okrenut polumjesec.

D(iis M(anibus). | F . . . . . T . . . . . et I . . . . . C . . . . . | titulum posuerunt filio suo Vale|rio Saturnino, mil(iti) l(egionis) M(ar|tensium?) d(ra)|conarius (?), | annos vis(sit) | (triginta). — Veoma loše pisana slova. U 4 r. je NT tako spojeno kao da ima biti M. U 2. r. pisana su imena pokojnikovih roditelja samo početnim slovima; otac nije bio Valerius poput sina, koji je valjda građansko pravo stekao onda, kada je stupao u neku legiju kao vojnik. Koja je to legija bila iz 7. r. se neda ustanoviti. Hirschfeld, pretpostavljajući pogrješku na kamenu, pomišlja na I ad(iutrix); što slijedi u 8. retku nije mu jasno, ali teško da je co(r)n(icul)arius. Mommsen uz dvojbu nabacuje: l(egionis) M(artensium?) d(ra)conarius.

CIL III 14333¹. — Dr. J Brunšmid u Vjesniku N, s. I str. 156 (sa sl. 99).

340. Ulomak nadgrobnoga spomenika neke Nonije. Iz Svete Ane kod Staroga Grada na otoku Hvaru.

Vis. 0.22, šir. 0.31, dublj. 0.21. Vapnenjak.

Svuda naokolo oblomljen komad sa velikim slovima (promjer slova O iznosi 0.10).

. . . . . | Nonia | . . . . . fil(ia) | . . . . . Ljubiću se činilo, da je u 1. r. iza slova I točka. Prema tome, kuda ga je metnuo, mislio je sigurno, da je spomenik zavjetan, te da je kamen valjda ulomak Junoni posvećena žrtvenika, što sigurno nije. Čini se, da se je dio točke sačuvao u 2. r. na l. rubu kamena, gdje manjka samo jedno slovo, kojim je bio zapisan praenomen pokojničina oca,

CIL III 10097. — S. Ljubić Inscr. p. 3 n 7.

339

340

341. Nadgrobna stela, što ju nekoj 50-godišnjoj Valentiniji Festi i njenim potomcima podlgoše sestra Serena i djeca Ingenua i Serenus. Iskopana g. 1892. u Topuskom. Darovao Andrija Rakić, načelnik u Topuskom 1895.

341

Vis. 1'75, šir. 0'775, deblj. 0'25. Pješčenjak. Oblongna ploča sa 0'23 vis. i 0'40 širokim nastavkom za uticanje u podnožje, koje je g. 1895. iskopano i u muzej dopremljeno. Gore manjka oveći komad kamena, na kojem se je nalazilo odjeveno napred okrenuto poprsje pokojničino, od kojega se jasni tragovi još vide.

Lijevo i desno do napisa, zapisana dosta pravilnim velikim slovima, nalazi se po jedan vitki polustup sa niskim bazama i korintskim kapitelima, na kojima počiva četveročlana arhitravna greda. Deblo desnoga stupa a mjestimice i greda i kapiteli otučeni.

D(ii)s M(anibus). | Valentinae | Festae, o(biit) an(norum) (quinguaginta) | post(e)ris)q(ue) eiūs | Serena soror | et Ingenua et | Serenus fili(i). — Na početku 1. r. opažaju se tragovi pogrešno zabilježena slova. U 3. retku je o biit izraženo prekrižanim slovom O (Theta nigrum). Slovo P se piše sa nezatvorenom zavojčicom, u 4. retku ima dugi I. Ligatura ima samo jedna: et u 6. r. Interpunkcije se nalaze iza svake riječi i kratice. Spomenik će valjda spadati u prvu polovinu drugoga stoljeća.

Podnožje, u kojem je stela učvršćena bila, velik je surovo otesan oblongni kamen (dimenzije 1'03 X 0'85 X 0'35) sa pačetvorinastom izdubinom na sredini (dim. 0'45 X 0'29 X 0'25). Ispod njega nađoše radnici dva komada u četvrt otesana hras-tova drveta, koji su se, kada ih se izvadilo, sasna rasuli. Kraj podnožja našlo se ulomaka od zemljana lonca, što bi dalo slutiti na spaljena mrtvaca.

Dr J. Brunšmid u Vjesniku. N. s. I str. 160 br. 10 (sa sl. 108).

342. Ulomak nadgrobnoga spomenika. Iskopan u Topuskom između katoličke crkve i župnoga dvora. Darovao Viktor Lončarek, župnik u Topuskom 1906.

342

Vis. 0'285, šir. 0'17, deblj. 0'12. Pješčenjak.

Sačuvao se komad sa desnog ruba sa dijelovima profilovana okvira.

U 1. retku preostalo je samo slovo S, u 2. preostatak slova N, cijelo S i točka, a možda je sa slovom S bilo u spoju još i sitno V, ako to nijes lučajna ozljeda kamena. U 3. r. sigurna su slova SAL a ono, što je dalje desno, biti će valjda grebotina, koja samo slučajno podsjeća na daljnje slovo S.